

Закарпатський державний університет
Координаційна рада молодих юристів Закарпатської області
при Головному управлінні юстиції у Закарпатській області
Карпатське агентство прав людини "Вестед"
Юридична клініка "Альтернатива"

М.В. Менджул

СУДОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН

Ужгород
Видавництво Олександри Гаркуші
2013

УДК 821.161.1.09 (076)
ББК Ш 5 (4 рос.) я 73-5
М 54

У посібнику висвітлюються поняття та зміст права особи на справедливий судовий захист, судова система України, порядок захисту прав громадян в рамках цивільного, адміністративного, кримінального провадження, а також у Європейському суді з прав людини, надаються зразки процесуальних документів. Видання буде корисним для викладачів і студентів юридичних факультетів, адвокатів, юристів та громадян.

*Публікація цього видання стала можливою завдяки підтримки програми "Верховенство права" Міжнародного фонду "Відродження".
Думки, відображені у цьому матеріалі, належать автору та можуть не збігатися з точкою зору Міжнародного фонду "Відродження".*

ISBN

© Менджул М.В., 2013
© Видавництво Олександри Гаркуші, 2013

ЗМІСТ

Вступ	5
1. Здійснення особою права на судовий захист в Україні	7
1.1. Право особи на судовий захист: поняття та зміст	7
1.2. Судова система України	8
1.3. Засади судочинства в Україні	14
2. Захист прав та законних інтересів громадян в цивільному судочинстві	16
2.1. Система цивільних прав та способи їх захисту	16
2.2. Захист цивільних прав в порядку позовного провадження	19
2.3. Заочний розгляд цивільної справи	29
2.4. Захист цивільних прав в порядку наказного провадження	32
2.5. Окреме провадження	35
2.6. Порядок перегляду судових рішень	38
3. Роль кримінального судочинства в захисті прав громадян	48
3.1. Засади кримінального провадження в Україні	48
3.2. Правовий статус підозрюваного, обвинуваченого, їх захисників, потерпілого та його представника	55
3.3. Досудове розслідування кримінальної справи	65
3.4. Заходи забезпечення кримінального провадження і підстави їх застосування	73
3.5. Цивільний позов у кримінальному провадженні	79
3.6. Судове провадження у першій інстанції	81
3.7. Судове провадження з перегляду судових рішень	88
4. Захист прав та законних інтересів громадян в адміністративних судах України	98
4.1. Завдання та принципи адміністративного судочинства	98
4.2. Адміністративна юрисдикція і підсудність адміністративних справ	100
4.3. Правовий статус сторін	103
4.4. Звернення до адміністративного суду з позовом про захист прав та законних інтересів	106
4.5. Судовий розгляд адміністративної справи	108
4.6. Особливості провадження в окремих категоріях адміністративних справ	113
4.7. Перегляд судових рішень	122
5. Захист прав та законних інтересів громадян в Європейському суді з прав людини	128
Додатки	135

• Адміністративний позов про скасування постанови про накладення адміністративного стягнення у вигляді штрафу	135
• Адміністративний позов про оскарження рішення (дій, бездіяльності) суб'єкта владних повноважень	139
• Заява про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи	141
• Заява про визнання громадянина недієздатним, встановлення над ним опіки і призначення опікуна	143
• Заява про визнання громадянина безвісно відсутнім	145
• Заява про надання права на шлюб	147
• Заява про усиновлення	149
• Заява про встановлення факту родинних відносин	151
• Заява про встановлення факту смерті	152
• Заява про встановлення факту прийняття спадщини	153
• Заява про відвід судді	154
• Заява про укладення мирової угоди	155
• Заява про розшук відповідача	156
• Заява про видачу копії рішення суду	157
• Заява про видачу дублікату виконавчого листа	158
• Заява про видачу судового наказу про стягнення нарахованої, але несплаченої заробітної плати	159
• Заява про скасування судового наказу	161
• Зустрічна позовна заява про визнання особистою власністю майна, набутого за час окремого проживання та фактичного припинення шлюбних відносин	162
• Позовна заява про розірвання шлюбу	164
• Позовна заява про стягнення аліментів	166
• Позовна заява про позбавлення батьківських прав	168
• Позовна заява про поновлення на роботі та виплату заробітної плати за час вимушеного прогулу	171
• Позовна заява про захист прав споживача	174
• Позовна заява про відшкодування шкоди, завданої смертю потерпілого	176
• Позовна заява про визнання договору поруки недійсним	179
• Позовна заява про вселення	182
• Позовна заява про визнання особи такою, що втратила право на користування житловим приміщенням у зв'язку з відсутністю в ньому понад шість місяців без поважних причин	184
• Позовна заява про відшкодування шкоди, завданої залиттям квартири	186
• Апеляційна скарга на рішення суду	188
• Касаційна скарга на рішення суду	192
• Заява до Європейського суду з прав людини	197
Список літератури	201

ВСТУП

Право особи на справедливий судовий захист гарантується статтею 55 Конституції України та статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Так, відповідно до ст. 55 Конституції України кожна особа має право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Крім того, кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Для забезпечення здійснення права особи на судовий захист своїх прав та законних інтересів в Україні діє судова система. Відповідно до ст. 3 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" судову систему України складають суди загальної юрисдикції та суд конституційної юрисдикції. Єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні є Конституційний Суд України. Суди загальної юрисдикції спеціалізуються на розгляді цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення.

Реформування судової системи та процесуального законодавства України вимагає комплексних фахових знань для осіб, що надають правову допомогу особам, здійснюють процесуальне представництво їх прав та законних інтересів. Саме тому метою даного посібника є висвітлення основних питань щодо права особи на справедливий судовий захист, судової системи України, порядку захисту прав громадян в рамках цивільного, адміністративного, кримінального провадження, а також у Європейському суді з прав людини.

У навчальному посібнику висвітлюються: поняття та зміст права особи на судовий захист; судова система України; засади судочинства в Україні; система цивільних прав та способи їх захисту, захист прав та законних інтересів громадян в цивільному судочинстві (в порядку позовного, наказного та окремого провадження); порядок перегляду судових рішень; роль кримінального судочинства в захисті прав громадян; засади кримінального провадження в Україні; правовий статус підозрюваного, обвинуваченого, їх захисників, потерпілого та його представника; досудове розслідування кримінальної справи; заходи забезпечення кримінального провадження і підстави їх застосування; цивільний позов

у кримінальному провадженні; завдання та принципи адміністративного судочинства; адміністративна юрисдикція і підсудність адміністративних справ; звернення до адміністративного суду з позовом про захист прав та законних інтересів; судовий розгляд адміністративної справи; особливості провадження в окремих категоріях адміністративних справ; захист прав та законних інтересів громадян в Європейському суді з прав людини тощо. Крім того, надано зразки процесуальних документів та заяви до Європейського суду з прав людини.

Отож, автор намагався сформулювати і викласти різноманітний матеріал таким чином, щоб навчальний посібник був корисним для різних категорій читачів – викладачів і студентів юридичних факультетів, адвокатів, юристів та громадян.

1. ЗДІЙСНЕННЯ ОСОБОЮ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ В УКРАЇНІ

1.1. Право особи на судовий захист: поняття та зміст

Конституція України в статті 55 гарантує кожній особі право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Крім того, кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Відповідно до ст. 2 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" від 7 липня 2010 р., суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Право особи на судовий захист передбачає, що кожному гарантується захист його прав, свобод та законних інтересів незалежним і безстороннім судом, утвореним відповідно до закону.

Для забезпечення справедливого та неупередженого розгляду справ у розумні строки, встановлені законом, в Україні діють суди першої, апеляційної, касаційної інстанцій і Верховний Суд України. Кожен має право на участь у розгляді своєї справи у визначеному процесуальним законом порядку в суді будь-якої інстанції. Іноземці, особи без громадянства та іноземні юридичні особи мають право на судовий захист в Україні нарівні з громадянами і юридичними особами України.

Стаття 8 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" гарантує кожному право на повноважний суд. Так, ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи в суді, до підсудності якого вона віднесена процесуальним законом. Суддя розглядає справи, одержані згідно з порядком розподілу судових справ, установленим відповідно до закону. На розподіл судових справ між суддями не може впливати бажання судді чи будь-яких інших осіб.

1.2. Судова система України

Для забезпечення здійснення права особи на судовий захист своїх прав та законних інтересів в Україні діє судова система. Відповідно до ст. 124 Конституції України **правосуддя в Україні здійснюється виключно судами**, делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються.

Стаття 3 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" встановлює, що **судову систему України складають суди загальної юрисдикції та суд конституційної юрисдикції**. Суди загальної юрисдикції утворюють єдину систему судів. Єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні є Конституційний Суд України. Порядок організації і діяльності Конституційного Суду України встановлюється Конституцією України та Законом України "Про Конституційний Суд України". Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України.

Система судів загальної юрисдикції в Україні будується за принципами територіальності і спеціалізації та інстанційності. **Систему судів загальної юрисдикції складають:**

- 1) місцеві суди;
- 2) апеляційні суди;
- 3) вищі спеціалізовані суди;
- 4) Верховний Суд України.

Найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд України. Вищими судовими органами спеціалізованих судів є відповідні вищі суди. Відповідно до закону діють апеляційні та місцеві суди. Створення надзвичайних та особливих судів не допускається.

Єдність системи судів загальної юрисдикції забезпечується: єдиними засадами організації та діяльності судів; єдиним статусом суддів; обов'язковістю для всіх судів правил судочинства, визначених законом; забезпеченням Верховним Судом України однакового застосування судами (судом) касаційної інстанції норм матеріально-

го права; обов'язковістю виконання на території України судових рішень; єдиним порядком організаційного забезпечення діяльності судів; фінансуванням судів виключно з Державного бюджету України; вирішенням питань внутрішньої діяльності судів органами суддівського самоврядування.

Суди загальної юрисдикції спеціалізуються на розгляді цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення. У судах загальної юрисдикції може запроваджуватися спеціалізація суддів з розгляду конкретних категорій справ. У місцевих загальних судах та апеляційних судах областей, міст Києва та Севастополя, Апеляційному суді Автономної Республіки Крим діє спеціалізація зі здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх.

Судді (суддя), уповноважені здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, обираються з числа суддів відповідного суду зборами суддів цього суду за пропозицією голови суду або за пропозицією будь-якого судді цього суду, якщо пропозиція голови суду не була підтримана, на строк не більше трьох років і можуть бути переобрані повторно. Кількість суддів, уповноважених здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, визначається окремо для кожного суду зборами суддів цього суду. Суддею, уповноваженим здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, може бути обрано суддю із стажем роботи суддею не менше десяти років, досвідом здійснення кримінального провадження в суді і високими морально-діловими та професійними якостями. У разі відсутності в суді суддів з необхідним стажем роботи суддя, уповноважений здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, обирається з числа суддів, які мають найбільший стаж роботи на посаді судді.

Суди загальної юрисдикції утворюються і ліквідовуються Президентом України за поданням Міністра юстиції України на підставі пропозиції голови відповідного вищого спеціалізованого суду. Місцезнаходження, територіальна юрисдикція і статус суду визначаються з урахуванням принципів територіальності, спеціалізації та інстанційності.

Місцевими загальними судами є районні, районні у містах, міські та міськрайонні суди. Місцевими господарськими судами є гос-

подарські суди Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя. **Місцевими адміністративними судами** є окружні адміністративні суди, а також інші суди, передбачені процесуальним законом. Місцевий суд складається з суддів місцевого суду, з числа яких призначаються голова та заступник голови суду. З числа суддів місцевого загального суду обираються слідчі судді (суддя), які здійснюють повноваження з судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні в порядку, передбаченому процесуальним законом. Кількість слідчих суддів визначається окремо для кожного суду зборами суддів цього суду.

Слідчі судді (суддя) обираються зборами суддів цього суду за пропозицією голови суду або за пропозицією будь-якого судді цього суду, якщо пропозиція голови суду не була підтримана, на строк не більше трьох років і можуть бути переобрані повторно. До обрання слідчого судді відповідного суду його повноваження здійснює найстарший за віком суддя цього суду. Слідчий суддя не звільняється від виконання обов'язків судді першої інстанції, проте здійснення ним повноважень із судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні враховується при розподілі судових справ та має пріоритетне значення.

Місцевий суд є судом першої інстанції і розглядає справи, віднесені процесуальним законом до його підсудності. Місцеві загальні суди розглядають цивільні, кримінальні, адміністративні справи, а також справи про адміністративні правопорушення у випадках та порядку, передбачених процесуальним законом. Місцеві господарські суди розглядають справи, що виникають із господарських правовідносин, а також інші справи, віднесені процесуальним законом до їх підсудності. Місцеві адміністративні суди розглядають справи адміністративної юрисдикції (адміністративні справи). Підсудність окремих категорій справ місцевим судам, а також порядок їх розгляду визначаються процесуальним законом.

У системі судів загальної юрисдикції діють **апеляційні суди** як суди апеляційної інстанції з розгляду цивільних і кримінальних, господарських, адміністративних справ, справ про адміністративні правопорушення. **Апеляційними судами з розгляду цивільних, кримінальних справ, а також справ про адміністративні правопо-**

рушення є: апеляційні суди областей, апеляційні суди міст Києва та Севастополя, Апеляційний суд Автономної Республіки Крим. Апеляційними судами з розгляду господарських справ, апеляційними судами з розгляду адміністративних справ є відповідно апеляційні господарські суди та апеляційні адміністративні суди, які утворюються в апеляційних округах відповідно до указу Президента України. До складу апеляційного суду входять судді, які мають стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років, з числа яких призначаються голова суду та його заступники. У складі апеляційного суду можуть утворюватися судові палати з розгляду окремих категорій справ у межах відповідної судової юрисдикції. Судову палату очолює секретар судової палати, який призначається з числа суддів цього суду.

Апеляційний суд:

- 1) розглядає справи відповідної судової юрисдикції в апеляційному порядку згідно з процесуальним законом;
- 2) у випадках, передбачених процесуальним законом, розглядає справи відповідної судової юрисдикції як суд першої інстанції;
- 3) аналізує судову статистику, вивчає та узагальнює судову практику;
- 4) надає місцевим судам методичну допомогу в застосуванні законодавства;
- 5) здійснює інші повноваження, визначені законом.

У системі судів загальної юрисдикції діють **вищі спеціалізовані суди як суди касаційної інстанції** з розгляду цивільних і кримінальних, господарських, адміністративних справ. **Вищими спеціалізованими судами є:**

- 1) Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ;
- 2) Вищий господарський суд України;
- 3) Вищий адміністративний суд України.

У вищому спеціалізованому суді утворюються палати з розгляду окремих категорій справ у межах відповідної судової юрисдикції. Судову палату очолює секретар судової палати, який призначається з числа суддів цього суду. У вищому спеціалізованому суді діє пленум вищого спеціалізованого суду для вирішення питань, визначених законом. При вищому спеціалізованому суді утворюється Науково-консультативна рада, статус якої визначається законом.

Вищий спеціалізований суд:

1) розглядає справи відповідної судової юрисдикції в касаційному порядку згідно з процесуальним законом;

2) у випадках, передбачених процесуальним законом, розглядає справи відповідної судової юрисдикції як суд першої або апеляційної інстанції, а також розглядає справи у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом, якщо за результатами розгляду питання про допуск справи до провадження Верховного Суду України буде встановлено, що така справа підлягає розгляду вищим спеціалізованим судом;

3) аналізує судову статистику, вивчає та узагальнює судову практику;

4) надає методичну допомогу судам нижчого рівня з метою однакового застосування норм Конституції та законів України у судовій практиці на основі її узагальнення та аналізу судової статистики; дає спеціалізованим судам нижчого рівня рекомендаційні роз'яснення з питань застосування законодавства щодо вирішення справ відповідної судової юрисдикції;

5) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Верховний Суд України є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції. Верховний Суд України:

1) переглядає справи з підстав неоднакового застосування судами (судом) касаційної інстанції однієї і тієї ж норми матеріального права у подібних правовідносинах у порядку, передбаченому процесуальним законом;

2) переглядає справи у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом;

3) надає висновок про наявність чи відсутність у діяннях, в яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину; вносить за зверненням Верховної Ради України письмове подання про неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я;

4) звертається до Конституційного Суду України щодо конституційності законів, інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України.

У Верховному Суді України діють: Судова палата в адміністративних справах; Судова палата у господарських справах; Судова палата у кримінальних справах; Судова палата у цивільних справах.

Незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України. Вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється. Суддя не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом. Судді обіймають посади безстроково, крім суддів Конституційного Суду України та суддів, які призначаються на посаду судді вперше.

Відповідно до ст. 127 Конституції України правосуддя здійснюють професійні судді та, у визначених законом випадках, народні засідателі і присяжні. Професійні судді не можуть належати до політичних партій та профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої. На посаду судді може бути рекомендований кваліфікаційною комісією суддів громадянин України, не молодший двадцяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи у галузі права не менш як три роки, проживає в Україні не менш як десять років та володіє державною мовою.

Суддями спеціалізованих судів можуть бути особи, які мають фахову підготовку з питань юрисдикції цих судів. Ці судді відправляють правосуддя лише у складі колегій суддів. Додаткові вимоги до окремих категорій суддів щодо стажу, віку та їх професійного рівня встановлюються законом.

Перше призначення на посаду професійного судді строком на п'ять років здійснюється Президентом України. Всі інші судді, крім суддів Конституційного Суду України, обираються Верховною Радою України безстроково, в порядку, встановленому законом. Голова Верховного Суду України обирається на посаду та звільняється з посади шляхом таємного голосування Пленумом Верховного Суду України в порядку, встановленому законом.

1.3. Засади судочинства в Україні

Судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону. Судочинство провадиться суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних.

Основними засадами судочинства в Україні є:

- 1) законність;
- 2) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;
- 3) забезпечення доведеності вини;
- 4) змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;
- 5) підтримання державного обвинувачення в суді прокурором;
- 6) забезпечення обвинуваченому права на захист;
- 7) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;
- 8) забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом;
- 9) обов'язковість рішень суду.

Законом можуть бути визначені також інші засади судочинства в судах окремих судових юрисдикцій. За неповагу до суду і судді винні особи притягаються до юридичної відповідальності.

Правосуддя в Україні здійснюється на засадах рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак.

При реалізації права на справедливий суд кожен має **право на правову допомогу**. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Порядок та умови надання правової допомоги визначаються законом. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах в Україні діє адвокатура.

Гласність і відкритість судового процесу означає, що ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи. Кожен,

хто не є стороною у справі, має право на вільний доступ до судового рішення в порядку, встановленому законом. Розгляд справ у судах відбувається відкрито, крім випадків, установлених процесуальним законом. Учасники судового процесу та інші особи, присутні на відкритому судовому засіданні, можуть використовувати портативні аудіотехнічні засоби. Проведення в залі судового засідання фото- і кінозйомки, відеозапису, а також транслявання судового засідання допускається за рішенням суду. Розгляд справи у закритому судовому засіданні допускається за вмотивованим рішенням суду у випадках, передбачених процесуальним законом. При розгляді справ перебіг судового процесу фіксується технічними засобами в порядку, встановленому процесуальним законом. Учасникам судового процесу на підставі рішення суду забезпечується можливість брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції у порядку, встановленому процесуальним законом. Обов'язок забезпечити проведення відеоконференції покладається на суд, який отримав судові рішення про проведення відеоконференції, незалежно від спеціалізації та інстанції суду, який прийняв таке рішення.

Відповідно до ст. 12 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" **судочинство і діловодство в судах України провадиться державною мовою**. Суди забезпечують рівність прав громадян у судовому процесі за мовною ознакою. Суди використовують державну мову в процесі судочинства та гарантують право громадян на використання ними в судовому процесі рідної мови або мови, якою вони володіють. У судах, поряд з державною, можуть використовуватися регіональні мови або мови меншин відповідно до Закону України "Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин" в порядку, встановленому процесуальним законом.

Стаття 13 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" встановлює, що судові рішення, яким закінчується розгляд справи в суді, ухвалюється іменем України. Судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання усіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України. Обов'язковість урахування (преюдиційність) судових рішень для інших судів визначається процесуальним зако-

ном. Судові рішення інших держав є обов'язковими до виконання на території України за умов, визначених законом, відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Невиконання судових рішень тягне за собою відповідальність, установлену законом.

Учасники судового процесу та інші особи у випадках і порядку, встановлених процесуальним законом, мають право на апеляційне та касаційне оскарження судового рішення, а також на перегляд справи Верховним Судом України.

2. ЗАХИСТ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

2.1. Система цивільних прав та способи їх захисту

Цивільним законодавством регулюються особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників.

Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) встановлює систему особистих немайнових та майнових прав особи. Так, друга книга ЦК України містить *систему особистих немайнових прав*, що включає:

1) особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи (право на життя; право на охорону здоров'я; право на надання медичної допомоги; право на інформацію про стан свого здоров'я; право на свободу; право на особисту недоторканність; право на донорство; право на сім'ю; право на безпечне для життя і здоров'я довкілля тощо);

2) особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи (право на ім'я; право на повагу до гідності та честі; право на недоторканність ділової репутації; право на індивідуальність; право на особисте життя; право на інформацію; право на таємницю кореспонденції; право на свободу літературної, художньої,

наукової і технічної творчості; право на місце проживання; право на недоторканність житла; право на вибір та зміну роду занять; право на свободу пересування; право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації; право на мирні зібрання тощо).

До **майнових прав** належать право власності та інші речові права. Змістом **права власності** є правомочності власника володіти, користуватися та розпоряджатися своїм майном на власний розсуд.

Речовими правами на чуже майно, відповідно до ст. 395 ЦК України є:

- 1) право володіння;
- 2) право користування (сервітут);
- 3) право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис);
- 4) право забудови земельної ділянки (суперфіцій).

Відповідно до ст. 55 Конституції України кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань, у тому числі здійснюючи поновлення порушеного чи оспореного права самостійно. Залежно від суб'єктів здійснення дій щодо захисту права чи інтересу, який охороняється законом, останній поділяється на юрисдикційний та неюрисдикційний.

Юрисдикційний захист здійснюється рядом уповноважених на це державних і громадських органів, які в силу закону можуть вжити заходів щодо поновлення порушеного, оспореного чи невизнаного права. Так, відповідно до ст. 55 Конституції України, ст. 15 ЦК України кожен має право на судовий захист. У випадках, встановлених Конституцією України та законом, особа має право звернутися за захистом цивільного права та інтересу до Президента України, органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування (ст. 17 ЦК України). Здійснити захист цивільних прав можуть і органи нотаріату. Нотаріус здійснює захист цивільних прав шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі у випадках і в порядку, встановлених законом (ст. 18 ЦК України).

Суб'єктом захисту можуть виступати й органи прокуратури, наприклад, у формі подання позову до суду у справах про обмеження фізичної особи у дієздатності. Належне місце у системі гарантій за-

хисту прав фізичних та юридичних осіб займає й Уповноважений ВР України з прав людини (ст. 55 Конституції України та Закон України "Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини"). Після використання всіх національних засобів правового захисту учасник цивільних відносин може звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, наприклад, до Європейського Суду з прав людини. Органом захисту можуть бути і третейські суди та інші форми примирювальних процедур.

Неюрисдикційними способами захисту суб'єктивного права та інтересу, який охороняється законом, слід визнавати ті способи, які полягають у діях суб'єкта, права та інтереси якого зазнали посягання. Основним неюрисдикційним способом цивільного права є самозахист. Самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Способи самозахисту можуть обиратися самою особою або встановлюватися договором або актами цивільного законодавства (ст. 19 ЦК України). Основною характерною ознакою самозахисту є те, що суб'єкт цивільного права захищає себе власними діями, без звернення до суду або іншого органу, який здійснює захист цивільного права. Одним із проявів самозахисту слід визнати притримання майна кредитором (ст.ст. 594-597, 856, 874, 916, 1019 ЦК України та ін.).

Важливу роль для захисту цивільних прав відіграє спосіб їх захисту, тобто передбачені законом дії, що безпосередньо спрямовані на захист суб'єктивних цивільних прав. Способи захисту цивільних прав поділяються на загальні та спеціальні. **Загальні способи захисту цивільних прав та інтересів** визначені ст. 16 ЦК України, зокрема:

- 1) визнання права;
- 2) визнання правочину недійсним;
- 3) припинення дії, яка порушує право;
- 4) відновлення становища, яке існувало до порушення;
- 5) примусове виконання обов'язку в натурі;
- 6) зміна правовідношення;

- 7) припинення правовідношення;
- 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди;
- 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди;
- 10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом.

Спеціальні способи захисту цивільних прав передбачені правовими нормами, які регулюють конкретні правовідносини. Так, наприклад, для захисту права власності чи іншого речового права може використовуватися позов про визнання права власності, негативний чи віндикаційний позови.

2.2. Захист цивільних прав в порядку позовного провадження

Суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи щодо:

- 1) захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин;
- 2) інших правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства.

Суди розглядають також справи про оскарження рішень третейських судів, про видачу виконавчих листів на примусове виконання рішень третейських судів, про оспорювання рішень міжнародного комерційного арбітражу, а також про визнання та надання дозволу на виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу.

Усі справи, що підлягають вирішенню в порядку цивільного судочинства, розглядаються районними, районними у містах, міськими та міськрайонними судами. Суди розглядають цивільні справи в порядку позовного, наказного та окремого провадження.

Підсудність цивільних справ, у яких однією із сторін є суд або суддя цього суду, визначається ухвалою судді суду вищої інстанції без виклику сторін. Позови до фізичної особи пред'являються в суд

за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем її проживання або за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем її перебування. Позови до юридичних осіб пред'являються в суд за їхнім місцезнаходженням

Відповідно до ст. 110 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України):

- позови про стягнення аліментів, про визнання батьківства відповідача, позови, що виникають з трудових правовідносин, можуть пред'являтися також за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача;

- позови про розірвання шлюбу можуть пред'являтися за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача також у разі, якщо на його утриманні є малолітні або неповнолітні діти або якщо він не може за станом здоров'я чи з інших поважних причин виїхати до місця проживання відповідача. За домовленістю подружжя справа може розглядатися за зареєстрованим місцем проживання чи перебування будь-кого з них;

- позови про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, чи шкоди, завданої внаслідок скоєння злочину, можуть пред'являтися також за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача або за місцем завдання шкоди;

- позови, пов'язані з відшкодуванням шкоди, завданої особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу дізнання, досудового слідства, прокуратури або суду, можуть пред'являтися також за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача;

- позови про захист прав споживачів можуть пред'являтися також за зареєстрованим місцем проживання чи перебування споживача або за місцем заподіяння шкоди чи виконання договору;

- позови про відшкодування шкоди, завданої майну фізичних або юридичних осіб, можуть пред'являтися також за місцем завдання шкоди;

- позови, що виникають з діяльності філії або представництва юридичної особи, можуть пред'являтися також за їх місцезнаходженням;

- позови, що виникають з договорів, у яких зазначено місце виконання або виконувати які через їх особливість можна тільки в певному місці, можуть пред'являтися також за місцем виконання цих договорів;

- позови до відповідача, місце реєстрації проживання або перебування якого невідоме, пред'являються за місцезнаходженням майна відповідача чи за останнім відомим зареєстрованим його місцем проживання або перебування чи постійного його заняття (роботи);

- позови до відповідача, який не має в Україні місця проживання чи перебування, можуть пред'являтися за місцезнаходженням його майна або за останнім відомим зареєстрованим місцем його проживання чи перебування в Україні.

Відповідно до ст. 114 ЦПК позови, що виникають з приводу нерухомого майна, зняття арешту з майна, пред'являються за місцезнаходженням майна або основної його частини.

Позов пред'являється шляхом подання позовної заяви до суду першої інстанції в письмовій формі, яка повинна містити:

- 1) найменування суду, до якого подається заява;
- 2) ім'я (найменування) позивача і відповідача, а також ім'я представника позивача, якщо позовна заява подається представником, їх місце проживання (перебування) або місцезнаходження, поштовий індекс, номери засобів зв'язку, якщо такі відомі;
- 3) зміст позовних вимог;
- 4) ціну позову щодо вимог майнового характеру;
- 5) виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги;
- 6) зазначення доказів, що підтверджують кожну обставину, наявність підстав для звільнення від доказування;
- 7) перелік документів, що додаються до заяви.

Позовна заява підписується позивачем або його представником із зазначенням дати її подання. Позовна заява повинна відповідати іншим вимогам, встановленим законом. До позовної заяви додається документ, що підтверджує сплату судового збору. Якщо позовна заява подається представником позивача, до позовної заяви додається довіреність чи інший документ, що підтверджує його повноваження.

Відповідно до ст. 120 ЦПК України позивач повинен додати до позовної заяви її копії та копії всіх документів, що додаються до неї,

відповідно до кількості відповідачів і третіх осіб, крім випадків, коли позови виникають з трудових правовідносин, а також коли позови подаються про відшкодування шкоди, завданої внаслідок злочину чи каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів дізнання, досудового слідства, прокуратури або суду.

Про *відкриття провадження у справі* чи відмову у відкритті провадження у справі суддя постановляє ухвалу. В ухвалі про відкриття провадження у справі зазначаються:

- 1) найменування суду, прізвище та ініціали судді, який відкрив провадження у справі, номер справи;
- 2) ким і до кого пред'явлено позов;
- 3) зміст позовних вимог;
- 4) час і місце попереднього судового засідання, якщо суддя вирішив, що його проведення є необхідним, або час і місце судового розгляду справи, якщо суддя вирішив, що проведення попереднього судового засідання у справі не є необхідним;
- 5) пропозиція відповідачу подати в зазначений строк письмові заперечення проти позову та посилання на докази, якими вони обґрунтовуються.

Ухвала про відмову у відкритті провадження у справі повинна бути невідкладно надіслана позивачеві разом із заявою та всіма доданими до неї документами.

Відповідач має право пред'явити **зустрічний позов** до початку розгляду справи по суті. Зустрічний позов приймається до спільного розгляду з первісним позовом, якщо обидва позови взаємопов'язані і спільний їх розгляд є доцільним, зокрема, коли вони виникають з одних правовідносин, або коли вимоги за позовами можуть зараховуватися, або коли задоволення зустрічного позову може виключити повністю або частково задоволення первісного позову. Вимоги за зустрічним позовом ухвалою суду об'єднуються в одне провадження з первісним позовом. Зустрічна позовна заява подається з дотриманням загальних правил пред'явлення позову.

Після відкриття провадження у справі суд невідкладно надсилає особам, які беруть участь у справі, копії ухвали про відкриття провадження у справі. Одночасно з копією ухвали відповідачу надсилаєть-

ся копія позовної заяви з копіями доданих до неї документів, а третій особі – копія позовної заяви.

Після одержання копій ухвали про відкриття провадження у справі і позовної заяви відповідач має право подати суду письмове **заперечення проти позову** із зазначенням доказів, що підтверджують його заперечення. Відповідач може заперечувати проти позову, посилаючись на незаконність вимог позивача, їх необґрунтованість, відсутність у позивача права на звернення до суду або наявність перешкод для відкриття провадження у справі. Заперечення проти позову можуть стосуватися всіх заявлених вимог чи їх певної частини або обсягу.

Попереднє судове засідання повинно бути призначено і проведено протягом десяти днів з дня відкриття провадження у справі. Відповідно до ст. 130 ЦПК України попереднє судове засідання проводиться з метою з'ясування можливості врегулювання спору до судового розгляду або забезпечення правильного та швидкого вирішення справи. Попереднє судове засідання проводиться суддею за участю сторін та інших осіб, які беруть участь у справі. Для врегулювання спору до судового розгляду суд з'ясовує: чи не відмовляється позивач від позову, чи визнає позов відповідач, чи не бажають сторони укласти мирову угоду або передати справу на розгляд третейського суду.

Попереднє судове засідання не є обов'язковим. Питання про необхідність його проведення вирішується суддею під час відкриття провадження у справі.

Сторони зобов'язані **подати свої докази суду** до або під час попереднього судового засідання у справі, а якщо попереднє судове засідання у справі не проводиться – до початку розгляду справи по суті.

Відповідно до ст. 152 ЦПК України позов може бути забезпечено:

- 1) накладенням арешту на майно або грошові кошти, що належать відповідачеві і знаходяться у нього або в інших осіб;
- 2) заборонаю вчиняти певні дії;
- 3) встановленням обов'язку вчинити певні дії;
- 4) заборонаю іншим особам здійснювати платежі або передавати майно відповідачеві чи виконувати щодо нього інші зобов'язання;
- 5) зупиненням продажу арештованого майна, якщо подано позов про визнання права власності на це майно і про зняття з нього арешту;

б) зупиненням стягнення на підставі виконавчого документа, який оскаржується боржником у судовому порядку;

7) передачею речі, яка є предметом спору, на зберігання іншим особам.

У разі необхідності судом можуть бути застосовані інші види забезпечення позову. Суд може застосувати кілька видів забезпечення позову.

Не допускається забезпечення позову шляхом накладення арешту на заробітну плату, пенсію та стипендію, допомогу по загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, яка виплачується у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю (включаючи догляд за хворою дитиною), вагітністю та пологами, по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, на допомогу, яка виплачується касами взаємодопомоги, благодійними організаціями, а також на вихідну допомогу, допомогу по безробіттю. Ця вимога не поширюється на позови про стягнення аліментів, про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, про відшкодування збитків, завданих злочином. Не може бути накладено арешт на предмети, що швидко псуються.

Після закінчення підготовки справи до судового розгляду суддя постановляє ухвалу, в якій зазначає, які підготовчі дії ним проведені, і встановлює дату розгляду справи. Справа має бути призначена до розгляду не пізніше семи днів після закінчення дій підготовки до судового розгляду.

Відповідно до ст. 157 ЦПК України суд розглядає справи протягом розумного строку, але не більше **двох місяців з дня відкриття провадження у справі**, а справи про поновлення на роботі, про стягнення аліментів – одного місяця. У виняткових випадках за клопотанням сторони, з урахуванням особливостей розгляду справи, суд ухвалою може подовжити розгляд справи, але не більш як на п'ятнадцять днів.

Розгляд судом цивільної справи відбувається в судовому засіданні з обов'язковим повідомленням осіб, які беруть участь у справі. Особа, яка бере участь у справі, має право заявити клопотання про розгляд справи за її відсутності. Судове засідання проводиться в спеціально обладнаному для цього приміщенні суду – залі засідань. Суд під час розгляду справи повинен безпосередньо дослідити докази у

справі. У судовому засіданні можуть бути оголошені перерви, тривалість яких визначається відповідно до обставин розгляду справи, що їх викликали.

Стаття 169 ЦПК України встановлює **наслідки неявки в судове засідання особи, яка бере участь у справі**. Так, суд відкладає розгляд справи у разі:

1) неявки в судове засідання однієї із сторін або будь-кого з інших осіб, які беруть участь у справі, про яких нема відомостей, що їм вручені судові повістки;

2) першої неявки в судове засідання сторони або будь-кого з інших осіб, які беруть участь у справі, оповіщених у встановленому порядку про час і місце судового розгляду, якщо вони повідомили про причини неявки, які судом визнано поважними;

3) першої неявки без поважних причин належним чином повідомленого позивача в судове засідання або неповідомлення ним про причини неявки, якщо від нього не надійшла заява про розгляд справи за його відсутності;

4) якщо суд визнає потрібним, щоб сторона, яка подала заяву про розгляд справи за її відсутності, дала особисті пояснення. Викликати позивача або відповідача для особистих пояснень можна і тоді, коли в справі беруть участь їх представники.

Неявка представника в судове засідання без поважних причин або неповідомлення ним про причини неявки не є перешкодою для розгляду справи. За клопотанням сторони та з урахуванням обставин справи суд може відкласти її розгляд.

У разі повторної неявки в судове засідання позивача, повідомленого належним чином, якщо від нього не надійшла заява про розгляд справи за його відсутності, суд залишає позовну заяву без розгляду. У разі повторної неявки в судове засідання відповідача, повідомленого належним чином, суд вирішує справу на підставі наявних у ній даних чи доказів (постановляє заочне рішення).

Розгляд справи по суті розпочинається доповіддю головуючого про зміст заявлених вимог та про визнання сторонами певних обставин під час попереднього судового засідання, після чого з'ясовується, чи підтримує позивач свої вимоги, чи визнає відповідач вимоги позивача та чи не бажають сторони укласти мирову угоду або зверну-

тися для вирішення спору до третейського суду. Суд, заслухавши пояснення сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, встановлює порядок з'ясування обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, та порядок дослідження доказів, якими вони обґрунтовуються.

Після з'ясування всіх обставин справи та перевірки їх доказами головуючий надає сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі, можливість дати додаткові пояснення, які можуть доповнити матеріали справи. Вислухавши додаткові пояснення і вирішивши заявлені при цьому клопотання осіб, які беруть участь у справі, суд постановляє ухвалу про закінчення з'ясування обставин справи та перевірки їх доказами і переходить до судових дебатів.

Відповідно до ст. 193 ЦПК України у **судових дебатах** виступають з промовами особи, які беруть участь у справі. У цих промовах можна посилатися лише на обставини і докази, досліджені в судовому засіданні. У судових дебатах першим надається слово позивачеві та його представникові. Треті особи без самостійних вимог виступають у судових дебатах після особи, на стороні якої вони беруть участь. Суд не може обмежувати тривалість судових дебатів певним часом. Головуючий може зупинити промовця лише тоді, коли він виходить за межі справи, що розглядається судом, або повторюється. З дозволу суду промовці можуть обмінюватися репліками. Право останньої репліки завжди належить відповідачеві та його представникові. Під час судових дебатів не можна подавати нові докази, заяву про залишення позову без розгляду, збільшувати або зменшувати розмір позовних вимог.

Після судових дебатів суд виходить до нарадчої кімнати (спеціально обладнаного для прийняття судових рішень приміщення) для ухвалення рішення, оголосивши орієнтовний час його проголошення. Якщо під час ухвалення рішення виникає потреба з'ясувати будь-яку обставину шляхом повторного допиту свідків або вчинення іншої процесуальної дії, суд, не ухвалюючи рішення, постановляє ухвалу про поновлення судового розгляду.

Суд під час судового розгляду справи здійснює повне фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного

засобу. **Фіксування судового засідання** технічним засобом здійснює секретар судового засідання або за розпорядженням головуючого інший працівник апарату суду. Носій інформації, на який здійснювався технічний запис судового засідання (касета, дискета тощо), є додатком до журналу судового засідання і після закінчення судового засідання приєднується до матеріалів справи. За клопотанням особи, яка бере участь у справі, може бути за плату здійснено повне або часткове роздрукування технічного запису судового засідання за розпорядженням головуючого. Особа, яка бере участь у справі, має право отримати копію інформації з носія, на який здійснювався технічний запис цивільного процесу.

Суд зобов'язаний зупинити провадження у справі у разі:

- 1) смерті або оголошення фізичної особи померлою, яка була стороною у справі, якщо спірні правовідносини допускають правонаступництво;
- 2) злиття, приєднання, поділу, перетворення юридичної особи, яка була стороною у справі;
- 3) перебування позивача або відповідача у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан;
- 4) неможливості розгляду цієї справи до вирішення іншої справи, що розглядається в порядку конституційного, цивільного, господарського, кримінального чи адміністративного судочинства;
- 5) призначення або заміни законного представника;
- 6) звернення із судовим дорученням про надання правової допомоги до іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави;
- 7) надання сторонам у справі про розірвання шлюбу строку для примирення.

Суд може за заявою особи, яка бере участь у справі, а також з власної ініціативи зупинити провадження у справі у випадках:

- 1) перебування сторони на строковій військовій службі або альтернативній (невійськовій) службі не за місцем проживання;
- 2) захворювання сторони, підтвердженого медичною довідкою, що виключає можливість явки до суду протягом тривалого часу;

- 3) перебування сторони у тривалому службовому відрядженні;
- 4) розшуку відповідача в разі неможливості розгляду справи за його відсутності;
- 5) призначення судом експертизи;
- 6) направлення судового доручення щодо збирання доказів у порядку, встановленому статтею 132 ЦПК України.

Провадження у справі відновлюється ухвалою суду за заявою особи, яка бере участь у справі, або з ініціативи суду після усунення обставин, що викликали його зупинення.

Відповідно до ст. 205 ЦПК України суд своєю ухвалою закриває провадження у справі, якщо:

- 1) справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства;
- 2) набрали законної сили рішення суду або ухвала суду про закриття провадження у справі у зв'язку з відмовою позивача від позову або укладенням мирової угоди сторін, ухвалені або постановлені з приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав;
- 3) позивач відмовився від позову і відмова прийнята судом;
- 4) сторони уклали мирову угоду і вона визнана судом;
- 5) є рішення третейського суду, прийняте в межах його компетенції, з приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, за винятком випадків, коли суд відмовив у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду або повернув справу на новий розгляд до третейського суду, який ухвалив рішення, але розгляд справи у тому самому третейському суді виявився неможливим;
- 6) померла фізична особа, яка була однією із сторін у справі, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва;
- 7) ліквідовано юридичну особу, яка була однією із сторін у справі.

Рішення суду складається з:

- 1) вступної частини із зазначенням: часу та місця його ухвалення; найменування суду, що ухвалив рішення; прізвищ та ініціалів судді (суддів – при колегіальному розгляді); прізвища та ініціалів секретаря судового засідання; імен (найменувань) сторін та інших осіб, які брали участь у справі; предмета позовних вимог;

2) описової частини із зазначенням: узагальненого викладу позиції відповідача; пояснень осіб, які беруть участь у справі; інших доказів, досліджених судом;

3) мотивувальної частини із зазначенням: встановлених судом обставин і визначених відповідно до них правовідносин; мотивів, з яких суд вважає встановленою наявність або відсутність фактів, якими обґрунтовувалися вимоги чи заперечення, бере до уваги або відхиляє докази, застосовує зазначені в рішенні нормативно-правові акти; чи були порушені, не визнані або оспорені права, свободи чи інтереси, за захистом яких особа звернулася до суду, а якщо були, то ким; назви, статті, її частини, абзацу, пункту, підпункту закону, на підставі якого вирішено справу, а також процесуального закону, яким суд керувався;

4) резолютивної частини із зазначенням: висновку суду про задоволення позову або відмову в позові повністю чи частково; висновку суду по суті позовних вимог; розподілу судових витрат; строку і порядку набрання рішенням суду законної сили та його оскарження.

Рішення суду або його вступна та резолютивна частини проголошуються негайно після закінчення судового розгляду і прилюдно. Головуючий роз'яснює зміст рішення, порядок і строк його оскарження. У разі проголошення у судовому засіданні тільки вступної та резолютивної частин судового рішення суд повідомляє, коли особи, які беруть участь у справі, зможуть ознайомитися з повним рішенням суду. Після проголошення рішення суд, який його ухвалив, не може сам скасувати або змінити це рішення.

Рішення суду набирає законної сили після закінчення строку для подання апеляційної скарги, якщо апеляційну скаргу не було подано. У разі подання апеляційної скарги рішення, якщо його не скасовано, набирає законної сили після розгляду справи апеляційним судом.

2.3. Заочний розгляд цивільної справи

Відповідно до ст. 224 ЦПК України у разі неявки в судове засідання відповідача, який належним чином повідомлений і від якого не надійшло заяви про розгляд справи за його відсутності або якщо

повідомлені ним причини неявки визнані неповажними, суд може ухвалити заочне рішення на підставі наявних у справі доказів, якщо позивач не заперечує проти такого вирішення справи.

У разі участі у справі кількох відповідачів заочний розгляд справи можливий у випадку неявки в судове засідання всіх відповідачів. У разі зміни позивачем предмета або підстави позову, зміни розміру позовних вимог суд відкладає судовий розгляд для повідомлення про це відповідача.

Про заочний розгляд справи суд постановляє ухвалу. Розгляд справи і ухвалення рішення проводяться за загальними правилами з винятками і доповненнями, встановленими ЦПК України.

За формою і змістом заочне рішення повинно відповідати вимогам, встановленим статтями 213 і 215 ЦПК України, і, крім цього, у ньому має бути зазначено строк і порядок подання заяви про його перегляд.

Відповідачам, які не з'явилися в судове засідання, направляється рекомендованим листом із повідомленням копія заочного рішення не пізніше трьох днів з дня його проголошення.

Заочне рішення може бути переглянute судом, що його ухвалив, за письмовою заявою відповідача. **Заяву про перегляд заочного рішення може бути подано протягом десяти днів** з дня отримання його копії.

Відповідно до ст. 229 ЦПК України заява про перегляд заочного рішення повинна бути подана у письмовій формі та містити:

- 1) найменування суду, який ухвалив заочне рішення;
- 2) ім'я (найменування) відповідача або його представника, які подають заяву, їх місце проживання чи місцезнаходження, номер за-собів зв'язку;
- 3) обставини, що свідчать про поважність причин неявки в су-дове засідання і неповідомлення їх суду, і докази про це;
- 4) посилання на докази, якими відповідач обґрунтовує свої за-перечення проти вимог позивача;
- 5) клопотання про перегляд заочного рішення;
- 6) перелік доданих до заяви матеріалів.

Заява про перегляд заочного рішення підписується особою, яка її подає. До заяви про перегляд заочного рішення додаються її ко-

пії за кількістю осіб, які беруть участь у справі, та копії всіх доданих до неї матеріалів. До заяви про перегляд заочного рішення, поданої представником відповідача, додається довіреність або інший документ, який підтверджує його повноваження. До заяви про перегляд заочного рішення додається документ про сплату судового збору.

Прийнявши належно оформлену заяву про перегляд заочного рішення, суд невідкладно надсилає її копію та копії доданих до неї матеріалів іншим особам, які беруть участь у справі. Одночасно суд повідомляє особам, які беруть участь у справі, про час і місце розгляду заяви. ***Заява про перегляд заочного рішення повинна бути розглянута протягом п'ятнадцяти днів з дня її надходження.***

Заява про перегляд заочного рішення розглядається в судовому засіданні. Неявка осіб, належним чином повідомлених про час і місце засідання, не перешкоджає розгляду заяви. Головуючий відкриває судові засідання і з'ясовує, хто з осіб, які беруть участь у справі, з'явився, встановлює їх особу, перевіряє повноваження представників, після чого повідомляє зміст заяви і з'ясовує думку сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, щодо вимог про перегляд заочного рішення.

У результаті розгляду заяви про перегляд заочного рішення суд може своєю ухвалою:

1) залишити заяву без задоволення;

2) скасувати заочне рішення і призначити справу до розгляду в загальному порядку.

У разі залишення заяви про перегляд заочного рішення без задоволення заочне рішення може бути оскаржене в загальному порядку, встановленому ЦПК України. У цьому разі строк на апеляційне оскарження рішення починає відраховуватися з дати постановлення ухвали про залишення заяви про перегляд заочного рішення без задоволення.

Заочне рішення підлягає скасуванню, якщо судом буде встановлено, що відповідач не з'явився в судові засідання та не повідомив про причини неявки з поважних причин і докази, на які він посиляється, мають істотне значення для правильного вирішення справи. Позивач має право оскаржити заочне рішення в загальному порядку, встановленому ЦПК України. Заочне рішення набирає законної сили відповідно до загального порядку.

2.4. Захист цивільних прав в порядку наказного провадження

Наказне провадження передбачає особливий порядок розгляду цивільних справ. Відповідно до ст. 96 ЦПК України **судовий наказ** може бути видано у разі, якщо:

- 1) заявлено вимогу про стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникові суми заробітної плати;
- 2) заявлено вимогу про компенсацію витрат на проведення розшуку відповідача, боржника, дитини або транспортних засобів боржника;
- 3) заявлено вимогу про стягнення заборгованості за оплату житлово-комунальних послуг, телекомунікаційних послуг, послуг телебачення та радіомовлення з урахуванням індексу інфляції та трьох відсотків річних, нарахованих заявником на суму заборгованості;
- 4) заявлено вимогу про присудження аліментів на дитину в розмірі тридцяти відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, якщо ця вимога не пов'язана із встановленням чи оспоруванням батьківства (материнства) та необхідністю залучення інших зацікавлених осіб;
- 5) заявлено вимогу про повернення вартості товару неналежної якості, якщо є рішення суду, яке набрало законної сили, про встановлення факту продажу товару неналежної якості, ухвалене на користь невизначеного кола споживачів.

Із заявою про видачу судового наказу може звернутися особа, якій належить право вимоги, а також органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.

Заява про видачу судового наказу подається до суду першої інстанції за загальними правилами підсудності у письмовій формі. У заяві повинно бути зазначено:

- 1) найменування суду, в який подається заява;
- 2) ім'я (найменування) заявника та боржника, а також ім'я (найменування) представника заявника, якщо заява подається представником, їхнє місце проживання або місцезнаходження;
- 3) вимоги заявника і обставини, на яких вони ґрунтуються;
- 4) перелік документів, що додаються до заяви.

Заява підписується заявником або його представником і подається з її копіями та копіями доданих до неї документів відповідно до кількості боржників. До заяви, яка подається представником заявника, повинно бути додано документ, що підтверджує його повноваження. До заяви про видачу судового наказу додається документ, що підтверджує сплату судового збору.

У разі відмови в прийнятті заяви про видачу судового наказу або в разі скасування судового наказу внесена сума судового збору стягувачу не повертається. У разі пред'явлення стягувачем позову до боржника у порядку позовного провадження сума судового збору, сплаченого за подання заяви про видачу судового наказу, зараховується до суми судового збору, встановленої за позовну заяву.

У разі прийняття судом ухвали про відкриття наказного провадження, суд у триденний строк з моменту її постановлення видає судовий наказ по суті заявлених вимог. Видача судового наказу проводиться без судового засідання і виклику стягувача та боржника для заслуховування їх пояснень.

У судовому наказі зазначаються:

- 1) дата видачі наказу;
- 2) найменування суду, прізвище та ініціали судді, який видав судовий наказ;
- 3) ім'я (найменування) стягувача і боржника, їх місце проживання або місцезнаходження;
- 4) посилання на закон, на підставі якого підлягають задоволенню заявлені вимоги;
- 5) сума грошових коштів, які підлягають стягненню, а також розрахунковий рахунок боржника (юридичної особи) в установі банку, з якого повинні бути стягнуті грошові кошти, якщо такий повідомлений заявником;
- 6) сума судових витрат, що сплачена заявником і підлягає стягненню на його користь з боржника;
- 7) відомості про порядок та строки подання заяви про скасування судового наказу.

Судовий наказ складається і підписується суддею у двох примірниках, один з яких залишається у справі, а другий скріплюється печаткою суду і видається стягувачу після набрання ним законної сили.

Після видачі судового наказу суд не пізніше наступного дня надсилає його копію боржникові рекомендованим листом із повідомленням. Одночасно з копією судового наказу боржникові надсилається копія заяви стягувача з копіями доданих до неї документів.

Днем отримання боржником копії судового наказу є дата, зазначена у поштовому повідомленні про вручення. У разі якщо боржник відмовляється від отримання копії судового наказу або відсутній за вказаною адресою, днем отримання боржником копії судового наказу є день проставлення у поштовому повідомленні відмітки про відмову боржника отримати копію судового наказу чи відмітки про відсутність боржника за вказаною адресою.

Відповідно до ст. 105 ЦПК України **боржник має право протягом десяти днів з дня отримання копії судового наказу та доданих до неї документів подати заяву про його скасування**. Заява про скасування судового наказу може також бути подана органами та особами, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб. Заява про скасування судового наказу подається в суд у письмовій формі і має містити:

- 1) найменування суду, в який подається заява;
- 2) ім'я (найменування) стягувача та боржника, а також ім'я (найменування) представника боржника, якщо заява подається представником, їхнє місце проживання або місцезнаходження;
- 3) наказ, що оспорується;
- 4) посилання на обставини, які свідчать про повну або часткову необґрунтованість вимог стягувача;
- 5) посилання на докази, якими боржник обґрунтовує свої заперечення проти вимог стягувача;
- 6) перелік документів, що додаються до заяви.

Заява підписується боржником або його представником і подається з її копією та копіями доданих до неї документів для надання стягувачеві. До заяви, яка подається представником боржника, має бути додано документ, що підтверджує його повноваження.

Заява про скасування судового наказу розглядається судом протягом десяти днів з дня постановлення ухвали про прийняття такої заяви до розгляду у відкритому судовому засіданні. Неявка осіб, належним чином повідомлених про час і місце розгляду заяви про

скасування судового наказу, не перешкоджає розгляду такої заяви. За результатами розгляду заяви про скасування судового наказу суд має право:

1) залишити заяву про скасування судового наказу без задоволення;

2) скасувати судовий наказ та роз'яснити, що заявлені стягувачем вимоги можуть бути розглянуті у позовному провадженні з додержанням загальних правил щодо пред'явлення позову;

3) змінити судовий наказ.

У разі ненадходження від боржника заяви про скасування судового наказу протягом трьох днів після закінчення строку на її подання судовий наказ набирає законної сили і суд видає його стягувачеві для пред'явлення до виконання.

2.5. Окреме провадження

Окреме провадження – це вид непозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

Суд розглядає в порядку окремого провадження справи про:

1) обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи;

2) надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності;

3) визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою;

4) усиновлення;

5) встановлення фактів, що мають юридичне значення;

6) відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі;

7) передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність;

8) визнання спадщини відумерлою;

9) надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку;

- 10) примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу;
- 11) розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб;
- 12) про надання права на шлюб;
- 13) про розірвання шлюбу за заявою подружжя, яке має дітей, за заявою будь-кого з подружжя, якщо один з нього засуджений до позбавлення волі,
- 14) про встановлення режиму окремого проживання за заявою подружжя та інші справи у випадках, встановлених законом.

Відповідно до ст. 235 ЦПК під час розгляду справ окремого провадження суд зобов'язаний роз'яснити особам, які беруть участь у справі, їх права та обов'язки, сприяти у здійсненні та охороні гарантованих Конституцією і законами України прав, свобод чи інтересів фізичних або юридичних осіб, вживати заходів щодо всебічного, повного і об'єктивного з'ясування обставин справи. З метою з'ясування обставин справи суд може за власною ініціативою витребувати необхідні докази.

Справи окремого провадження суд розглядає за участю заявника і заінтересованих осіб. Справа про розірвання шлюбу за заявою особи, засудженої до позбавлення волі, може бути розглянута судом за участю представника такої особи.

Справи окремого провадження не можуть бути передані на розгляд третейського суду і не можуть бути закриті у зв'язку з укладенням мирової угоди. Якщо під час розгляду справи у порядку окремого провадження виникає спір про право, який вирішується в порядку позовного провадження, суд залишає заяву без розгляду і роз'яснює заінтересованим особам, що вони мають право подати позов на загальних підставах.

ЦПК України детально регламентує особливості розгляду справ в порядку окремого провадження. Так, наприклад, відповідно до ст. 256 ЦПК України суд розглядає справи про встановлення факту:

- 1) родинних відносин між фізичними особами;
- 2) перебування фізичної особи на утриманні;
- 3) каліцтва, якщо це потрібно для призначення пенсії або одержання допомоги по загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню;

4) реєстрації шлюбу, розірвання шлюбу, усиновлення;
5) проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу;
6) належності правовстановлюючих документів особі, прізвище, ім'я, по батькові, місце і час народження якої, що зазначені в документі, не збігаються з ім'ям, по батькові, прізвищем, місцем і часом народження цієї особи, зазначеним у свідоцтві про народження або в паспорті;

7) народження особи в певний час у разі неможливості реєстрації органом державної реєстрації актів цивільного стану факту народження;

8) смерті особи в певний час у разі неможливості реєстрації органом державної реєстрації актів цивільного стану факту смерті;

9) смерті особи, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави вважати її загиблою від певного нещасного випадку внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.

У судовому порядку можуть бути встановлені також інші факти, від яких залежить виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав фізичних осіб, якщо законом не визначено іншого порядку їх встановлення. Справи про встановлення факту належності особі паспорта, військового квитка, квитка про членство в об'єднанні громадян, а також свідоцтв, що їх видають органи державної реєстрації актів цивільного стану, судовому розгляду в окремому провадженні не підлягають.

Суддя відмовляє у відкритті провадження у справі, якщо з заяви про встановлення факту, що має юридичне значення, вбачається спір про право, а якщо спір про право буде виявлений під час розгляду справи – залишає заяву без розгляду.

Заява фізичної особи про встановлення факту, що має юридичне значення, подається до суду за місцем її проживання. Відповідно до ст. 258 ЦПК України у заяві повинно бути зазначено:

- 1) який факт заявник просить встановити та з якою метою;
- 2) причини неможливості одержання або відновлення документів, що посвідчують цей факт;
- 3) докази, що підтверджують факт.

До заяви додаються докази, що підтверджують викладені в заяві обставини, і довідка про неможливість відновлення втрачених документів.

Рішення суду про встановлення факту, який підлягає реєстрації в органах державної реєстрації актів цивільного стану або нотаріальному посвідченню, не замінює собою документів, що видаються цими органами, а є тільки підставою для одержання зазначених документів.

2.6. Порядок перегляду судових рішень

Сторони та інші особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки, мають право оскаржити в апеляційному порядку рішення суду першої інстанції повністю або частково.

Відповідно до ст. 293 ЦПК України **окремо від рішення суду можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції щодо:**

- 1) відмови у прийнятті заяви про видачу судового наказу або скасування судового наказу;
- 2) забезпечення позову, а також щодо скасування забезпечення позову;
- 3) повернення заяви позивачеві (заявникові);
- 4) відмови у відкритті провадження у справі;
- 5) відкриття провадження у справі з недотриманням правил підсудності;
- 6) передачі справи на розгляд іншому суду;
- 7) відмови поновити або продовжити пропущений процесуальний строк;
- 8) визнання мирової угоди за клопотанням сторін;
- 9) визначення розміру судових витрат;
- 10) внесення виправлень у рішення;
- 11) відмови ухвалити додаткове рішення;
- 12) роз'яснення рішення;
- 13) зупинення провадження у справі;
- 14) закриття провадження у справі;

- 15) залишення заяви без розгляду;
- 16) залишення заяви про перегляд заочного рішення без розгляду;
- 17) відмови у відкритті провадження за нововиявленими обставинами;
- 18) видачі дубліката виконавчого листа;
- 19) оголошення розшуку відповідача (боржника) або дитини;
- 20) примусового проникнення до житла тощо.

Заперечення на ухвали, що не підлягають оскарженню окремо від рішення суду, включаються до апеляційної скарги на рішення суду. Подання апеляційної скарги на ухвалу суду першої інстанції не перешкоджає продовженню розгляду справи цим судом.

Апеляційна скарга на рішення суду подається протягом десяти днів з дня його проголошення. Особи, які брали участь у справі, але не були присутні у судовому засіданні під час проголошення судового рішення, можуть подати апеляційну скаргу протягом десяти днів з дня отримання копії цього рішення.

Апеляційна скарга на ухвалу суду першої інстанції подається протягом п'яти днів з дня її проголошення. У разі якщо ухвалу було постановлено без участі особи, яка її оскаржує, апеляційна скарга подається протягом п'яти днів з дня отримання копії ухвали.

Відповідно до ст. 295 ЦПК України **апеляційна скарга подається у письмовій формі та має містити:**

- 1) найменування суду, до якого подається скарга;
- 2) ім'я (найменування) особи, яка подає скаргу, її місце проживання або місцезнаходження;
- 3) ім'я (найменування) осіб, які беруть участь у справі, їх місце проживання або місцезнаходження;
- 4) рішення або ухвала, що оскаржуються;
- 5) в чому полягає незаконність і (або) необґрунтованість рішення або ухвали (неповнота встановлення обставин, які мають значення для справи, та (або) неправильність установлення обставин, які мають значення для справи, внаслідок необґрунтованої відмови у прийнятті доказів, неправильного їх дослідження чи оцінки, неподання доказів з поважних причин та (або) неправильне визначення відповідно до встановлених судом обставин правовідносин);

б) нові обставини, що підлягають встановленню, докази, які підлягають дослідженню чи оцінці, обґрунтування поважності причин неподання доказів до суду першої інстанції, заперечення проти доказів, використаних судом першої інстанції;

7) клопотання особи, яка подала скаргу;

8) перелік документів та інших матеріалів, що додаються.

Апеляційна скарга підписується особою, яка її подає, або представником такої особи. До апеляційної скарги, поданої представником, має бути додана довіреність або інший документ, що посвідчує повноваження представника, якщо ці документи раніше не подавалися. До апеляційної скарги додаються копії скарги та доданих письмових матеріалів відповідно до кількості осіб, які беруть участь у справі.

Апеляційна скарга подається апеляційному суду через суд першої інстанції, який ухвалив оскаржуване судове рішення. Суд першої інстанції на наступний день після закінчення строку для подання апеляційної скарги надсилає її разом зі справою до апеляційного суду. Апеляційні скарги, що надійшли після цього, не пізніше наступного робочого дня після їхнього надходження направляються до апеляційного суду.

Справа реєструється в апеляційному суді та не пізніше наступного дня передається судді-доповідачу. Протягом трьох днів після надходження справи суддя-доповідач вирішує питання про відкриття апеляційного провадження. Суддя-доповідач відмовляє у відкритті апеляційного провадження у справі у випадках, якщо:

1) справа не підлягає апеляційному розгляду у порядку цивільного судочинства;

2) є ухвала про закриття апеляційного провадження у зв'язку з відмовою особи від апеляційної скарги;

3) є ухвала про відмову у задоволенні апеляційної скарги цієї особи або про відмову у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою.

Про відкриття або відмову у відкритті апеляційного провадження у справі, залишення апеляційної скарги без руху або повернення скарги суддя-доповідач постановляє ухвалу. Копія ухвали разом із доданими до скарги матеріалами надсилається особі, яка подавала

апеляційну скаргу, а апеляційна скарга залишається у справі. Іншим особам, які беруть участь у справі, надсилається копія відповідної ухвали.

Апеляційний суд не пізніше наступного дня після постановлення ухвали про прийняття апеляційної скарги до розгляду надсилає копію апеляційної скарги та доданих до неї матеріалів особам, які беруть участь у справі, і встановлює строк, протягом якого можуть бути подані ними заперечення на апеляційну скаргу.

Апеляційна скарга на рішення суду першої інстанції має бути розглянута протягом двох місяців з дня постановлення ухвали про прийняття апеляційної скарги до розгляду, а апеляційна скарга на ухвалу суду першої інстанції – протягом п'ятнадцяти днів з дня постановлення ухвали про прийняття апеляційної скарги до розгляду. У виняткових випадках за клопотанням сторони з урахуванням особливостей розгляду справи апеляційний суд може продовжити строк розгляду справи, але не більш як на п'ятнадцять днів, про що постановляє відповідну ухвалу.

Справа розглядається апеляційним судом за правилами, встановленими для розгляду справи судом першої інстанції. Суддя-доповідач доповідає зміст рішення (ухвали), яке оскаржено, доводи апеляційної скарги, межі, в яких повинні здійснюватися перевірка рішення (ухвали), встановлюватися обставини і досліджуватися докази. Після доповіді судді-доповідача пояснення дає особа, яка подала апеляційну скаргу. Якщо апеляційні скарги подали обидві сторони – першим дає пояснення позивач. Далі дають пояснення інші особи, які беруть участь у справі. Закінчивши з'ясування обставин і перевірку їх доказами, апеляційний суд надає особам, які беруть участь у справі, можливість виступити у судових дебатах в такій самій послідовності, в якій вони давали пояснення. Після закінчення дебатів суд виходить до нарадчої кімнати. У разі потреби під час розгляду справи може бути оголошено перерву або розгляд її відкладено.

За наслідками розгляду апеляційної скарги на рішення суду першої інстанції апеляційний суд має право:

- 1) постановити ухвалу про відхилення апеляційної скарги і залишення рішення без змін;
- 2) скасувати рішення суду першої інстанції і ухвалити нове рішення по суті позовних вимог;

3) змінити рішення;

4) постановити ухвалу про скасування рішення суду першої інстанції і закриття провадження у справі або залишення заяви без розгляду.

Сторони та інші особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права, свободи чи обов'язки, мають право оскаржити у касаційному порядку:

1) рішення суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, рішення і ухвали апеляційного суду, ухвалені за результатами апеляційного розгляду;

2) ухвали суду першої інстанції, вказані у пунктах 1, 3, 4, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 24-29, 31-33 частини першої статті 293 ЦПК України, після їх перегляду в апеляційному порядку і ухвали апеляційного суду, якщо вони перешкоджають подальшому провадженню у справі.

Касаційною інстанцією у цивільних справах є Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ. Підставами касаційного оскарження є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.

Касаційна скарга може бути подана протягом двадцяти днів з дня набрання законної сили рішенням (ухвалою) апеляційного суду. У разі пропущення цього строку з причин, визнаних поважними, суддя касаційної інстанції за заявою особи, яка подала скаргу, може поновити цей строк.

Касаційна скарга подається у письмовій формі і має містити:

1) найменування суду, до якого подається скарга;

2) ім'я (найменування) особи, яка подає скаргу, її місце проживання або місцезнаходження;

3) ім'я (найменування) осіб, які беруть участь у справі, їх місце проживання або місцезнаходження;

4) рішення (ухвала), що оскаржується;

5) в чому полягає неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права;

6) клопотання особи, яка подає скаргу;

7) перелік письмових матеріалів, що додаються до скарги.

Касаційна скарга підписується особою, яка подає скаргу, або її представником. До касаційної скарги, поданої представником, повинна бути додана довіреність або інший документ, що посвідчує повноваження представника. До касаційної скарги додаються копії скарги та доданих до неї матеріалів відповідно до кількості осіб, які беруть участь у справі, а також копії оскаржуваних рішень (ухвал) судів першої та апеляційної інстанцій.

Касаційна скарга подається безпосередньо до суду касаційної інстанції, де вона реєструється та не пізніше наступного дня передається судді-доповідачу.

У касаційному порядку справа розглядається колегією у складі п'яти суддів без повідомлення осіб, які беруть участь у справі. У разі необхідності особи, які брали участь у справі, можуть бути викликані для надання пояснень у справі. Під час розгляду справи в касаційному порядку суд перевіряє в межах касаційної скарги правильність застосування судом першої або апеляційної інстанції норм матеріального чи процесуального права і не може встановлювати або (та) вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими. Касаційний суд перевіряє законність судових рішень лише в межах позовних вимог, заявлених у суді першої інстанції. Суд не обмежений доводами касаційної скарги, якщо під час розгляду справи буде виявлено неправильне застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права, які є обов'язковою підставою для скасування рішення.

Відповідно до ст. 336 ЦПК України **за наслідками розгляду касаційної скарги на рішення суду касаційної інстанції має право:**

- 1) постановити ухвалу про відхилення касаційної скарги і залишення рішення без змін;
- 2) постановити ухвалу про повне або часткове скасування рішення і передати справу на новий розгляд до суду першої або апеляційної інстанції;
- 3) постановити ухвалу про скасування рішення апеляційного суду і залишити в силі судові рішення суду першої інстанції, що було помилково скасоване апеляційним судом;

4) постановити ухвалу про скасування судових рішень і закрити провадження в справі або залишити заяву без розгляду;

5) скасувати судові рішення і ухвалити нове рішення або змінити рішення, не передаючи справи на новий розгляд.

Крім того, відповідно до ст. 354 ЦПК України сторони та інші особи, які брали участь у справі, мають **право подати заяву до Верховного суду України про перегляд судових рішень** у цивільних справах після їх перегляду в касаційному порядку. Проте заява про перегляд судових рішень у цивільних справах може бути подана виключно з таких підстав:

1) неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах;

2) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом.

Заява про перегляд судових рішень подається протягом трьох місяців з дня ухвалення судового рішення, щодо якого подано заяву про перегляд, або з дня ухвалення судового рішення, на яке здійснюється посилення, на підтвердження підстав, установлених пунктом 1 частини першої статті 355 ЦПК України, якщо воно ухвалено пізніше, але не пізніше одного року з дня ухвалення судового рішення, про перегляд якого подається заява.

Заява про перегляд судових рішень подається у письмовій формі та має містити:

1) найменування суду, до якого подається заява;

2) ім'я (найменування), поштова адреса особи, яка подає заяву, та осіб, які беруть участь у справі, а також їхні номери засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є;

3) конкретні різні за змістом судові рішення, в яких має місце неоднакове застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права у подібних правовідносинах;

4) обґрунтування необхідності перегляду судових рішень у зв'язку з ухваленням рішення міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною, якщо заява подана на підставі, встановленій пунктом 2 частини першої статті 355 ЦПК України;

- 5) вимоги особи, яка подає заяву;
- 6) у разі необхідності – клопотання;
- 7) перелік матеріалів, які додаються.

Заява підписується особою, яка її подає, або її представником, який додає оформлений належним чином документ про свої повноваження, та подається до Верховного Суду України через Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ. До заяви додаються:

- 1) копії заяви відповідно до кількості осіб, які беруть участь у справі;
- 2) копії судових рішень, про перегляд яких подано заяву;
- 3) копії різних за змістом судових рішень, в яких має місце неоднакове застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права у подібних правовідносинах;
- 4) копія рішення міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною, або клопотання особи про витребування копії такого рішення в органу, відповідального за координацію виконання рішень міжнародної судової установи, якщо її немає у розпорядженні особи, яка подала заяву.
- 5) документ про сплату судового збору.

За наслідками розгляду справи більшістю голосів від складу суду приймається одна з таких постанов:

- 1) про повне або часткове задоволення заяви;
- 2) про відмову в задоволенні заяви.

Судді, які не погоджуються з постановою, можуть висловити окрему думку, що додається до постанови. Постанова Верховного Суду України є остаточною і може бути оскаржена тільки на підставі, встановленій пунктом 2 частини першої статті 355 ЦПК України. Якщо суд установить, що судові рішення у справі є незаконним, він скасовує його повністю або частково і приймає нове судове рішення, яке має містити висновок про правильне застосування норми матеріального права щодо спірних правовідносин та обґрунтування помилковості висновків суду касаційної інстанції з цього питання. Якщо судове рішення у справі переглядається з підстави, визначеної пунктом 2 частини першої статті 355 ЦПК України, суд скасовує оскаржуване рішення повністю або частково і має право прийняти

нове судове рішення або направити справу на новий розгляд до суду, який виніс оскаржуване рішення.

Стаття 361 ЦПК України встановлює, що рішення або ухвала суду, якими закінчено розгляд справи, що набрали законної сили, а також судовий наказ можуть бути **переглянуті у зв'язку з нововиявленими обставинами**. Підставами для перегляду рішення, ухвали суду чи судового наказу у зв'язку з нововиявленими обставинами є:

1) істотні для справи обставини, що не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи;

2) встановлені вироком суду, що набрав законної сили, завідомо неправдиві показання свідка, завідомо неправильний висновок експерта, завідомо неправильний переклад, фальшивість документів або речових доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного або необґрунтованого рішення, а також вини судді у вчиненні злочину, внаслідок якого було ухвалено незаконне або необґрунтоване рішення;

3) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення рішення чи постановлення ухвали, що підлягають перегляду;

4) встановлена Конституційним Судом України неконституційність закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане.

Заяви про перегляд у зв'язку з нововиявленими обставинами можуть бути подані сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі, протягом одного місяця з дня встановлення обставини, що є підставою для перегляду.

Рішення, ухвала суду чи судовий наказ переглядаються у зв'язку з нововиявленими обставинами судом, який ухвалив рішення, постановив ухвалу або видав судовий наказ.

Відповідно до ст. 364 ЦПК України заяви про перегляд рішення, ухвали суду чи судового наказу у зв'язку з нововиявленими обставинами за формою і змістом повинні відповідати вимогам ЦПК України щодо оформлення заяв до суду першої інстанції. У заяві зазначаються:

1) найменування суду, якому адресується заява;

2) ім'я (найменування) особи, яка подає заяву, місце її проживання чи місцезнаходження;

- 3) інші особи, які брали участь у справі;
- 4) дата ухвалення чи постановлення і зміст рішення, ухвали чи судового наказу, про перегляд яких подано заяву;
- 5) нововиявлені обставини, якими обґрунтовується вимога про перегляд рішення, ухвали чи судового наказу, і дата їх відкриття або встановлення;
- 6) посилання на докази, що підтверджують наявність нововиявлених обставин.

До заяви додаються її копії відповідно до кількості осіб, які брали участь у справі, а також документ про сплату судового збору.

Заява про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами розглядається у судовому засіданні. Заявник та інші особи, які беруть участь у справі, повідомляються про час і місце засідання. Неявка цих осіб не є перешкодою для розгляду заяви. Розглянувши заяву, суд може скасувати судові рішення, що переглядається, і прийняти нове судові рішення або залишити заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами без задоволення. Судове рішення за наслідками провадження за нововиявленими обставинами може бути оскаржено в порядку, встановленому ЦПК України для оскарження судових рішень суду відповідної інстанції. З набранням законної сили новим судовим рішенням втрачають законну силу судові рішення інших судів у цій справі.

Питання, пов'язані із зверненням судового рішення до виконання, вирішує місцевий суд, який розглянув справу. Відповідно до ст. 367 ЦПК суд допускає негайне виконання рішень у справах про:

- 1) стягнення аліментів – у межах суми платежу за один місяць;
- 2) присудження працівникові виплати заробітної плати, але не більше ніж за один місяць;
- 3) відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, – у межах суми стягнення за один місяць;
- 4) поновлення на роботі незаконно звільненого або переведеного на іншу роботу працівника;
- 5) відібрання дитини і повернення її тому, з ким вона проживала;
- 6) розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб;

7) примусову госпіталізацію чи продовження строку примусової госпіталізації до протитуберкульозного закладу.

За кожним судовим рішенням, яке набрало законної сили, за заявою осіб, на користь яких воно ухвалено, чи прокурора, який здійснював у цій справі представництво інтересів громадянина або держави в суді, видається один виконавчий лист.

3. РОЛЬ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В ЗАХИСТІ ПРАВ ГРОМАДЯН

3.1. Засади кримінального провадження в Україні

Завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Порядок кримінального провадження на території України визначається лише кримінальним процесуальним законодавством України, що складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Кримінально-процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 р. (далі – КПК України) та інших законів України.

Загальними засадами кримінального провадження, що встановлені КПК України, є:

1) *верховенство права* (людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини);

2) **законність** (під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно додержуватися вимог Конституції України, КПК України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства);

3) **рівність перед законом і судом** (не може бути привілеїв чи обмежень у процесуальних правах за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних чи інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, громадянства, освіти, роду занять, а також за мовними або іншими ознаками. У випадках і порядку, передбачених КПК України, певні категорії осіб (неповнолітні, іноземці, особи з розумовими і фізичними вадами тощо) під час кримінального провадження користуються додатковими гарантіями);

4) **повага до людської гідності** (під час кримінального провадження повинна бути забезпечена повага до людської гідності, прав і свобод кожної особи. Забороняється під час кримінального провадження піддавати особу катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню, вдаватися до погроз застосування такого поводження, утримувати особу у принизливих умовах, примушувати до дій, що принижують її гідність);

5) **забезпечення права на свободу та особисту недоторканність** (під час кримінального провадження ніхто не може триматися під вартою, бути затриманим або обмеженим у здійсненні права на вільне пересування в інший спосіб через підозру або обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення інакше як на підставах та в порядку, передбачених КПК України. Кожен, кого затримано через підозру або обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення або інакше позбавлено свободи, повинен бути в найкоротший строк доставлений до слідчого судді для вирішення питання про законність та обґрунтованість його затримання, іншого позбавлення свободи та подальшого тримання під вартою. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого судового рішення про тримання під вартою);

б) **недоторканність житла чи іншого володіння особи** (не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим судовим рішенням, крім випадків, передбачених КПК України);

7) **таємниця спілкування** (під час кримінального провадження кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування. Втручання у таємницю спілкування можливе лише на підставі судового рішення у випадках, передбачених КПК України, з метою виявлення та запобігання тяжкому чи особливо тяжкому злочину, встановлення його обставин, особи, яка вчинила злочин, якщо в інший спосіб неможливо досягти цієї мети);

8) **невтручання у приватне життя** (під час кримінального провадження кожному гарантується невтручання у приватне (особисте і сімейне) життя. Ніхто не може збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію про приватне життя особи без її згоди, крім випадків, передбачених КПК України);

9) **недоторканність права власності** (позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому КПК України);

10) **презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини** (особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вина не буде доведена у порядку, передбаченому КПК України і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом. Підозра, обвинувачення не можуть ґрунтуватися на доказах, отриманих незаконним шляхом. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на користь такої особи. Поводження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, має відповідати поведженню з невинуватою особою);

11) **свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї** (жодна особа не може бути примушена визнати свою винуватість у вчиненні кримінального правопорушення або примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею кримінального правопорушення або її близькими родичами чи членами її сім'ї);

12) **заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення;**

13) **забезпечення права на захист** (підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право на захист, яке полягає у наданні йому можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені КПК України. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника. У випадках, передбачених законом, правова допомога надається безоплатно за рахунок держави);

14) **доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень** (кожному гарантується право на справедливий розгляд та вирішення справи в розумні строки незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону. Вирок та ухвала суду, що набрали законної сили в порядку, визначеному КПК України, є обов'язковими і підлягають безумовному виконанню на всій території України);

15) **змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості** (кримінальне провадження здійснюється на основі змагальності, що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими КПК України. Сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених КПК України. Під час кри-

мінального провадження функції державного обвинувачення, захисту та судового розгляду не можуть покладатися на один і той самий орган чи службову особу);

16) **безпосередність дослідження показань, речей і документів** (суд досліджує докази безпосередньо. Показання учасників кримінального провадження суд отримує усно. Не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім випадків, передбачених КПК України);

17) **забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності** (кожному гарантується право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого в порядку, передбаченому КПК України. Гарантується право на перегляд вироку, ухвали суду, що стосується прав, свобод чи інтересів особи, судом вищого рівня в порядку, передбаченому КПК України, незалежно від того, чи брала така особа участь у судовому розгляді);

18) **публічність** (прокурор, слідчий зобов'язані в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення (за виключенням випадків, коли кримінальне провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого) або в разі надходження заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила);

19) **диспозитивність** (сторони кримінального провадження є вільними у використанні своїх прав у межах та у спосіб, передбачених КПК України. Відмова прокурора від підтримання державного обвинувачення тягне за собою закриття кримінального провадження, крім випадків, що передбачені КПК України. Слідчий суддя, суд у кримінальному провадженні вирішують лише ті питання, що винесені на їх розгляд сторонами та віднесені до їх повноважень КПК України. Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення розпочинається лише на підставі заяви потерпілого. Відмова потерпілого від обвинувачення є безумовною підставою для закриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення);

20) *гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами* (учасники судового провадження, а також особи, які не брали участі у кримінальному провадженні, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки, не можуть бути обмежені у праві на отримання в суді як усної, так і письмової інформації щодо результатів судового розгляду та у праві на ознайомлення з процесуальними рішеннями й отримання їх копій. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді інформації про дату, час і місце судового розгляду та про ухвалені в ньому судові рішення, крім випадків, установлених законом. Кримінальне провадження в судах усіх інстанцій здійснюється відкрито. Слідчий суддя, суд може прийняти рішення про здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження або його окремої частини лише у випадках: якщо обвинуваченим є неповнолітній; розгляду справи про злочин проти статевої свободи та статевої недоторканості особи; необхідності запобігти розголошенню відомостей про особисте та сімейне життя чи обставин, які принижують гідність особи; якщо здійснення провадження у відкритому судовому засіданні може призвести до розголошення таємниці, що охороняється законом; необхідності забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. Під час судового розгляду забезпечується повне фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу. Кожен, хто присутній в залі судового засідання, може вести стенограму, робити нотатки, використовувати портативні аудіозаписуючі пристрої. Проведення в залі судового засідання фотозйомки, відеозапису, транслявання судового засідання по радіо і телебаченню, а також проведення звукозапису із застосуванням стаціонарної апаратури допускаються на підставі ухвали суду, що приймається з урахуванням думки сторін та можливості проведення таких дій без шкоди для судового розгляду. Судове рішення, ухвалене у відкритому судовому засіданні, проголошується прилюдно. Якщо судовий розгляд відбувався у закритому судовому засіданні, судове рішення проголошується прилюдно з пропуском інформації, для дослідження якої проводилося закрите судове засідання та яка на момент проголошення судового рішення підлягає подальшому захисту від розголошення);

21) **розумність строків** (під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки. Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Розумні строки не можуть перевищувати передбачені КПК України строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень);

22) **кримінальне провадження здійснюється державною мовою** (сторона обвинувачення, слідчий суддя та суд складають процесуальні документи державною мовою. Слідчий суддя, суд, прокурор, слідчий забезпечують учасникам кримінального провадження, які не володіють чи недостатньо володіють державною мовою, право давати показання, заявляти клопотання і подавати скарги, виступати в суді рідною або іншою мовою, якою вони володіють, користуючись у разі необхідності послугами перекладача в порядку, передбаченому КПК України).

У кримінальному провадженні правосуддя здійснюється лише судом згідно з правилами, передбаченими КПК України. Кримінальне провадження в суді першої інстанції здійснюється професійним суддею одноособово, крім випадків, передбачених КПК України. Кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк більше десяти років, здійснюється колегіально судом у складі трьох професійних суддів, а щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, – колегіально судом у складі трьох професійних суддів, а за клопотанням обвинуваченого – судом присяжних у складі двох професійних суддів та трьох присяжних. Кримінальне провадження в апеляційному та касаційному порядках здійснюється колегіально судом у складі не менше трьох професійних суддів, крім випадків, передбачених КПК України.

Кримінальне провадження здійснює суд, у межах територіальної юрисдикції якого вчинено кримінальне правопорушення. У разі якщо було вчинено кілька кримінальних правопорушень, кримінальне провадження здійснює суд, у межах територіальної юрисдикції якого вчинено більш тяжке правопорушення, а якщо вони були однаковими за тяжкістю – суд, у межах територіальної юрисдик-

ції якого вчинено останнє за часом кримінальне правопорушення. Якщо місце вчинення кримінального правопорушення встановити неможливо, кримінальне провадження здійснюється судом, у межах територіальної юрисдикції якого закінчено досудове розслідування.

Кримінальне провадження у першій інстанції здійснюють місцеві (районні, міські, районні у містах, міськрайонні) суди. Кримінальне провадження в апеляційній інстанції здійснюють Апеляційний суд Автономної Республіки Крим, апеляційні суди областей, міст Києва і Севастополя, у касаційній інстанції – Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ. Судові рішення переглядаються Верховним Судом України з питань неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм кримінального закону щодо подібних суспільно небезпечних діянь, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень, та встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом.

3.2. Правовий статус підозрюваного, обвинуваченого, їх захисників, потерпілого та його представника

Підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276-279 КПК України, повідомлено про підозру, або особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. **Обвинуваченим** (підсудним) є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду в порядку, передбаченому статтею 291 КПК України.

Підозрюваний, обвинувачений має право:

- 1) знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують;
- 2) бути чітко і своєчасно повідомленим про свої права, передбачені КПК України, а також отримати їх роз'яснення;
- 3) на першу вимогу мати захисника і побачення з ним до першого допиту з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування, а також після першого допиту – мати такі побачення без обмеження їх кількості й тривалості; на участь захисника у проведенні допиту та інших процесуальних дій; на відмову від за-

хисника в будь-який момент кримінального провадження; на отримання правової допомоги захисника за рахунок держави у випадках, передбачених законом, в тому числі у зв'язку з відсутністю коштів на її оплату;

4) не говорити нічого з приводу підозри проти нього, обвинувачення або у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання;

5) давати пояснення, показання з приводу підозри, обвинувачення чи в будь-який момент відмовитися їх давати;

6) вимагати перевірки обґрунтованості затримання;

7) у разі затримання або застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою – на негайне повідомлення членів сім'ї, близьких родичів чи інших осіб про затримання і місце свого перебування;

8) збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази;

9) брати участь у проведенні процесуальних дій;

10) під час проведення процесуальних дій ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дій, які заносяться до протоколу;

11) застосовувати з додержанням вимог КПК України технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд мають право заборонити застосування технічних засобів при проведенні окремої процесуальної дії чи на певній стадії кримінального провадження з метою нерозголошення відомостей, які містять таємницю, що охороняється законом, чи стосуються інтимного життя особи, про що виноситься (постановляється) вмотивована постанова (ухвала);

12) заявляти клопотання про проведення процесуальних дій, про забезпечення безпеки щодо себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, майна, житла тощо;

13) заявляти відводи;

14) ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування в порядку, передбаченому статтею 221 КПК України, та вимагати відкриття матеріалів згідно зі статтею 290 КПК України;

15) одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення;

16) оскаржувати рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді в порядку, передбаченому КПК України;

17) вимагати відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, в порядку, визначеному законом, а також відновлення репутації, якщо підозра, обвинувачення не підтвердилися;

18) користуватися рідною мовою, отримувати копії процесуальних документів рідною або іншою мовою, якою він володіє, та в разі необхідності користуватися послугами перекладача за рахунок держави та інші процесуальні права, передбачені КПК України.

Обвинувачений також має право:

1) брати участь під час судового розгляду у допиті свідків обвинувачення або вимагати їхнього допиту, а також вимагати виклику і допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення;

2) збирати і подавати суду докази;

3) висловлювати в судовому засіданні свою думку щодо клопотань інших учасників судового провадження;

4) виступати в судових дебатах;

5) ознайомлюватися з журналом судового засідання та технічним записом судового процесу, які йому зобов'язані надати уповноважені працівники суду, і подавати щодо них свої зауваження;

6) оскаржувати в установленому КПК України порядку судові рішення та ініціювати їх перегляд, знати про подані на них апеляційні та касаційні скарги, заяви про їх перегляд, подавати на них заперечення;

7) підозрюваний, обвинувачений, який є іноземцем і тримається під вартою, має право на зустріч з представником дипломатичної чи консульської установи своєї держави, яку йому зобов'язана забезпечити адміністрація місця ув'язнення.

Підозрюваний, обвинувачений зобов'язаний:

1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості прибути за викликом у призначений строк – заздалегідь повідомити про це зазначених осіб;

2) виконувати обов'язки, покладені на нього рішенням про застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

3) підкорятися законним вимогам та розпорядженням слідчого, прокурора, слідчого судді, суду.

Підозрюваному, обвинуваченому вручається пам'ятка про його процесуальні права та обов'язки одночасно з їх повідомленням особою, яка здійснює таке повідомлення.

Відповідно до ст. 44 КПК України, якщо підозрюваним, обвинуваченим є неповнолітній або особа, визнана у встановленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, до участі в процесуальній дії разом з ним залучається його **законний представник**. Як законні представники можуть бути залучені батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності – опікуни чи піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній, недієздатний чи обмежено дієздатний. Про залучення законного представника слідчий, прокурор виносить постанову, а слідчий суддя, суд – постановляє ухвалу, копія якої вручається законному представнику. Законний представник користується процесуальними правами особи, інтереси якої він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена представнику.

Захисником відповідно до ст. 45 КПК України, є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію). Захисником не може бути адвокат, відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України або стосовно якого у Єдиному реєстрі адвокатів України містяться відомості про зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю. Одночасно брати участь у судовому розгляді можуть не більше п'яти захисників одного обвинуваченого. Захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доруче-

на захиснику, з моменту надання документів, передбачених статтею 50 КПК України, слідчому, прокурору, слідчому судді, суду.

Захисник має право брати участь у проведенні допиту та інших процесуальних діях, що проводяться за участю підозрюваного, обвинуваченого, до першого допиту підозрюваного мати з ним конфіденційне побачення без дозволу слідчого, прокурора, суду, а після першого допиту – такі ж побачення без обмеження кількості та тривалості. Такі зустрічі можуть відбуватися під візуальним контролем уповноваженої службової особи, але в умовах, що виключають можливість прослуховування чи підслуховування. Документи, пов'язані з виконанням захисником його обов'язків, без його згоди не підлягають огляду, вилученню чи розголошенню слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом.

Захисник зобов'язаний використовувати засоби захисту, передбачені КПК України та іншими законами України, з метою забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого та з'ясування обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного, обвинуваченого. Захисник зобов'язаний прибувати для участі у виконанні процесуальних дій за участю підозрюваного, обвинуваченого. У разі неможливості прибути в призначений строк захисник зобов'язаний завчасно повідомити про таку неможливість та її причини слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд, а у разі, якщо він призначений органом (установою), уповноваженим законом на надання безоплатної правової допомоги, – також і цей орган (установу).

Захисник без згоди підозрюваного, обвинуваченого не має права розголошувати відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю в кримінальному провадженні і становлять адвокатську або іншу охоронювану законом таємницю.

Захисник після його залучення має право відмовитися від виконання своїх обов'язків лише у випадках:

- 1) якщо є обставини, які згідно з КПК України виключають його участь у кримінальному провадженні;
- 2) незгоди з підозрюваним, обвинуваченим щодо вибраного ним способу захисту, за винятком випадків обов'язкової участі захисника;

3) умисного невиконання підозрюваним, обвинуваченим умов укладеного з захисником договору, яке проявляється, зокрема, у систематичному недодержанні законних порад захисника, порушенні вимог КПК України тощо;

4) якщо він свою відмову мотивує відсутністю належної кваліфікації для надання правової допомоги у конкретному провадженні, що є особливо складним.

Захисник може у будь-який момент бути залученим підозрюваним, обвинуваченим, їх законними представниками, а також іншими особами за проханням чи згодою підозрюваного, обвинуваченого до участі у кримінальному провадженні. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані надати затриманій особі чи особі, яка тримається під вартою, допомогу у встановленні зв'язку із захисником або особами, які можуть запросити захисника, а також надати можливість використати засоби зв'язку для запрошення захисника. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані утримуватися від надання рекомендацій щодо залучення конкретного захисника.

Відповідно до ст. 49 КПК України **слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд зобов'язані забезпечити участь захисника у кримінальному провадженні у випадках, якщо:**

1) відповідно до вимог статті 52 КПК України участь захисника є обов'язковою, а підозрюваний, обвинувачений не залучив захисника;

2) підозрюваний, обвинувачений заявив клопотання про залучення захисника, але за відсутністю коштів чи з інших об'єктивних причин не може його залучити самостійно;

3) слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають участі захисника, а підозрюваний, обвинувачений не залучив його.

У таких випадках слідчий, прокурор виносить постанову, а слідчий суддя та суд постановляє ухвалу, якою доручає відповідному органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правової допомоги, призначити адвоката для здійснення захисту за призначенням та забезпечити його прибуття у зазначені у постанові (ухвалі) час і місце для участі у кримінальному провадженні. Постанова (ухвала) про доручення призначити адвоката негайно направ-

ляється відповідному органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правової допомоги, і є обов'язковою для негайного виконання.

Участь захисника є обов'язковою у кримінальному провадженні щодо особливо тяжких злочинів. У цьому випадку участь захисника забезпечується з моменту набуття особою статусу підозрюваного. В інших випадках обов'язкова участь захисника забезпечується у кримінальному провадженні:

1) щодо осіб у віці до 18 років, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою;

2) щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів виховного характеру, – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою;

3) щодо осіб, які внаслідок психічних чи фізичних вад (німі, глухі, сліпі тощо) не здатні повною мірою реалізувати свої права, – з моменту встановлення цих вад;

4) щодо осіб, які не володіють мовою, якою ведеться кримінальне провадження, – з моменту встановлення цього факту;

5) щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішується питання про їх застосування, – з моменту встановлення факту наявності в особі психічного захворювання або інших відомостей, які викликають сумнів щодо її осудності;

6) щодо реабілітації померлої особи – з моменту виникнення права на реабілітацію померлої особи.

Повноваження захисника на участь у кримінальному провадженні підтверджуються:

1) свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю;

2) ордером, договором із захисником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги.

Відповідно до ст. 55 КПК **потерпілим у кримінальному провадженні** може бути фізична особа, якій кримінальним правопору-

шенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. Потерпілому вручається пам'ятка про процесуальні права та обов'язки особою, яка прийняла заяву про вчинення кримінального правопорушення. Якщо особа не подала заяву про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяву про залучення її до провадження як потерпілого, то слідчий, прокурор, суд має право визнати особу потерпілою лише за її письмовою згодою. За відсутності такої згоди особа в разі необхідності може бути залучена до кримінального провадження як свідок.

Потерпілим не може бути особа, якій моральна шкода завдана як представнику юридичної особи чи певної частини суспільства.

За наявності очевидних та достатніх підстав вважати, що заява, повідомлення про кримінальне правопорушення або заява про залучення до провадження як потерпілого подана особою, якій не завдано шкоди, зазначеної у частині першій цієї статті, слідчий або прокурор виносить вмотивовану постанову про відмову у визнанні потерпілим, яка може бути оскаржена слідчому судді.

Протягом кримінального провадження **потерпілий має право:**

- 1) бути повідомленим про свої права та обов'язки, передбачені КПК України;
- 2) знати сутність підозри та обвинувачення, бути повідомленим про обрання, зміну чи скасування щодо підозрюваного, обвинуваченого заходів забезпечення кримінального провадження та закінчення досудового розслідування;
- 3) подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду;
- 4) заявляти відводи та клопотання;
- 5) за наявності відповідних підстав – на забезпечення безпеки щодо себе, близьких родичів чи членів своєї сім'ї, майна та житла;
- 6) давати пояснення, показання або відмовитися їх давати;
- 7) оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду в порядку, передбаченому КПК України;
- 8) мати представника та в будь-який момент кримінального провадження відмовитися від його послуг;

9) давати пояснення, показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, безоплатно за рахунок держави користуватися послугами перекладача в разі, якщо він не володіє державною мовою чи мовою, якою ведеться кримінальне провадження;

10) на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом;

11) знайомитися з матеріалами, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, в порядку, передбаченому КПК України, у тому числі після відкриття матеріалів згідно зі статтею 290 КПК України, а також з матеріалами кримінального провадження, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, у випадку закриття цього провадження;

12) застосовувати з додержанням вимог КПК України технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь;

13) одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення у випадках, передбачених КПК України;

14) користуватися іншими правами, передбаченими КПК України.

Під час досудового розслідування потерпілий має право:

1) на негайне прийняття і реєстрацію заяви про кримінальне правопорушення, визнання його потерпілим;

2) отримувати від уповноваженого органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію;

3) подавати докази на підтвердження своєї заяви;

4) брати участь у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях, під час проведення яких ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дії, що заносяться до протоколу, а також знайомитися з протоколами слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, виконаних за його участі;

5) отримувати копії матеріалів, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, після закінчення досудового розслідування.

Під час судового провадження в будь-якій інстанції потерпілий має право:

1) бути завчасно поінформованим про час і місце судового розгляду;

- 2) брати участь у судовому провадженні;
- 3) брати участь у безпосередній перевірці доказів;
- 4) підтримувати обвинувачення в суді у випадку відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення;
- 5) висловлювати свою думку під час вирішення питання про призначення покарання обвинуваченому, а також висловлювати свою думку при вирішенні питання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру;
- 6) знайомитися з судовими рішеннями, журналом судового засідання і технічним записом кримінального провадження в суді;
- 7) оскаржувати судові рішення в порядку, передбаченому КПК України.

Потерпілий зобов'язаний:

- 1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості своєчасного прибуття – завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття;
- 2) не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення;
- 3) не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю.

Відповідно до ст. 58 КПК України ***потерпілого у кримінальному провадженні може представляти представник*** – особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником. Представником юридичної особи, яка є потерпілим, може бути її керівник, інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи за довіреністю, а також особа, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні. Представник користується процесуальними правами потерпілого, інтереси якого він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо потерпілим і не може бути доручена представнику. Якщо потерпілим є неповнолітня особа або особа, визнана в установленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, до участі в процесуальній дії разом з нею залучається її законний представник.

3.3. Досудове розслідування кримінальної справи

Органами досудового розслідування (органами, що здійснюють дізнання і досудове слідство) є слідчі підрозділи:

- 1) органів внутрішніх справ;
- 2) органів безпеки;
- 3) органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства;
- 4) органів державного бюро розслідувань.

Досудове розслідування здійснюють слідчі органу досудового розслідування одноособово або слідчою групою. Слідчий несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій.

Оперативні підрозділи органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України, органів Державної митної служби України здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора. Під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора.

Відповідно до ст. 214 КПК України **слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення** або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, **зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування**. Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування.

Здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою

відповідальність, встановлену законом. Огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що здійснюється негайно після завершення огляду. У разі виявлення ознак кримінального правопорушення на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України, досудове розслідування розпочинається негайно; відомості про нього вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань при першій можливості.

До Єдиного реєстру досудових розслідувань вносяться відомості про:

1) дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

2) прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника;

3) інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

4) короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела;

5) попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

6) прізвище, ім'я, по батькові та посада службової особи, яка внесла відомості до реєстру, а також слідчого, прокурора, який вніс відомості до реєстру та (або) розпочав досудове розслідування;

7) інші обставини, передбачені положенням про Єдиний реєстр досудових розслідувань.

У Єдиному реєстрі досудових розслідувань автоматично фіксується дата внесення інформації та присвоюється номер кримінального провадження.

Слідчий невідкладно у письмовій формі повідомляє прокурора про початок досудового розслідування, підставу початку досудового розслідування та інші відомості, передбачені КПК України.

Досудове розслідування злочинів здійснюється у формі досудового слідства, а кримінальних проступків – у формі дізнання в порядку,

передбаченому КПК України. Стаття 216 КПК України встановлює підслідність кримінальних справ.

Досудове розслідування здійснюється слідчим того органу досудового розслідування, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення. Відповідно до ст. 219 КПК України **досудове розслідування повинно бути закінчено:**

1) протягом одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку;

2) протягом двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину.

Строк досудового розслідування може бути продовжений у порядку, передбаченому параграфом 4 глави 24 КПК України. При цьому загальний строк досудового розслідування не може перевищувати:

1) двох місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку;

2) шести місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості;

3) дванадцяти місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом.

При здійсненні досудового розслідування слідчі повинні врахувати, що **у кримінальному провадженні підлягають доказуванню такі обставини:**

1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);

2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;

3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;

4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання.

Обов'язок доказування цих обставин покладається на слідчого, прокурора та, в установлених КПК України випадках, на потерпілого. Обов'язок доказування належності та допустимості доказів, даних щодо розміру процесуальних витрат та обставин, які характеризують обвинуваченого, покладається на сторону, що їх подає.

Сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України.

Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів.

Відповідно до ст. 103 КПК України процесуальні дії під час кримінального провадження можуть фіксуватися:

- 1) у протоколі;
- 2) на носії інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії;
- 3) у журналі судового засідання.

Протокол складається з:

1) вступної частини, яка повинна містити відомості про: місце, час проведення та назву процесуальної дії; особу, яка проводить процесуальну дію (прізвище, ім'я, по батькові, посада); всіх осіб, які присутні під час проведення процесуальної дії (прізвища, імена, по батькові, дати народження, місця проживання); інформацію про те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації; характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються при проведенні процесуальної дії, умови та порядок їх використання;

2) описової частини, яка повинна містити відомості про: послідовність дій; отримані в результаті процесуальної дії відомості, важливі для цього кримінального провадження, в тому числі виявлені та/або надані речі і документи;

3) заключної частини, яка повинна містити відомості про: вилучені речі і документи та спосіб їх ідентифікації; спосіб ознайомлення учасників зі змістом протоколу; зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників процесуальної дії.

Перед підписанням протоколу учасникам процесуальної дії надається можливість ознайомитися із текстом протоколу. **Зауваження і доповнення зазначаються у протоколі перед підписами.** Протокол підписують усі учасники, які брали участь у проведенні процесуальної дії. Якщо особа через фізичні вади або з інших причин не може особисто підписати протокол, то ознайомлення такої особи з протоколом здійснюється у присутності її захисника (законного представника), який своїм підписом засвідчує зміст протоколу та факт неможливості його підписання особою. Якщо особа, яка брала участь у проведенні процесуальної дії, відмовилася підписати протокол, про це зазначається в протоколі. Такій особі надається право дати письмові пояснення щодо причин відмови від підписання, які заносяться до протоколу. Факт відмови особи від підписання протоколу, а також факт надання письмових пояснень особи щодо причин такої відмови засвідчується підписом її захисника (законного представника), а у разі його відсутності – понятих.

Відповідно до ст. 284 КПК України кримінальне провадження закривається в разі, якщо:

- 1) встановлена відсутність події кримінального правопорушення;
- 2) встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення;
- 3) не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати;
- 4) набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою;
- 5) помер підозрюваний, обвинувачений, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого;
- 6) існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню;

7) потерпілий (а у випадках, передбачених КПК України, його представник) відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення;

8) стосовно кримінального правопорушення, щодо якого не отримано згоди держави, яка видала особу.

Кримінальне провадження закривається судом:

1) у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності;

2) якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення, за винятком випадків, передбачених КПК України.

Про закриття кримінального провадження слідчий, прокурор приймає постанову, яку може бути оскаржено у порядку, встановленому КПК України.

Обвинувальний акт є процесуальним рішенням, яким прокурор висуває обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення і яким завершується досудове розслідування. Обвинувальний акт складається слідчим, після чого затверджується прокурором. Обвинувальний акт може бути складений прокурором, зокрема якщо він не погодиться з обвинувальним актом, що був складений слідчим.

Обвинувальний акт має містити такі відомості:

1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;

2) анкетні відомості кожного обвинуваченого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);

3) анкетні відомості кожного потерпілого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);

4) прізвище, ім'я, по батькові та займана посада слідчого, прокурора;

5) виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення;

6) обставини, які обтяжують чи пом'якшують покарання;

- 7) розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;
- 8) розмір витрат на залучення експерта (у разі проведення експертизи під час досудового розслідування);
- 9) дату та місце його складення та затвердження.

Обвинувальний акт підписується слідчим та прокурором, який його затвердив, або лише прокурором, якщо він склав його самостійно.

Відповідно до ст. 303 КПК України ***на досудовому провадженні можуть бути оскаржені такі рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора:***

1) бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у неповерненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами статті 169 КПК України, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений КПК України строк, – заявником, потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, володільцем тимчасово вилученого майна;

2) рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування – потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником;

3) рішення слідчого про закриття кримінального провадження – заявником, потерпілим, його представником чи законним представником;

4) рішення прокурора про закриття кримінального провадження – заявником, потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником;

5) рішення прокурора, слідчого про відмову у визнанні потерпілим – особою, якій відмовлено у визнанні потерпілою;

6) рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора при застосуванні заходів безпеки – особами, до яких можуть бути застосовані заходи безпеки, передбачені законом;

7) рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій – особою, якій відмовлено у задоволенні клопотання, її представником, законним представником чи захисником;

8) рішення слідчого, прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими главою 39 КПК України, – підозрюваним, його захисником чи законним представником, потерпілим, його представником чи законним представником.

Скарги на інші рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора не розглядаються під час досудового розслідування і можуть бути предметом розгляду під час підготовчого провадження у суді згідно з правилами статей 314-316 КПК України.

Скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора, передбачені частиною першою статті 303 КПК України, можуть бути подані особою протягом десяти днів з моменту прийняття рішення, вчинення дії або бездіяльності. Якщо рішення слідчого чи прокурора оформлюється постановою, строк подання скарги починається з дня отримання особою її копії. Скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора розглядаються слідчим суддею місцевого суду не пізніше сімдесяти двох годин з моменту надходження відповідної скарги, крім скарг на рішення про закриття кримінального провадження, які розглядаються не пізніше п'яти днів з моменту надходження скарги. Розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування здійснюється за обов'язкової участі особи, яка подала скаргу, чи її захисника, представника та слідчого чи прокурора, рішення, дії чи бездіяльність яких оскаржується. Відсутність слідчого чи прокурора не є перешкодою для розгляду скарги.

Ухвала слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування може бути про:

- 1) скасування рішення слідчого чи прокурора;
- 2) зобов'язання припинити дію;
- 3) зобов'язання вчинити певну дію;
- 4) відмову у задоволенні скарги.

3.4. Заходи забезпечення кримінального провадження і підстави їх застосування

Відповідно до ст. 131 КПК України *заходами забезпечення кримінального провадження є:*

- 1) виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід;
- 2) накладення грошового стягнення;
- 3) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом;
- 4) відсторонення від посади;
- 5) тимчасовий доступ до речей і документів;
- 6) тимчасове вилучення майна;
- 7) арешт майна;
- 8) затримання особи;
- 9) запобіжні заходи.

Заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються на підставі ухвали слідчого судді або суду, за винятком випадків, передбачених КПК України.

Клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження на підставі ухвали слідчого судді подається до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

Застосування заходів забезпечення кримінального провадження не допускається, якщо слідчий, прокурор не доведе, що:

- 1) існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження;
- 2) потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, прокурора;
- 3) може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, прокурор звертається із клопотанням.

Для оцінки потреб досудового розслідування слідчий суддя або суд зобов'язаний врахувати можливість без застосованого заходу забезпечення кримінального провадження отримати речі і документи, які можуть бути використані під час судового розгляду для встановлення обставин у кримінальному провадженні.

Під час розгляду питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження сторони кримінального провадження повинні подати слідчому судді або суду докази обставин, на які вони посилаються.

До клопотання слідчого, прокурора про застосування, зміну або скасування заходу забезпечення кримінального провадження додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання.

Слідчий, прокурор під час досудового розслідування має право викликати підозрюваного, свідка, потерпілого або іншого учасника кримінального провадження у встановлених КПК України випадках для допиту чи участі в іншій процесуальній дії. Слідчий суддя під час досудового розслідування чи суд під час судового провадження має право за власною ініціативою або за клопотанням слідчого, прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, його захисника, потерпілого, його представника здійснити судовий виклик певної особи, якщо слідчий суддя чи суд встановить наявність достатніх підстав вважати, що така особа може дати показання, які мають значення для кримінального провадження, або її участь у процесуальній дії є обов'язковою.

Особа викликається до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою. У разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання повістка для передачі їй вручається під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи.

Належним підтвердженням отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом є розпис особи про отримання повістки, в тому числі на поштовому повідомленні, відеозапис вручення особі повістки, будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом. Якщо особа попередньо повідомила слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд про адресу своєї електронної пошти, надіслана на таку адресу повістка про виклик вважається отриманою у випадку

підтвердження її отримання особою відповідним листом електронної пошти.

Відповідно до ст. 139 КПК України, якщо підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, цивільний відповідач, який був у встановленому КПК України порядку викликаний (зокрема, наявне підтвердження отримання ним повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом), не з'явився без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття, на нього накладається грошове стягнення у розмірі: від 0,25 до 0,5 розміру мінімальної заробітної плати – у випадку неприбуття на виклик слідчого, прокурора; від 0,5 до 2 розмірів мінімальної заробітної плати – у випадку неприбуття на виклик слідчого судді, суду.

До підозрюваного, обвинуваченого, свідка може бути застосовано **привід**, який полягає у примусовому супроводженні особи, до якої він застосовується, особою, яка виконує ухвалу про здійснення приводу, до місця її виклику в зазначений в ухвалі час. Рішення про здійснення приводу приймається: під час досудового розслідування – слідчим суддею за клопотанням слідчого, прокурора або з власної ініціативи, а під час судового провадження – судом за клопотанням сторони кримінального провадження, потерпілого або з власної ініціативи. Рішення про здійснення приводу приймається у формі ухвали. Привід свідка не може бути застосований до неповнолітньої особи, вагітної жінки, інвалідів першої або другої груп, особи, яка одноосібно виховує дітей віком до шести років або дітей-інвалідів, а також осіб, які згідно із КПК України не можуть бути допитані як свідки.

Відповідно до ст. 144 КПК України **грошове стягнення** може бути накладено на учасників кримінального провадження у випадках та розмірах, передбачених КПК України, за невиконання процесуальних обов'язків. Грошове стягнення накладається: під час досудового розслідування – ухвалою слідчого судді за клопотанням слідчого, прокурора чи за власною ініціативою, а під час судового провадження – ухвалою суду за клопотанням прокурора чи за власною ініціативою.

У разі наявності достатніх підстав вважати, що для припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчиненню іншого,

припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню, забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, необхідно **тимчасово обмежити підозрюваного у користуванні спеціальним правом**, слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа мають право тимчасово вилучити документи, які посвідчують користування спеціальним правом, у законно затриманої ними особи в порядку, передбаченому статтею 208 КПК України.

Тимчасово вилученими можуть бути документи, які посвідчують користування таким спеціальним правом:

- 1) право керування транспортним засобом або судном;
- 2) право полювання;
- 3) право на здійснення підприємницької діяльності.

Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом може бути здійснене на підставі рішення слідчого судді під час досудового розслідування на строк не більше двох місяців.

Відсторонення від посади може бути здійснено щодо особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину середньої тяжкості, тяжкого чи особливо тяжкого злочину, і незалежно від тяжкості злочину – щодо особи, яка є службовою особою правоохоронного органу. Відсторонення від посади здійснюється на підставі рішення слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження на строк не більше двох місяців. Строк відсторонення від посади може бути продовжено відповідно до вимог статті 158 КПК України.

Тимчасовий доступ до речей і документів полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та, у разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, судом, вилучити їх (здійснити їх виїмку). Тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, суду.

Відповідно до ст. 167 КПК України **тимчасовим вилученням майна** є фактичне позбавлення підозрюваного можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним його майном до вирішення питання про арешт майна або його повернення. Тимчасово вилу-

ченим може бути майно у вигляді речей, документів, грошей тощо, щодо яких є достатні підстави вважати, що вони:

1) підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та (або) зберегли на собі його сліди;

2) надані особі з метою схилити її до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та (або) матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи як винагорода за його вчинення;

3) є предметом кримінального правопорушення, пов'язаного з їх незаконним обігом;

4) набуті в результаті вчинення кримінального правопорушення, доходи від них, або на які було спрямоване кримінальне правопорушення.

Тимчасово вилучити майно може кожен, хто законно затримав особу в порядку, передбаченому статтями 207, 208 КПК України. Кожна особа, яка здійснила законне затримання, зобов'язана одночасно із доставленням затриманої особи до слідчого, прокурора, іншої уповноваженої службової особи передати їй тимчасово вилучене майно. Факт передання тимчасово вилученого майна засвідчується протоколом. Тимчасове вилучення майна може здійснюватися також під час обшуку, огляду.

Відповідно до ст. 170 КПК України **арештом майна** є тимчасове позбавлення підозрюваного, обвинуваченого або осіб, які в силу закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, можливості відчужувати певне його майно за ухвалою слідчого судді або суду до скасування арешту майна у встановленому цим Кодексом порядку. Відповідно до вимог КПК України арешт майна може також передбачати заборону для особи, на майно якої накладено арешт, іншої особи, у володінні якої перебуває майно, розпоряджатися будь-яким чином таким майном та використовувати його. Слідчий суддя або суд під час судового провадження накладає арешт на майно у вигляді речей, якщо є достатні підстави вважати, що вони відповідають критеріям, зазначеним у частині другій статті 167 КПК України. Крім того, у випадку задоволення цивільного позову суд за клопотанням прокурора, цивільного

позивача може вирішити питання про накладення арешту на майно для забезпечення цивільного позову до набрання судовим рішенням законної сили, якщо таких заходів не було вжито раніше.

Арешт може бути накладено на нерухоме і рухоме майно, майнові права інтелектуальної власності, гроші у будь-якій валюті готівкою або у безготівковому вигляді, цінні папери, корпоративні права, які перебувають у власності підозрюваного, обвинуваченого або осіб, які в силу закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, і перебувають у нього або в інших фізичних або юридичних осіб з метою забезпечення можливої конфіскації майна або цивільного позову.

Підозрюваний, обвинувачений, їх захисник, законний представник, інший власник або володілець майна, які не були присутні при розгляді питання про арешт майна, мають право заявити клопотання про скасування арешту майна повністю або частково. Таке клопотання під час досудового розслідування розглядається слідчим суддею, а під час судового провадження – судом.

Відповідно до ст. 176 КПК України **запобіжними заходами є:**

- 1) особисте зобов'язання;
- 2) особиста порука;
- 3) застава;
- 4) домашній арешт;
- 5) тримання під вартою.

Слідчий суддя, суд відмовляє у застосуванні запобіжного заходу, якщо слідчий, прокурор не доведе, що встановлені під час розгляду клопотання про застосування запобіжних заходів обставини є достатніми для переконання, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів, передбачених частиною першою ст. 176, не може запобігти доведеним під час розгляду ризику або ризикам. При цьому найбільш м'яким запобіжним заходом є особисте зобов'язання, а найбільш суворим – тримання під вартою. Запобіжні заходи застосовуються: під час досудового розслідування – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора.

Метою застосування запобіжного заходу є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам:

- 1) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду;
- 2) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення;
- 3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні;
- 4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином;
- 5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

3.5. Цивільний позов у кримінальному провадженні

Відповідно до ст. 127 КПК України шкода, завдана кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням, може бути стягнута судовим рішенням за результатами розгляду цивільного позову в кримінальному провадженні.

Особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, має право під час кримінального провадження *до початку судового розгляду пред'явити цивільний позов* до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння. На захист інтересів неповнолітніх осіб та осіб, визнаних у встановленому законом порядку недієздатними чи обмежено дієздатними, цивільний позов може бути пред'явлений їхніми законними представниками. Цивільний позов в інтересах держави пред'являється прокурором. Цивільний позов може бути поданий прокурором у випадках, встановлених законом, також в інтересах громадян, які через фізичний чи матеріальний стан, неповноліття, похилий вік, недієздатність або обмежену дієздатність неспроможні самостійно захистити свої права.

Цивільним позивачем у кримінальному провадженні є фізична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової шкоди, та яка в порядку, встановленому КПК України, пред'явила цивільний позов. Права та обов'язки цивільного позивача виникають з моменту подання позовної заяви органу досудового розслідування або суду.

Цивільний позивач має права та обов'язки, передбачені КПК України для потерпілого, в частині, що стосуються цивільного позову, а також має право підтримувати цивільний позов або відмовитися від нього до видалення суду в нарадчу кімнату для ухвалення судового рішення. Цивільний позивач повідомляється про прийняті процесуальні рішення в кримінальному провадженні, що стосуються цивільного позову, та отримує їх копії у випадках та в порядку, що встановлені КПК України для інформування та надіслання копій процесуальних рішень потерпілому.

Цивільним відповідачем у кримінальному провадженні може бути фізична або юридична особа, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану злочинними діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, та до якої пред'явлено цивільний позов у порядку, встановленому КПК України. Права та обов'язки цивільного відповідача виникають з моменту подання позовної заяви органу досудового розслідування або суду.

Цивільний відповідач має права та обов'язки, передбачені КПК України для підозрюваного, обвинуваченого, в частині, що стосуються цивільного позову, а також має право визнавати позов повністю чи частково або заперечувати проти нього. Цивільний відповідач повідомляється про прийняті процесуальні рішення в кримінальному провадженні, що стосуються цивільного позову, та отримує їх копії у випадках та в порядку, що встановлені КПК України для інформування та надіслання копій процесуальних рішень підозрюваному, обвинуваченому.

Представником цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні може бути: особа, яка у кримінально-

му провадженні має право бути захисником; керівник чи інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи за довіреністю – у випадку, якщо цивільним позивачем, цивільним відповідачем є юридична особа. Представник користується процесуальними правами цивільного позивача, цивільного відповідача, інтереси якого він представляє.

Форма та зміст позовної заяви повинні відповідати вимогам, встановленим до позовів, які пред'являються у порядку цивільного судочинства. Цивільний позов у кримінальному провадженні розглядається судом за правилами, встановленими КПК України. Якщо процесуальні відносини, що виникли у зв'язку з цивільним позовом, КПК України не врегульовані, до них застосовуються норми Цивільного процесуального кодексу України за умови, що вони не суперечать засадам кримінального судочинства.

Відмова у позові в порядку цивільного, господарського або адміністративного судочинства позбавляє цивільного позивача права пред'являти той же позов у кримінальному провадженні.

Особа, яка не пред'явила цивільного позову в кримінальному провадженні, а також особа, цивільний позов якої залишено без розгляду, має право пред'явити його в порядку цивільного судочинства.

Відповідно до ст. 129 КПК України, ухвалюючи обвинувальний вирок, постановляючи ухвалу про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, суд залежно від доведеності підстав і розміру позову задовольняє цивільний позов повністю або частково чи відмовляє в ньому. У разі встановлення відсутності події кримінального правопорушення суд відмовляє в позові. У разі виправдання обвинуваченого за відсутності в його діях складу кримінального правопорушення або його непричетності до вчинення кримінального правопорушення, а також у випадках, передбачених частиною першою статті 326 КПК України, суд залишає позов без розгляду.

3.6. Судове провадження у першій інстанції

Після отримання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або

клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності суд не пізніше п'яти днів з дня його надходження призначає **підготовче судове засідання**.

Підготовче судове засідання відбувається за участю прокурора, обвинуваченого, захисника, потерпілого, його представника та законного представника, цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача та його представника згідно з правилами, передбаченими КПК України для судового розгляду.

У підготовчому судовому засіданні суд має право прийняти такі рішення:

1) затвердити угоду або відмовити в затвердженні угоди та повернути кримінальне провадження прокурору для продовження досудового розслідування в порядку, передбаченому статтями 468-475 КПК України;

2) закрити провадження у випадку встановлення підстав, передбачених пунктами 4-8 частини першої або частиною другою статті 284 КПК України;

3) повернути обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору, якщо вони не відповідають вимогам КПК України;

4) направити обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до відповідного суду для визначення підсудності у випадку встановлення непідсудності кримінального провадження;

5) призначити судовий розгляд на підставі обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

Ухвала про повернення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру може бути оскаржена в апеляційному порядку.

З метою підготовки до судового розгляду суд:

1) визначає дату та місце проведення судового розгляду;

2) з'ясовує, у відкритому чи закритому судовому засіданні необхідно здійснювати судовий розгляд;

3) з'ясовує питання про склад осіб, які братимуть участь у судовому розгляді;

4) розглядає клопотання учасників судового провадження про здійснення судового виклику певних осіб до суду для допиту, витребування певних речей чи документів;

5) вчиняє інші дії, необхідні для підготовки до судового розгляду.

Під час підготовчого судового засідання суд за клопотанням учасників судового провадження має право обрати, змінити чи скасувати заходи забезпечення кримінального провадження, в тому числі заповісний захід, обраний щодо обвинуваченого.

Відповідно до ст. 316 КПК України після завершення підготовки до судового розгляду суд постановляє **ухвалу про призначення судового розгляду**. Судовий розгляд має бути призначений не пізніше десяти днів після постановлення ухвали про його призначення.

Після призначення справи до судового розгляду головуючий повинен забезпечити учасникам судового провадження можливість ознайомитися з матеріалами кримінального провадження, якщо вони про це заявлять клопотання.

Судовий розгляд має бути проведений і завершений протягом розумного строку. Судовий розгляд здійснюється в судовому засіданні з обов'язковою участю сторін кримінального провадження, крім випадків, передбачених КПК України. У судові засідання викликаються потерпілий та інші учасники кримінального провадження. Судове засідання відбувається у спеціально обладнаному приміщенні – залі судових засідань. У разі необхідності окремі процесуальні дії можуть вчинятися поза межами приміщення суду.

Якщо в судові засідання не прибув за повідомленням прокурор або захисник у кримінальному провадженні, де участь захисника є обов'язковою, суд відкладає судовий розгляд, визначає дату, час та місце проведення нового засідання і вживає заходів до прибуття їх до суду. Одночасно, якщо причина неприбуття є неповажною, суд порушує питання про відповідальність прокурора або адвоката, які не прибули, перед органами, що згідно із законом уповноважені притягати їх до дисциплінарної відповідальності.

Якщо подальша участь у судовому провадженні захисника неможлива, головуючий пропонує обвинуваченому протягом трьох днів обрати собі іншого захисника. Якщо в кримінальному провадженні,

де участь захисника є обов'язковою, прибуття в судове засідання захисника, обраного обвинуваченим, протягом трьох днів неможливе, суд відкладає судовий розгляд на необхідний для з'явлення захисника строк або одночасно з відкладенням судового розгляду залучає захисника для здійснення захисту за призначенням.

Кількість присутніх у залі судового засідання може бути обмежена головною лише у разі недостатності місць у залі судового засідання. Близькі родичі та члени сім'ї обвинуваченого і потерпілого, а також представники засобів масової інформації мають пріоритетне право бути присутніми під час судового засідання.

Судовий розгляд проводиться лише стосовно особи, якій висунуто обвинувачення, і лише в межах висунутого обвинувачення відповідно до обвинувального акта. Під час судового розгляду прокурор може змінити обвинувачення, висунути додаткове обвинувачення, відмовитися від підтримання державного обвинувачення.

З метою ухвалення справедливого судового рішення та захисту прав людини і її основоположних свобод суд має право вийти за межі висунутого обвинувачення, зазначеного в обвинувальному акті, лише в частині зміни правової кваліфікації кримінального правопорушення, якщо це покращує становище особи, стосовно якої здійснюється кримінальне провадження.

У призначений для судового розгляду час головуєчий відкриває судове засідання і оголошує про розгляд відповідного кримінального провадження. Секретар судового засідання доповідає суду, хто з учасників судового провадження, викликаних та повідомлених осіб прибув у судове засідання, встановлює їх особи, перевіряє повноваження захисників і представників, з'ясовує, чи вручено судові виклики та повідомлення тим, хто не прибув, і повідомляє причини їх неприбуття, якщо вони відомі.

Секретар судового засідання повідомляє про здійснення повного фіксування судового розгляду, а також про умови фіксування судового засідання. Судовий розпорядник роздає особам, які беруть участь у судовому розгляді, пам'ятку про їхні права та обов'язки, передбачені КПК України.

Перед початком судового розгляду головуєчий дає розпорядження про видалення свідків із залу судового засідання. Судовий розпо-

рядник вживає заходів, щоб допитані і недопитані свідки не спілкувалися між собою.

Судовий розгляд починається з оголошення прокурором короткого викладу обвинувального акта, якщо учасники судового провадження не заявили клопотання про оголошення обвинувального акта в повному обсязі. Якщо в кримінальному провадженні пред'явлено цивільний позов, цивільний позивач або його представник чи законний представник, а в разі їх відсутності – головуючий оголошує короткий виклад позовної заяви, якщо учасники судового провадження не заявили клопотання про її оголошення в повному обсязі.

Після оголошення обвинувачення головуючий встановлює особу обвинуваченого, з'ясовуючи його прізвище, ім'я, по батькові, місце і дату народження, місце проживання, заняття та сімейний стан, роз'яснює йому суть обвинувачення і запитує, чи зрозуміле воно йому, чи визнає він себе винним і чи бажає давати показання. Після виконання цих дій головуючий з'ясовує думку учасників судового провадження про те, які докази потрібно дослідити, та про порядок їх дослідження. Докази зі сторони обвинувачення досліджуються в першу чергу, а зі сторони захисту – у другу.

Допит обвинуваченого починається з пропозиції головуючого надати показання щодо кримінального провадження, після чого обвинуваченого першим допитує прокурор, а потім захисник. Після цього обвинуваченому можуть бути поставлені запитання потерпілим, іншими обвинуваченими, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, а також головуючим і суддями. Крім того, головуючий має право протягом всього допиту обвинуваченого ставити йому запитання для уточнення і доповнення його відповідей.

Якщо обвинувачений висловлюється нечітко або з його слів не можна дійти висновку, чи визнає він обставини чи заперечує проти них, суд має право зажадати від нього конкретної відповіді – "так" чи "ні".

За відсутності клопотань або після вирішення клопотань, якщо вони були подані, суд постановляє ухвалу про закінчення з'ясування обставин та перевірки їх доказами і переходить до судових дебатів. **У судових дебатах виступають** прокурор, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його пред-

ставник та законний представник, цивільний відповідач, його представник, обвинувачений, його законний представник, захисник.

Учасники судового провадження мають право в судових дебатах посилатися лише на ті докази, які були досліджені в судовому засіданні. Якщо під час судових дебатів виникне потреба подати нові докази, суд відновлює з'ясування обставин, встановлених під час кримінального провадження, та перевірки їх доказами, після закінчення якого знову відкриває судові дебати з приводу додатково досліджених обставин.

Суд не має права обмежувати тривалість судових дебатів певним часом. Головуючий має право зупинити виступ учасника дебатів, якщо він після зауваження повторно вийшов за межі кримінального провадження, що здійснюється, чи повторно допустив висловлювання образливого або непристойного характеру, і надати слово іншому учаснику дебатів. Після закінчення промов учасники судових дебатів мають право обмінятися репліками. ***Право останньої репліки належить обвинуваченому або його захиснику.***

Після оголошення судових дебатів закінченими суд надає обвинуваченому останнє слово. Суд не має права обмежувати тривалість останнього слова обвинуваченого певним часом. Ставити запитання обвинуваченому під час його останнього слова не дозволяється.

Якщо обвинувачений в останньому слові повідомить про нові обставини, які мають істотне значення для кримінального провадження, суд за своєю ініціативою або за клопотанням учасників судового провадження відновлює з'ясування обставин, встановлених під час кримінального провадження, та перевірку їх доказами, після завершення яких відкриває судові дебати з приводу додатково досліджених обставин і надає останнє слово обвинуваченому.

Після останнього слова обвинуваченого суд негайно виходить до нарадчої кімнати для ухвалення вироку, про що головуючий оголошує присутнім у залі судового засідання.

Ухвалюючи вирок, суд повинен вирішити такі питання:

- 1) чи мало місце діяння, у вчиненні якого обвинувачується особа;
- 2) чи містить це діяння склад кримінального правопорушення і якою статтею закону України про кримінальну відповідальність він передбачений;

3) чи винен обвинувачений у вчиненні цього кримінального правопорушення;

4) чи підлягає обвинувачений покаранню за вчинене ним кримінальне правопорушення;

5) чи є обставини, що обтяжують або пом'якшують покарання обвинуваченого, і які саме;

6) яка міра покарання має бути призначена обвинуваченому і чи повинен він її відбувати;

7) чи підлягає задоволенню пред'явлений цивільний позов і, якщо так, на чю користь, в якому розмірі та в якому порядку;

8) чи вчинив обвинувачений кримінальне правопорушення у стані обмеженої осудності;

9) чи є підстави для застосування до обвинуваченого, який вчинив кримінальне правопорушення у стані обмеженої осудності, примусового заходу медичного характеру, передбаченого частиною другою статті 94 Кримінального кодексу України;

10) чи слід у випадках, передбачених статтею 96 Кримінального кодексу України, застосувати до обвинуваченого примусове лікування;

11) чи необхідно призначити неповнолітньому громадського вихователя;

12) що належить вчинити з майном, на яке накладено арешт, речовими доказами і документами;

13) на кого мають бути покладені процесуальні витрати і в якому розмірі;

14) як вчинити із заходами забезпечення кримінального провадження.

Суд ухвалює вирок іменем України безпосередньо після закінчення судового розгляду. Якщо обвинувачений тримається під вартою, суд звільняє його з-під варти в залі судового засідання у разі виправдання; звільнення від відбування покарання; засудження до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі; ухвалення обвинувального вироку без призначення покарання.

3.7. Судове провадження з перегляду судових рішень

В апеляційному порядку можуть бути оскаржені судові рішення, які були ухвалені судами першої інстанції і не набрали законної сили, а саме:

- 1) вироки, крім випадків, передбачених статтею 394 КПК України;
- 2) ухвали про застосування чи відмову у застосуванні примусових заходів медичного або виховного характеру;
- 3) інші ухвали у випадках, передбачених КПК України.

Ухвали, постановлені під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судових рішень, передбачених частиною першою цієї статті, окремому оскарженню не підлягають, крім випадків, визначених КПК України. Заперечення проти таких ухвал можуть бути включені до апеляційної скарги на судове рішення.

Апеляційну скаргу мають право подати:

- 1) обвинувачений, стосовно якого ухвалено обвинувальний вирок, його законний представник чи захисник – в частині, що стосується інтересів обвинуваченого;
- 2) обвинувачений, стосовно якого ухвалено виправдувальний вирок, його законний представник чи захисник – в частині мотивів і підстав виправдання;
- 3) підозрюваний, обвинувачений, його законний представник чи захисник;
- 4) законний представник, захисник неповнолітнього чи сам неповнолітній, щодо якого вирішувалося питання про застосування примусового заходу виховного характеру, – в частині, що стосується інтересів неповнолітнього;
- 5) законний представник та захисник особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного характеру;
- 6) прокурор;
- 7) потерпілий або його законний представник чи представник – у частині, що стосується інтересів потерпілого, але в межах вимог, заявлених ними в суді першої інстанції;
- 8) цивільний позивач, його представник або законний представник – у частині, що стосується вирішення цивільного позову;

9) цивільний відповідач або його представник – у частині, що стосується вирішення цивільного позову;

10) інші особи у випадках, передбачених КПК України.

Вирок суду першої інстанції, ухвалений за результатами спрощеного провадження в порядку, передбаченому статтями 381 та 382 КПК України, не може бути оскаржений в апеляційному порядку з підстав розгляду провадження за відсутності учасників судового провадження, недослідження доказів у судовому засіданні або з метою оспорити встановлені досудовим розслідуванням обставини.

Судове рішення суду першої інстанції не може бути оскаржене в апеляційному порядку з підстав заперечення обставин, які ніким не оспорювалися під час судового розгляду і дослідження яких було визнано судом недоцільним відповідно до положень частини третьої статті 349 КПК України.

Вирок суду першої інстанції на підставі угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим може бути оскаржений в апеляційному порядку:

1) обвинуваченим, його захисником, законним представником виключно з підстав: призначення судом покарання, суворішого ніж узгоджене сторонами угоди; ухвалення вироку без його згоди на призначення покарання; невиконання судом вимог, встановлених частинами п'ятою – сьомою статті 474 КПК України, в тому числі нероз'яснення йому наслідків укладення угоди;

2) потерпілим, його представником, законним представником, виключно з підстав: призначення судом покарання, менш суворого, ніж узгоджене сторонами угоди; ухвалення вироку без його згоди на призначення покарання; нероз'яснення йому наслідків укладення угоди; невиконання судом вимог, встановлених частинами шостою чи сьомою статті 474 КПК України;

3) прокурором виключно з підстав затвердження судом угоди у кримінальному провадженні, в якому згідно з частиною третьою статті 469 КПК України угода не може бути укладена.

Апеляційна скарга подається:

1) на судові рішення, ухвалені судом першої інстанції, – через суд, який ухвалив судові рішення;

2) на ухвали слідчого судді – безпосередньо до суду апеляційної інстанції.

Апеляційна скарга може бути подана:

- 1) на вирок або ухвалу про застосування чи відмову у застосуванні примусових заходів медичного або виховного характеру – протягом тридцяти днів з дня їх проголошення;
- 2) на інші ухвали суду першої інстанції – протягом семи днів з дня її оголошення;
- 3) на ухвалу слідчого судді – протягом п'яти днів з дня її оголошення.

Для особи, яка перебуває під вартою, строк подачі апеляційної скарги обчислюється з моменту вручення їй копії судового рішення.

Відповідно до ст. 396 КПК України апеляційна скарга подається в письмовій формі, і в ній зазначаються:

- 1) найменування суду апеляційної інстанції;
- 2) прізвище, ім'я та по батькові (найменування), місце проживання (перебування) особи, яка подає апеляційну скаргу, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є;
- 3) судові рішення, яке оскаржується, і назва суду, який його ухвалив;
- 4) вимоги особи, яка подає апеляційну скаргу, та їх обґрунтування із зазначенням того, у чому полягає незаконність чи необґрунтованість судового рішення;
- 5) клопотання особи, яка подає апеляційну скаргу, про дослідження доказів;
- 6) перелік матеріалів, які додаються.

Якщо особа не бажає брати участь у апеляційному розгляді, вона зазначає це в апеляційній скарзі.

Якщо в апеляційній скарзі зазначаються обставини, які не були досліджені в суді першої інстанції, або докази, які не подавалися суду першої інстанції, то в ній зазначаються причини цього.

Апеляційна скарга підписується особою, яка її подає. Якщо апеляційну скаргу подає захисник, представник потерпілого, то до неї додаються оформлені належним чином документи, що підтверджують його повноваження відповідно до вимог КПК України.

Суд першої інстанції через три дні після закінчення строку апеляційного оскарження судового рішення надсилає отримані апеляційні скарги разом із матеріалами кримінального провадження до суду апеляційної інстанції.

Апеляційна скарга, що надійшла до суду апеляційної інстанції, не пізніше наступного дня передається судді-доповідачу. Отримавши апеляційну скаргу на вирок чи ухвалу суду першої інстанції, суддя-доповідач протягом трьох днів перевіряє її на відповідність вимогам статті 396 КПК України і за відсутності перешкод постановляє ухвалу про відкриття апеляційного провадження.

Апеляційна скарга повертається, якщо:

- 1) особа не усунула недоліки апеляційної скарги, яку залишено без руху, в установлений строк;
- 2) апеляційну скаргу подала особа, яка не має права подавати апеляційну скаргу;
- 3) апеляційна скарга не підлягає розгляду в цьому суді апеляційної інстанції;
- 4) апеляційна скарга подана після закінчення строку апеляційного оскарження і особа, яка її подала, не порушує питання про поновлення цього строку або суд апеляційної інстанції за заявою особи не знайде підстав для його поновлення.

Суддя-доповідач протягом десяти днів після відкриття апеляційного провадження за скаргою на вирок або ухвалу суду першої інстанції:

- 1) надсилає копії ухвали про відкриття апеляційного провадження учасникам судового провадження разом з копіями апеляційних скарг, інформацією про їхні права та обов'язки і встановлює строк, протягом якого можуть бути подані заперечення на апеляційну скаргу;
- 2) пропонує учасникам судового провадження подати нові докази, на які вони посилаються, або витребує їх за клопотанням особи, яка подала апеляційну скаргу;
- 3) вирішує інші клопотання, в тому числі щодо обрання, зміни або скасування запобіжного заходу;
- 4) вирішує інші питання, необхідні для апеляційного розгляду.

Усі судові рішення судді-доповідача під час підготовки до апеляційного розгляду викладаються у формі ухвали. Копії ухвал надсилаються учасникам судового провадження.

Особа, яка подала апеляційну скаргу, має право відмовитися від неї до закінчення апеляційного розгляду. Захисник підозрюваного,

обвинуваченого, представник потерпілого можуть відмовитися від апеляційної скарги тільки за згодою відповідно підозрюваного, обвинуваченого чи потерпілого.

Якщо вирок або ухвала суду першої інстанції не були оскаржені іншими особами або якщо немає заперечень інших осіб, які подали апеляційну скаргу, проти закриття провадження у зв'язку з відмовою від апеляційної скарги, суд апеляційної інстанції своєю ухвалою закриває апеляційне провадження.

Відповідно до ст. 404 КПК України суд апеляційної інстанції переглядає судові рішення суду першої інстанції в межах апеляційної скарги. Суд апеляційної інстанції вправі вийти за межі апеляційних вимог, якщо цим не погіршується становище обвинуваченого або особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Якщо розгляд апеляційної скарги дає підстави для прийняття рішення на користь осіб, в інтересах яких апеляційні скарги не надійшли, суд апеляційної інстанції зобов'язаний прийняти таке рішення.

Апеляційний розгляд здійснюється згідно з правилами судового розгляду в суді першої інстанції з урахуванням особливостей, передбачених КПК України.

Відповідно до ст. 407 КПК України **за наслідками апеляційного розгляду за скаргою на вирок або ухвалу суду першої інстанції суд апеляційної інстанції має право:**

- 1) залишити вирок або ухвалу без змін;
- 2) змінити вирок або ухвалу;
- 3) скасувати вирок повністю чи частково та ухвалити новий вирок;
- 4) скасувати ухвалу повністю чи частково та ухвалити нову ухвалу;
- 5) скасувати вирок або ухвалу і закрити кримінальне провадження;
- 6) скасувати вирок або ухвалу і призначити новий розгляд у суді першої інстанції.

У касаційному порядку можуть бути оскаржені вироки та ухвали про застосування або відмову у застосуванні примусових заходів медичного чи виховного характеру суду першої інстанції після

їх перегляду в апеляційному порядку, а також судові рішення суду апеляційної інстанції, постановлені щодо зазначених судових рішень суду першої інстанції.

Ухвали суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також ухвали суду апеляційної інстанції можуть бути оскаржені в касаційному порядку, якщо вони перешкоджають подальшому кримінальному провадженню, крім випадків, передбачених КПК України. Заперечення проти інших ухвал можуть бути включені до касаційної скарги на судові рішення, ухвалені за наслідками апеляційного провадження.

Касаційну скаргу мають право подати:

1) засуджений, його законний представник чи захисник – у частині, що стосується інтересів засудженого;

2) виправданий, його законний представник чи захисник – у частині мотивів і підстав виправдання;

3) підозрюваний, обвинувачений, його законний представник чи захисник;

4) законний представник, захисник неповнолітнього чи сам неповнолітній, щодо якого вирішувалося питання про застосування примусових заходів виховного характеру, – в частині, що стосується інтересів неповнолітнього;

5) законний представник чи захисник особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного характеру;

6) прокурор;

7) потерпілий або його законний представник чи представник – у частині, що стосується інтересів потерпілого, але в межах вимог, заявлених ними в суді першої інстанції;

8) цивільний позивач, його представник або законний представник – у частині, що стосується вирішення цивільного позову;

9) цивільний відповідач або його представник – у частині, що стосується вирішення цивільного позову.

Касаційна скарга подається безпосередньо до суду касаційної інстанції протягом трьох місяців з дня проголошення судового рішення судом апеляційної інстанції, а засудженим, який тримається під вартою, – в той самий строк з дня вручення йому копії судового

рішення. Протягом строку, встановленого на касаційне оскарження, матеріали кримінального провадження ніким не можуть бути витребувані з суду, який виконує судові рішення, окрім суду касаційної інстанції.

Касаційна скарга подається в письмовій формі, і має містити:

- 1) найменування суду касаційної інстанції;
- 2) прізвище, ім'я, по батькові (найменування), поштова адреса особи, яка подає касаційну скаргу, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є;
- 3) судові рішення, що оскаржується;
- 4) обґрунтування вимог особи, яка подала касаційну скаргу, із зазначенням того, у чому полягає незаконність чи необґрунтованість судового рішення;
- 5) вимоги особи, яка подає касаційну скаргу, до суду касаційної інстанції;
- 6) перелік матеріалів, які додаються.

Якщо особа не бажає брати участі у касаційному розгляді, вона зазначає це в касаційній скарзі.

Касаційна скарга підписується особою, яка її подає. Якщо касаційну скаргу подає захисник, представник потерпілого, до неї додаються оформлені належним чином документи, що підтверджують його повноваження відповідно до вимог КПК України. До касаційної скарги додаються копії судових рішень, які оскаржуються, її копії з додатками в кількості, необхідній для надіслання сторонам кримінального провадження і учасникам судового провадження. Ця вимога не поширюється на засудженого, який тримається під вартою.

Суд касаційної інстанції відкриває касаційне провадження протягом п'яти днів з дня надходження касаційної скарги, якщо немає підстав для залишення касаційної скарги без руху, повернення касаційної скарги або відмови у відкритті касаційного провадження. Питання про відкриття касаційного провадження суд касаційної інстанції вирішує без виклику сторін кримінального провадження.

Суд касаційної інстанції перевіряє правильність застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм матеріального та процесуального права, правової оцінки обставин і не має права досліджувати докази, встановлювати та визнавати доведеними

обставини, що не були встановлені в оскарженому судовому рішенні, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу.

Касаційний розгляд здійснюється згідно з правилами розгляду в суді апеляційної інстанції з урахуванням особливостей, передбачених КПК України.

Відповідно до ст. 437 КПК України **суд касаційної інстанції не має права застосувати закон про більш тяжке кримінальне правопорушення чи суворіше покарання.** Обвинувальний вирок, ухвалений судом першої чи апеляційної інстанції, ухвалу суду апеляційної інстанції щодо вироку суду першої інстанції може бути скасовано у зв'язку з необхідністю застосувати закон про більш тяжке кримінальне правопорушення чи суворіше покарання або в інший спосіб погіршити становище засудженого лише у разі, якщо з цих підстав касаційну скаргу подав прокурор, потерпілий чи його представник.

Виправдувальний вирок, ухвалений судом першої чи апеляційної інстанції, ухвалу суду апеляційної інстанції щодо вироку суду першої інстанції може бути скасовано не інакше як на підставі касаційної скарги прокурора, потерпілого чи його представника, а також на підставі касаційної скарги виправданого з мотивів його виправдання.

Підставами для скасування або зміни судових рішень при розгляді справи в суді касаційної інстанції є:

- 1) істотне порушення вимог кримінального процесуального закону;
- 2) неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність;
- 3) невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі засудженого.

Суд касаційної інстанції не вправі скасувати виправдувальний вирок, ухвалу про відмову у застосуванні примусових заходів медичного або виховного характеру, ухвалу про закриття кримінального провадження лише з мотивів істотного порушення прав обвинуваченого або особи, стосовно якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

Верховний Суд України переглядає судові рішення у кримінальних справах виключно з таких підстав:

1) неоднакове застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм закону України про кримінальну відповідальність щодо подібних суспільно небезпечних діянь (крім питань призначення покарання, звільнення від покарання та від кримінальної відповідальності), що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень;

2) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом.

Заява про перегляд судового рішення подається протягом трьох місяців з дня ухвалення судового рішення, стосовно якого заявлено клопотання про перегляд, або з дня ухвалення судового рішення, на яке здійснюється посилення на підтвердження підстави, передбаченої пунктом 1 частини першої статті 445 КПК України, якщо воно ухвалено пізніше.

Заява про перегляд судового рішення Верховним Судом України подається у письмовій формі та має містити:

- 1) найменування суду, до якого подається заява;
- 2) особа, яка подає заяву, а також її поштова адреса, номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є;
- 3) конкретні різні за змістом судові рішення, в яких має місце неоднакове застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм закону України про кримінальну відповідальність щодо подібних суспільно небезпечних діянь, якщо заява подана з підстави, передбаченої пунктом 1 частини першої статті 445 КПК України;
- 4) обґрунтування необхідності перегляду судових рішень у зв'язку з ухваленням рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, якщо заява подана з підстави, передбаченої пунктом 2 частини першої статті 445 КПК України;
- 5) вимоги особи, яка подає заяву;
- 6) у разі необхідності – клопотання;
- 7) перелік матеріалів, які додаються.

Заява про перегляд судового рішення подається до Верховного Суду України через Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ. За наслідками розгляду справи більшістю голосів від складу суду постановляється одна з таких ухвал:

- 1) про повне або часткове задоволення заяви;
- 2) про відмову в задоволенні заяви.

Судді, які не погоджуються з ухвалою, можуть висловити окрему думку, що додається до ухвали. Ухвала Верховного Суду України є остаточною.

Відповідно до ст. 459 КПК України судові рішення, що набрали законної сили, можуть бути переглянуті за нововиявленими обставинами, якими визнаються:

1) штучне створення або підроблення доказів, неправильність перекладу висновку і пояснень експерта, завідомо неправдиві показання свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, на яких ґрунтується вирок;

2) зловживання слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду під час кримінального провадження;

3) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення вироку чи постановлення ухвали, що належить переглянути;

4) визнання Конституційним Судом України неконституційності закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом;

5) інші обставини, які не були відомі суду на час судового розгляду при ухваленні судового рішення і які самі по собі або разом із раніше виявленими обставинами доводять неправильність вироку чи ухвали, що належить переглянути.

Заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами може бути подано протягом трьох місяців після того, як особа, яка звертається до суду, дізналася або могла дізнатися про ці обставини.

У заяві про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами зазначаються:

1) найменування суду, до якого подається заява про перегляд;

2) прізвище, ім'я, по батькові (найменування), поштова адреса особи, яка подає заяву, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є;

3) судові рішення, про перегляд якого за нововиявленими обставинами подається заява;

4) обставини, що могли вплинути на судові рішення, але не були відомі та не могли бути відомі суду та особі, яка звертається із заявою, під час судового розгляду;

5) обґрунтування з посиланням на обставини, що підтверджують наявність нововиявлених обставин, та зміст вимог особи, яка подає заяву, до суду;

6) перелік документів та інших матеріалів, які додаються.

Заява підписується особою, яка її подає. Якщо заяву подає захисник, представник потерпілого, то до неї додаються оформлені належним чином документи, що підтверджують його повноваження відповідно до вимог КПК України.

Суд має право скасувати вирок чи ухвалу і ухвалити новий вирок чи постановити ухвалу або залишити заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами без задоволення. При ухваленні нового судового рішення суд користується повноваженнями суду відповідної інстанції. Судове рішення за наслідками кримінального провадження за нововиявленими обставинами може бути оскаржене в порядку, передбаченому КПК України для оскарження судових рішень суду відповідної інстанції. З набранням законної сили новим судовим рішенням втрачають законну силу судові рішення інших судів у цьому кримінальному провадженні.

4. ЗАХИСТ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН В АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДАХ УКРАЇНИ

4.1. Завдання та принципи адміністративного судочинства

Завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень шляхом справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду адміністративних справ.

До адміністративних судів можуть бути оскаржені будь-які рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень, крім випадків, коли щодо таких рішень, дій чи бездіяльності Конституцією

чи законами України встановлено інший порядок судового провадження.

Суб'єктом владних повноважень, відповідно до ст. 3 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України), є орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа, інший суб'єкт при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень.

У справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень адміністративні суди перевіряють, чи прийняті (вчинені) вони:

- 1) на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України;
- 2) з використанням повноваження з метою, з якою це повноваження надано;
- 3) обґрунтовано, тобто з урахуванням усіх обставин, що мають значення для прийняття рішення (вчинення дії);
- 4) безсторонньо (неупереджено);
- 5) добросовісно;
- 6) розсудливо;
- 7) з дотриманням принципу рівності перед законом, запобігаючи всім формам дискримінації;
- 8) пропорційно, зокрема з дотриманням необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення (дія);
- 9) з урахуванням права особи на участь у процесі прийняття рішення;
- 10) своєчасно, тобто протягом розумного строку.

Принципами здійснення правосуддя в адміністративних судах є:

- 1) верховенство права;
- 2) законність;
- 3) рівність усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом;
- 4) змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі;

- 5) гласність і відкритість адміністративного процесу;
- 6) забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішень адміністративного суду, крім випадків, установлених КАС України;
- 7) обов'язковість судових рішень.

4.2. Адміністративна юрисдикція і підсудність адміністративних справ

Юрисдикція адміністративних судів поширюється на правовідносини, що виникають у зв'язку з здійсненням суб'єктом владних повноважень владних управлінських функцій, а також у зв'язку з публічним формуванням суб'єкта владних повноважень шляхом виборів або референдуму. Юрисдикція адміністративних судів поширюється на публічно-правові спори, зокрема:

- 1) спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності;
- 2) спори з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби;
- 3) спори між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень;
- 4) спори, що виникають з приводу укладання, виконання, припинення, скасування чи визнання нечинними адміністративних договорів;
- 5) спори за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, встановлених Конституцією та законами України;
- 6) спори щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму.

Юрисдикція адміністративних судів не поширюється на публічно-правові справи:

- 1) що віднесені до юрисдикції Конституційного Суду України;
- 2) що належить вирішувати в порядку кримінального судочинства;
- 3) про накладення адміністративних стягнень;

4) щодо відносин, які відповідно до закону, статуту (положення) об'єднання громадян віднесені до його внутрішньої діяльності або виключної компетенції.

Місцевим загальним судам як адміністративним судам підсудні:

1) адміністративні справи, у яких однією зі сторін є орган чи посадова особа місцевого самоврядування, посадова чи службова особа органу місцевого самоврядування, крім тих, які підсудні окружним адміністративним судам;

2) усі адміністративні справи з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності;

3) усі адміністративні справи щодо спорів фізичних осіб з суб'єктами владних повноважень з приводу обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних виплат, соціальних виплат непрацездатним громадянам, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, виплат та пільг дітям війни, інших соціальних виплат, доплат, соціальних послуг, допомоги, захисту, пільг;

4) адміністративні справи з приводу рішень, дій чи бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби щодо виконання ними рішень судів у адміністративних справах;

5) адміністративні справи щодо примусового повернення в країну походження або третю країну та примусового видворення іноземців та осіб без громадянства за межі території України.

Окружним адміністративним судам підсудні адміністративні справи, у яких однією зі сторін є орган державної влади, інший державний орган, орган влади Автономної Республіки Крим, обласна рада, Київська або Севастопольська міська рада, їх посадова чи службова особа, крім випадків, передбачених КАС України, та крім справ з приводу їхніх рішень, дій чи бездіяльності у справах про адміністративні проступки та справ, які підсудні місцевим загальним судам як адміністративним судам.

Справи щодо оскарження дій або бездіяльності посадових чи службових осіб місцевих органів виконавчої влади розглядаються і

вирішуються місцевим загальним судом як адміністративним судом або окружним адміністративним судом за вибором позивача.

Вищому адміністративному суду України як суду першої інстанції підсудні справи щодо встановлення Центральною виборчою комісією результатів виборів або всеукраїнського референдуму, справи про дострокове припинення повноважень народного депутата України, а також справи щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Адміністративні справи вирішуються адміністративним судом за місцезнаходженням відповідача, крім випадків, передбачених КАС України. Так, адміністративні справи з приводу оскарження правових актів індивідуальної дії, а також дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, які прийняті (вчинені, допущені) стосовно конкретної фізичної чи юридичної особи (їх об'єднань), вирішуються за вибором позивача адміністративним судом за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем проживання (перебування, знаходження) цієї особи-позивача, або адміністративним судом за місцезнаходженням відповідача, крім випадків, передбачених КАС України. Якщо така особа не має місця проживання (перебування, знаходження) в Україні, тоді справу вирішує адміністративний суд за місцезнаходженням відповідача.

Адміністративні справи з приводу оскарження нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, міністерства чи іншого центрального органу виконавчої влади, Національного банку України чи іншого суб'єкта владних повноважень, повноваження якого поширюються на всю територію України, крім випадків, передбачених КАС України, адміністративні справи з приводу оскарження рішень Антимонопольного комітету України з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері державних закупівель, адміністративні справи, відповідачем у яких є закордонне дипломатичне чи консульське представництво України, його посадова чи службова особа, а також адміністративні справи про анулювання реєстраційного свідоцтва політичної партії, про заборону (примусовий розпуск, ліквідацію) політичної партії вирішуються окружним адміністративним судом, територіальна юрисдикція якого поширюється на місто Київ.

У разі невизначеності КАС України територіальної підсудності адміністративної справи така справа розглядається місцевим адміністративним судом за вибором позивача.

4.3. Правовий статус сторін

Відповідно до ст. 50 КАС України сторонами в адміністративному процесі є позивач та відповідач. **Позивачем** в адміністративній справі можуть бути громадяни України, іноземці чи особи без громадянства, підприємства, установи, організації (юридичні особи), суб'єкти владних повноважень.

Відповідачем в адміністративній справі є суб'єкт владних повноважень, якщо інше не встановлено КАС України. Громадяни України, іноземці чи особи без громадянства, їх об'єднання, юридичні особи, які не є суб'єктами владних повноважень, можуть бути відповідачами лише за адміністративним позовом суб'єкта владних повноважень:

- 1) про тимчасову заборону (зупинення) окремих видів або всієї діяльності об'єднання громадян;
- 2) про примусовий розпуск (ліквідацію) об'єднання громадян;
- 3) про примусове видворення іноземця чи особи без громадянства з України;
- 4) про обмеження щодо реалізації права на мирні зібрання (збори, мітинги, походи, демонстрації тощо);
- 5) в інших випадках, встановлених законом.

Позивач та відповідач мають право:

- 1) знати про дату, час і місце судового розгляду справи, про всі судові рішення, які ухвалюються у справі та стосуються їхніх інтересів;
- 2) знайомитися з матеріалами справи;
- 3) заявляти клопотання і відводи;
- 4) давати усні та письмові пояснення, доводи та заперечення;
- 5) подавати докази, брати участь у дослідженні доказів;
- 6) висловлювати свою думку з питань, які виникають під час розгляду справи, задавати питання іншим особам, які беруть участь у справі, свідкам, експертам, спеціалістам, перекладачам;
- 7) подавати заперечення проти клопотань, доводів і міркувань інших осіб;

8) знайомитися з технічним записом, журналом судового засідання, протоколом про вчинення окремої процесуальної дії і подавати письмові зауваження до них;

9) робити із матеріалів справи виписки, знімати копії з матеріалів справи, одержувати копії судових рішень;

10) оскаржувати судові рішення у частині, що стосується їхніх інтересів;

11) користуватися іншими процесуальними правами.

Позивач також має право: в будь-який час до закінчення судового розгляду збільшити або зменшити розмір позовних вимог або відмовитися від адміністративного позову; відмовитися від адміністративного позову у суді апеляційної чи касаційної інстанції до закінчення відповідно апеляційного чи касаційного розгляду; до початку судового розгляду справи по суті змінити предмет або підставу позову шляхом подання письмової заяви.

Відповідач також має право визнати адміністративний позов повністю або частково, подати заперечення проти адміністративного позову.

Сторони можуть досягнути примирення на будь-якій стадії адміністративного процесу, що є підставою для закриття провадження в адміністративній справі. Суд не приймає відмови позивача від адміністративного позову, визнання адміністративного позову відповідачем і не визнає умов примирення сторін, якщо ці дії суперечать закону або порушують чий-небудь права, свободи чи інтереси.

Відповідно до ст. 56 КАС України сторона, а також третя особа в адміністративній справі можуть брати участь в адміністративному процесі особисто і (або) через представника. Представником може бути фізична особа, яка має адміністративну процесуальну дієздатність. Представники беруть участь в адміністративному процесі на основі договору або закону.

Права, свободи та інтереси малолітніх та неповнолітніх осіб, які не досягли віку, з якого настає адміністративна процесуальна дієздатність, а також недієздатних фізичних осіб захищають у суді їхні законні представники – батьки, усиновлювачі, опікуни, піклувальники чи інші особи, визначені законом.

Законним представником органу, підприємства, установи, організації в суді є його керівник чи інша особа, уповноважена законом,

положенням, статутом. Як законні представники діють також органи та інші особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.

Повноваження представників, які беруть участь в адміністративному процесі на основі договору на здійснення представництва в суді, повинні бути підтверджені довіреністю. Оригінали довіреностей або засвідчені підписом судді копії з них приєднуються судом до справи.

Повноваження законних представників підтверджуються документами, які стверджують займану ними посаду чи факт родинних, опікунських тощо відносин з особою, інтереси якої вони представляють. Засвідчені підписом судді копії цих документів приєднуються до справи. Довіреності від імені органу, підприємства, установи, організації видаються за підписом керівника або іншої уповноваженої на те законом, положенням, статутом особи і засвідчуються печаткою цього органу, підприємства, установи, організації.

Довіреність фізичної особи на ведення справи в адміністративному суді посвідчується нотаріусом або посадовою особою, якій відповідно до закону надано право посвідчувати довіреності.

Повноваження адвоката як представника можуть також посвідчуватися ордером, дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги, або договором про надання правової допомоги. До ордера обов'язково додається витяг із договору, у якому зазначаються повноваження адвоката як представника або обмеження його прав на вчинення окремих процесуальних дій. Витяг засвідчується підписом сторін.

Повноваження на ведення справи в суді дає представникові право на вчинення від імені особи, яку він представляє, усіх процесуальних дій, які може вчинити ця особа. Розпорядження довірителя представникові, який бере участь в адміністративному процесі на основі договору, щодо ведення справи є обов'язковими для нього. Представник, який бере участь в адміністративному процесі на основі договору, має право повністю або частково відмовитися від адміністративного позову, визнати адміністративний позов, змінити адміністративний позов, досягнути примирення, передати повноваження представника іншій особі (передоручення), оскаржити судові рішення, якщо

право на вчинення кожної із цих дій спеціально обумовлене у вида- ній йому довіреності.

Представник може відмовитися від наданих йому повноважень, про що повідомляє особу, яка його ними наділила, та суд. При цьому він не може брати участь у цій справі як представник іншої сторони.

4.4. Звернення до адміністративного суду з позовом про захист прав та законних інтересів

Відповідно до ст. 105 КАС України **адміністративний позов** подається до адміністративного суду у формі письмової позовної заяви особисто позивачем або його представником. Позовна заява може бути надіслана до адміністративного суду поштою.

Письмова позовна заява може бути складена шляхом заповнення бланка позовної заяви, наданого судом. На прохання позивача службовцем апарату адміністративного суду може бути надана допомога в оформленні позовної заяви.

Адміністративний позов може містити вимоги про:

- 1) скасування або визнання нечинним рішення відповідача – суб'єкта владних повноважень повністю чи окремих його положень;
- 2) зобов'язання відповідача – суб'єкта владних повноважень прийняти рішення або вчинити певні дії;
- 3) зобов'язання відповідача – суб'єкта владних повноважень утриматися від вчинення певних дій;
- 4) стягнення з відповідача – суб'єкта владних повноважень коштів на відшкодування шкоди, завданої його незаконним рішенням, дією або бездіяльністю;
- 5) виконання зупиненої чи невчиненої дії;
- 6) встановлення наявності чи відсутності компетенції (повноважень) суб'єкта владних повноважень;
- 7) примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності.

У позовній заяві зазначаються:

- 1) найменування адміністративного суду, до якого подається позовна заява;

2) ім'я (найменування) позивача, поштова адреса, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є;

3) ім'я (найменування) відповідача, посада і місце служби посадової чи службової особи, поштова адреса, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі відомі;

4) зміст позовних вимог і виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги, а в разі подання позову до декількох відповідачів – зміст позовних вимог щодо кожного з відповідачів;

5) у разі необхідності – клопотання про звільнення від сплати судового збору; про звільнення від оплати правової допомоги і забезпечення надання правової допомоги, якщо відповідний орган відмовив особі у забезпеченні правової допомоги; про призначення судової експертизи; про витребування доказів; про виклик свідків тощо;

6) перелік документів та інших матеріалів, що додаються.

На підтвердження обставин, якими обґрунтовуються позовні вимоги, позивач надає докази, а в разі неможливості – зазначає докази, які не може самостійно надати, із зазначенням причин неможливості подання таких доказів.

До позовної заяви додаються її копії та копії всіх документів, що приєднуються до неї, відповідно до кількості відповідачів і третіх осіб, крім випадків подання адміністративного позову суб'єктом владних повноважень. Суб'єкт владних повноважень при поданні адміністративного позову зобов'язаний додати до позовної заяви доказ надіслання рекомендованим листом з повідомленням про вручення відповідачу і третім особам копії позовної заяви та доданих до неї документів. До позовної заяви додається також документ про сплату судового збору, крім випадків, коли його не належить сплачувати.

Позовна заява підписується позивачем або його представником із зазначенням дати її підписання.

Якщо позовна заява подається представником, то у ній зазначаються ім'я представника, його поштова адреса, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є. Одночасно з позовною заявою подається довіреність чи інший документ, що підтверджує повноваження представника.

4.5. Судовий розгляд адміністративної справи

Адміністративна справа має бути розглянута і вирішена протягом розумного строку, але не більше місяця з дня відкриття провадження у справі, якщо інше не встановлено КАС України. Справи щодо прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби розглядаються та вирішуються протягом розумного строку, але не більше двадцяти днів з дня відкриття провадження у справі.

Судовий розгляд адміністративної справи здійснюється в судовому засіданні з викликом осіб, які беруть участь у справі, після закінчення підготовчого провадження. Судове засідання проводиться у спеціально обладнаному приміщенні – залі судових засідань. Окремі процесуальні дії в разі необхідності можуть вчинятися за межами приміщення суду.

Особа, яка бере участь у справі, має право заявити клопотання про розгляд справи за її відсутності. Якщо таке клопотання заявили всі особи, які беруть участь у справі, судовий розгляд справи здійснюється в порядку письмового провадження за наявними у справі матеріалами.

Суд за власною ініціативою або за клопотанням сторони, іншого учасника адміністративного процесу може постановити ухвалу про їх участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції. У клопотанні про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції в обов'язковому порядку зазначається суд, в якому необхідно забезпечити її проведення. Таке клопотання може бути подано не пізніше як за сім днів до дня проведення судового засідання, в якому відбудуватиметься така участь.

Відповідно до ст. 123 КАС України при розгляді справи судом першої інстанції головуючим у судовому засіданні є суддя, який здійснював підготовче провадження. Головуючий у судовому засіданні керує ходом судового засідання, забезпечує додержання послідовності та порядку вчинення процесуальних дій, здійснення учасниками адміністративного процесу їхніх процесуальних прав і виконання ними обов'язків, спрямовує судовий розгляд на забезпечення повного, всебічного та об'єктивного з'ясування обставин у справі, усуваючи із судового розгляду все, що не має значення для вирішення справи.

У призначений для розгляду справи час головуєчий відкриває судові засідання та оголошує, яка справа розглядається. Секретар судового засідання доповідає судові, хто з викликаних та повідомлених осіб прибув у судове засідання, чи вручено судові повістки та повідомлення тим, хто не прибув, і повідомляє причини їх неприбуття, якщо вони відомі. Секретар судового засідання також повідомляє про здійснення повного фіксування судового засідання, а також про умови фіксування судового засідання (розташування мікрофонів та необхідність промовця говорити в мікрофон, недопустимість одночасних виступів учасників адміністративного процесу, дотримання тиші в залі судового засідання).

Суд встановлює особи тих, хто прибув у судове засідання, а також перевіряє повноваження посадових і службових осіб, їхніх представників. Головуючий у судовому засіданні оголошує склад суду, а також імена експерта, перекладача, спеціаліста, секретаря судового засідання і роз'яснює особам, які беруть участь у справі та прибули в судове засідання, їхнє право заявляти відводи.

Відповідно до ст. 128 КАС України суд відкладає розгляд справи в разі:

1) неприбуття у судове засідання сторони (сторін) або будь-кого з інших осіб, які беруть участь у справі, про яких немає відомостей, що їм вручені повістки;

2) неприбуття в судове засідання позивача, належним чином повідомленого про дату, час і місце судового розгляду, якщо від нього не надійшло заяви про розгляд справи за його відсутності;

3) неприбуття в судове засідання відповідача, який не є суб'єктом владних повноважень, належним чином повідомленого про дату, час і місце судового розгляду, якщо від нього не надійшло заяви про розгляд справи за його відсутності;

4) якщо суд визнав обов'язковою особисту участь особи, яка бере участь у справі, у судовому розгляді, а вона не прибула.

У разі повторного неприбуття позивача, належним чином повідомленого про дату, час і місце судового розгляду, без поважних причин, якщо від нього не надійшло заяви про розгляд справи за його відсутності, суд залишає позовну заяву без розгляду. У разі неприбуття відповідача, належним чином повідомленого про дату, час і

місце судового розгляду, без поважних причин розгляд справи може не відкладатися і справу може бути вирішено на підставі наявних у ній доказів.

Головуючий у судовому засіданні роз'яснює сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі, їхні права та обов'язки, встановлені КАС України. Одночасно особам, які беруть участь у справі, видається пам'ятка про їхні права та обов'язки, встановлені КАС України.

Клопотання осіб, які беруть участь у справі, вирішуються судом негайно після того, як буде заслухана думка інших присутніх у судовому засіданні осіб, які беруть участь у справі, про що постановляється ухвала. Ухвала суду про відмову в задоволенні клопотання не перешкоджає повторному його заявленню протягом судового розгляду справи.

Учасники адміністративного процесу, а також інші особи, присутні в залі судового засідання, зобов'язані беззаперечно виконувати розпорядження головуючого, додержуватися в судовому засіданні встановленого порядку та утримуватися від будь-яких дій, що свідчать про явну зневагу до суду або встановлених в суді правил. За неповагу до суду винні особи притягуються до відповідальності, встановленої законом. Питання про притягнення особи до відповідальності за прояв неповаги до суду вирішується судом негайно після вчинення порушення, для чого у судовому засіданні із розгляду адміністративної справи оголошується перерва.

Судовий розгляд справи по суті починається доповіддю головуючого в судовому засіданні про зміст позовних вимог, про визнання сторонами певних обставин під час підготовчого провадження, після чого він з'ясовує: чи підтримує позивач адміністративний позов, чи визнає його відповідач та чи не бажають сторони примиритися. При розгляді справи за відсутності особи, яка бере участь у справі, головуючий у судовому засіданні доповідає про її позицію щодо позовних вимог, якщо вона викладена в письмових поясненнях.

Суд, заслухавши пояснення сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, встановлює порядок дослідження доказів, якими вони обґрунтовують свої вимоги і заперечення. Порядок дослідження доказів визначається судом залежно від характеру спірних правовідносин і в разі необхідності може бути змінений.

Після з'ясування всіх обставин у справі та перевірки їх доказами головуючий у судовому засіданні надає сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі, можливість дати додаткові пояснення чи надати додаткові докази. Вислухавши додаткові пояснення і дослідивши додаткові докази, суд постановляє ухвалу про закінчення з'ясування обставин у справі та перевірки їх доказами і переходить до судових дебатів.

Відповідно до ст. 152 КАС України **судові дебати** складаються з промов осіб, які беруть участь у справі. У цих промовах можна посилатися лише на обставини і докази, які досліджені в судовому засіданні. У дебатах першим надається слово позивачеві, його представнику, а потім – відповідачеві, його представнику. Суд може встановити регламент промов осіб, які беруть участь у справі, який визначає їх тривалість. Головуючий у судовому засіданні може зупинити промовця лише тоді, коли він виходить за межі справи, що розглядається. З дозволу суду після закінчення судових дебатів промовці можуть обмінятися репліками. Якщо під час судових дебатів виникає необхідність з'ясування нових обставин, що мають значення для справи, або дослідження нових доказів, суд постановляє ухвалу про повернення до з'ясування обставин у справі. Після закінчення з'ясування обставин у справі та перевірки їх доказами судові дебати проводяться у загальному порядку.

Після судових дебатів суд виходить до нарадчої кімнати (приміщення, спеціально призначеного для ухвалення судових рішень) для ухвалення рішення у справі, оголосивши орієнтовний час його проголошення. Під час ухвалення судового рішення ніхто не має права перебувати в нарадчій кімнаті, крім складу суду, який розглядає справу.

Відповідно до ст. 160 КАС України суд приймає постанову іменем України негайно після закінчення судового розгляду. У виняткових випадках залежно від складності справи складення постанови у повному обсязі може бути відкладено на строк не більш як п'ять днів з дня закінчення розгляду справи, однак суд повинен проголосити у тому самому засіданні, в якому закінчився розгляд справи, вступну та резолютивну частини постанови. Постанова суду, яка містить вступну та резолютивну частини, перед оголошенням має бути підписана всім складом суду і приєднана до справи.

Під час прийняття постанови суд вирішує:

- 1) чи мали місце обставини, якими обґрунтовувалися вимоги та заперечення, та якими доказами вони підтверджуються;
- 2) чи є інші фактичні дані, які мають значення для вирішення справи, та докази на їх підтвердження;
- 3) яку правову норму належить застосувати до цих правовідносин;
- 4) чи належить задовольнити позовні вимоги або відмовити в їх задоволенні;
- 5) як розподілити між сторонами судові витрати;
- 6) чи є підстави допустити негайне виконання постанови;
- 7) чи є підстави для скасування заходів забезпечення адміністративного позову.

При вирішенні справи по суті суд може задовольнити адміністративний позов повністю або частково чи відмовити в його задоволенні повністю або частково. У разі задоволення адміністративного позову суд може прийняти постанову про:

- 1) визнання протиправними рішення суб'єкта владних повноважень чи окремих його положень, дій чи бездіяльності і про скасування або визнання нечинним рішення чи окремих його положень, про поворот виконання цього рішення чи окремих його положень із зазначенням способу його здійснення;
- 2) зобов'язання відповідача вчинити певні дії;
- 3) зобов'язання відповідача утриматися від вчинення певних дій;
- 4) стягнення з відповідача коштів;
- 5) тимчасову заборону (зупинення) окремих видів або всієї діяльності об'єднання громадян;
- 6) примусовий розпуск (ліквідацію) об'єднання громадян;
- 7) примусове видворення іноземця чи особи без громадянства за межі України;
- 8) визнання наявності чи відсутності компетенції (повноважень) суб'єкта владних повноважень.

Суд може прийняти іншу постанову, яка б гарантувала дотримання і захист прав, свобод, інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

Судове рішення проголошується прилюдно негайно після виходу суду з нарадчої кімнати. Головуючий у судовому засіданні роз'яснює зміст рішення, порядок і строк його оскарження. На вимогу особи, яка бере участь у справі, а так само особи, яка не брала участі у справі, але щодо якої суд вирішив питання про її права, свободи, інтереси чи обов'язки, суд у цей самий день видає копію постанови (або її вступної та резолютивної частин) чи ухвали суду. У разі проголошення в судовому засіданні лише вступної та резолютивної частин постанови суд повідомляє час, коли особи, які беруть участь у справі, можуть одержати копію постанови в повному обсязі.

4.6. Особливості провадження в окремих категоріях адміністративних справ

Особливості провадження у справах щодо оскарження нормативно-правових актів органів виконавчої влади, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів владних повноважень

Адміністративні суди розглядають адміністративні справи щодо:

1) законності (крім конституційності) постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України, постанов Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

2) законності та відповідності правовим актам вищої юридичної сили нормативно-правових актів міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, інших суб'єктів владних повноважень.

Право оскаржити нормативно-правовий акт мають особи, щодо яких його застосовано, а також особи, які є суб'єктом правовідносин, у яких буде застосовано цей акт.

У разі відкриття провадження в адміністративній справі щодо оскарження нормативно-правового акта суд зобов'язує відповідача опублікувати оголошення про це у виданні, в якому цей акт був або мав бути офіційно оприлюднений. Оголошення повинно містити вимоги позивача щодо оскаржуваного акта, реквізити нормативно-правового акта, дату, час і місце судового розгляду адміністративної

справи, а також бути опубліковано не пізніше як за сім днів до судового розгляду.

Адміністративна справа щодо оскарження нормативно-правових актів вирішується протягом розумного строку, але не пізніше одного місяця після відкриття провадження у справі. У виняткових випадках з урахуванням особливостей розгляду справи суд ухвалою може продовжити строк розгляду справи, але не більш як на один місяць.

Суд може визнати нормативно-правовий акт незаконним чи таким, що не відповідає правовому акту вищої юридичної сили, повністю або в окремій його частині. Постанова суду у справах щодо оскарження нормативно-правових актів оскаржується у загальному порядку.

Особливості провадження у справах щодо оскарження нормативно-правових актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України

Акти, дії чи бездіяльність Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції, а також рішення, дії чи бездіяльність Вищої кваліфікаційної комісії суддів України оскаржуються до Вищого адміністративного суду України. Для цього у Вищому адміністративному суді України створюється окрема палата. Вищий адміністративний суд України за наслідками розгляду справи може:

- 1) визнати акт Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції, рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України незаконним повністю або в окремій його частині;
- 2) визнати дії чи бездіяльність Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України протиправними, зобов'язати Верховну Раду України, Президента України, Вищу раду юстиції, Вищу кваліфікаційну комісію суддів України вчинити певні дії.

Рішення Вищого адміністративного суду України щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції, а також рішень, дій чи бездіяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України є остаточним і не підлягає перегляду в апеляційному чи касаційному порядку.

Особливості провадження у справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності

Адміністративна справа з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності вирішується місцевими загальними судами як адміністративними судами протягом п'яти днів з дня відкриття провадження у справі. У виняткових випадках з урахуванням особливостей розгляду справи суд ухвалою може продовжити розгляд справи, але не більш як на п'ять днів. Рішення місцевого загального суду як адміністративного суду у справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності є остаточним і оскарженню не підлягає.

Особливості провадження у справах щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності виборчих комісій, комісій з референдуму, членів цих комісій

Право оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність виборчих комісій, комісій з референдуму, членів цих комісій мають суб'єкти відповідного виборчого процесу (крім виборчої комісії), а також ініціативна група референдуму, інші суб'єкти ініціювання референдуму.

Виборець (громадянин, який має право голосу у відповідних виборах або референдумі) може оскаржити рішення, дію чи бездіяльність виборчої комісії, комісії з референдуму, членів цих комісій, якщо таке рішення, дія чи бездіяльність порушує виборчі права або інтереси щодо участі у виборчому процесі чи процесі референдуму його особисто.

Рішення, дії або бездіяльність Центральної виборчої комісії щодо встановлення нею результатів виборів чи всеукраїнського референдуму оскаржуються до Вищого адміністративного суду України. Усі інші рішення, дії або бездіяльність Центральної виборчої комісії, члена цієї комісії оскаржуються до Київського апеляційного адміністративного суду. Рішення, дії чи бездіяльність виборчої комісії Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських (в тому числі міст Києва та Севастополя), районних у містах виборчих комі-

сій щодо підготовки та проведення місцевих виборів; територіальних (окружних) виборчих комісій щодо підготовки та проведення виборів Президента України, народних депутатів України; обласних комісій з референдуму і комісії Автономної Республіки Крим з всеукраїнського референдуму, а також членів зазначених комісій оскаржуються до окружного адміністративного суду за місцезнаходженням відповідної комісії.

Позовні заяви щодо рішень, дій чи бездіяльності виборчої комісії, комісії з референдуму, членів цих комісій може бути подано до адміністративного суду у **п'ятиденний строк** з дня прийняття рішення, вчинення дії або допущення бездіяльності. Позовні заяви щодо рішень, дій чи бездіяльності виборчої комісії, комісії з референдуму, членів цих комісій, що мали місце до дня голосування, може бути подано до адміністративного суду у **п'ятиденний строк**, але не пізніше двадцять четвертої години дня, що передує дню голосування.

Позовні заяви щодо рішень, дій чи бездіяльності дільничної виборчої комісії, дільничної комісії з референдуму, членів цих комісій, що мали місце у день голосування, під час підрахунку голосів та встановлення результатів голосування на дільниці, може бути подано до адміністративного суду у **дводенний строк** з дня прийняття рішення, вчинення дії або допущення бездіяльності.

Суд приймає позовну заяву щодо рішення, дії чи бездіяльності виборчої комісії, комісії з референдуму або члена відповідної комісії до розгляду незалежно від сплати судового збору. У разі несплати судового збору на момент вирішення справи суд одночасно вирішує питання про стягнення судового збору відповідно до правил розподілу судових витрат, встановлених КАС України.

Суд вирішує такі адміністративні справи у дводенний строк після надходження позовної заяви. Адміністративні справи за позовними заявами, що надійшли до дня голосування, вирішуються судом у дводенний строк, але не пізніше ніж за дві години до початку голосування, а справи за позовними заявами, що надійшли у день голосування, – до закінчення голосування. Адміністративні справи за позовними заявами, що надійшли у день голосування, але після закінчення голосування, вирішуються судом у дводенний строк після надходження позовної заяви.

Неприбуття у судові засідання осіб, які були належним чином повідомлені, не перешкоджає судовому розгляду.

Особливості провадження у справах щодо уточнення списку виборців

Право звернутися з адміністративним позовом про уточнення списку виборців, у тому числі про включення або виключення зі списку себе особисто або інших осіб, має кожен, хто має право голосу на відповідних виборах або референдумі.

Адміністративні справи щодо уточнення списку виборців розглядає місцевий загальний суд як адміністративний суд за місцезнаходженням відповідної комісії.

Позовна заява про уточнення списку виборців подається до адміністративного суду без сплати судового збору. Позовну заяву може бути подано не пізніше як за два дні до дня голосування. Суд при розгляді даного адміністративного позову звертається до відповідного органу ведення Державного реєстру виборців із запитом щодо уточнення відомостей про виборця.

Суд вирішує адміністративні справи щодо уточнення списку виборців у дводенний строк після надходження позовної заяви, але не пізніше ніж за два дні до дня голосування, а якщо позовна заява надійшла за два дні до дня голосування – невідкладно. Неприбуття у судові засідання осіб, які були належним чином повідомлені про дату, час і місце розгляду справи, не перешкоджає судовому розгляду.

Постанови адміністративного суду щодо внесення змін у списки виборців виконуються негайно.

Особливості провадження у справах за адміністративними позовами суб'єктів владних повноважень про обмеження щодо реалізації права на мирні зібрання

Органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування негайно після одержання повідомлення про проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій тощо мають право звернутися до окружного адміністративного суду за своїм місцезнаходженням із позовною заявою про заборону таких заходів чи про інше обмеження права на мирні зібрання (щодо місця чи часу їх проведення тощо). Позовна заява, яка надійшла в день проведення заходів залишається без розгляду.

Про відкриття провадження у справі, дату, час та місце розгляду справи суд негайно повідомляє позивача та організатора (організаторів) зборів, мітингів, походів, демонстрацій чи інших мирних зібрань.

Адміністративна справа про обмеження права на мирні зібрання вирішується судом протягом трьох днів після відкриття провадження, а в разі відкриття провадження менш як за три дні до проведення відповідних заходів – невідкладно.

Суд задовольняє вимоги позивача в інтересах національної безпеки та громадського порядку в разі, якщо визнає, що проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій чи інших зібрань може створити реальну небезпеку заворушень чи злочинів, загрозу здоров'ю населення або правам і свободам інших людей. У постанові суду зазначається спосіб обмеження щодо реалізації права на мирні зібрання. Постанова суду у справах про обмеження щодо реалізації права на мирні зібрання виконується негайно.

Особливості провадження у справах за адміністративними позовами про усунення обмежень у реалізації права на мирні зібрання

Організатор (організатори) зборів, мітингів, походів, демонстрацій чи інших мирних зібрань мають право звернутися до адміністративного суду за місцем проведення цих заходів із позовною заявою про усунення обмежень у реалізації права на мирні зібрання з боку органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, повідомлених про проведення таких заходів.

Про відкриття провадження у справі, дату, час та місце розгляду справи суд негайно повідомляє позивача та відповідача (відповідний орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування).

Адміністративна справа про усунення обмежень у реалізації права на мирні зібрання вирішується судом протягом трьох днів після відкриття провадження, а в разі відкриття провадження менш як за три дні до проведення відповідних заходів або у день їх проведення – невідкладно. Постанова суду в адміністративній справі про усунення обмежень у реалізації права на мирні зібрання виконується негайно.

Особливості провадження у справах за адміністративними позовами про примусове відчуження земельної ділянки, інших

об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності

Право звернутися з адміністративним позовом про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності мають органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, які відповідно до закону можуть викуповувати ці об'єкти для суспільних потреб. Такі справи розглядаються та вирішуються апеляційним адміністративним судом за місцем розташування нерухомого майна, що підлягає примусовому відчуженню.

Позовна заява про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності подається до адміністративного суду без сплати судового збору.

Суд вирішує адміністративні справи про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності протягом двох місяців з дня надходження позовної заяви.

У постанові адміністративного суду про задоволення позову зазначається інформація про: об'єкт примусового відчуження, його місцезнаходження, площу, кадастровий номер, цільове призначення, категорію земель; умови попереднього повного відшкодування вартості земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, збитків, завданих власнику внаслідок примусового відчуження, та їх розмір, визначений відповідно до закону; строк, протягом якого власник має звільнити земельну ділянку, інші об'єкти нерухомого майна, що на ній розміщені; джерело фінансування витрат, пов'язаних із примусовим відчуженням.

Судом апеляційної інстанції у справах про примусове відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності є Вищий адміністративний суд України, рішення якого є остаточним і оскарженню не підлягає.

Скорочене провадження

Скорочене провадження застосовується в адміністративних справах щодо:

1) зобов'язання суб'єкта владних повноважень вчинити певні дії щодо розгляду звернення, у тому числі інформаційного запиту, фізичної або юридичної особи;

2) оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних виплат, соціальних виплат непрацездатним громадянам, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, виплат та пільг дітям війни, інших соціальних виплат, доплат, соціальних послуг, допомоги, захисту, пільг;

3) припинення за зверненням суб'єкта владних повноважень юридичних осіб чи підприємницької діяльності фізичних осіб – підприємців у випадках, передбачених законом, чи відміни державної реєстрації припинення юридичних осіб або підприємницької діяльності фізичних осіб – підприємців;

4) стягнення грошових сум, які ґрунтуються на рішеннях суб'єкта владних повноважень, щодо яких завершився встановлений КАС України строк оскарження.

Суд може розглядати в порядку скороченого провадження адміністративні справи в порядку скороченого провадження, якщо такі вимоги не стосуються прав, свобод, інтересів та обов'язків третіх осіб.

Про відкриття скороченого провадження суд виносить ухвалу, копія якої разом з копією позовної заяви та доданих до неї документів невідкладно надсилається рекомендованим листом з повідомленням про вручення відповідачу. У разі якщо скорочене провадження відкрите за адміністративним позовом, поданим суб'єктом владних повноважень, відповідачу надсилається лише копія ухвали суду.

Відповідач у десятиденний строк з дня одержання такої ухвали та копій документів може подати заперечення проти позову та необхідні документи або заяву про визнання позову. Якщо справа розглядається судом за місцезнаходженням відповідача, то заперечення проти позову чи заява про визнання позову мають бути подані безпосередньо до канцелярії суду.

Суддя розглядає справу в порядку скороченого провадження одноособово, без проведення судового засідання та виклику осіб, які беруть участь у справі. За результатами розгляду справи у скороче-

ному провадженні суддя, оцінивши повідомлені позивачем, відповідачем обставини, за наявності достатніх підстав приймає законне судове рішення. У разі недостатності повідомлених позивачем обставин або якщо за результатами розгляду поданого відповідачем заперечення суд дійде висновку про неможливість ухвалення законного судового рішення без проведення судового засідання та виклику осіб, які беруть участь у справі, суд розглядає справу за загальними правилами КАС України, про що постановляє ухвалу, яка не підлягає оскарженню.

У постанові, прийнятій у скороченому провадженні, зазначаються:

- 1) дата, час та місце її прийняття;
- 2) найменування адміністративного суду, прізвище та ініціали судді, який прийняв постанову;
- 3) ім'я (найменування) сторін;
- 4) предмет адміністративного позову;
- 5) положення закону, якими суд керувався і на підставі яких задоволено позов;
- 6) висновок суду по суті вимог;
- 7) розподіл судових витрат;
- 8) строк набрання постановою законної сили та порядок її оскарження.

Постанова складається та підписується у день її прийняття, а її копії не пізніше наступного дня надсилаються сторонам рекомендованим листом із повідомленням. Постанова за результатами скороченого провадження може бути оскаржена сторонами в апеляційному порядку.

Постанова, прийнята у скороченому провадженні, крім випадків її оскарження в апеляційному порядку, є остаточною. У разі оскарження в апеляційному порядку постанови судові рішення апеляційної інстанції по такій справі є остаточним і оскарженню не підлягає.

Не допускається розгляд у порядку скороченого провадження адміністративних справ, які належить розглядати колегією суддів, а також адміністративних справ щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму.

4.7. Перегляд судових рішень

Сторони та інші особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки, мають право оскаржити в апеляційному порядку постанови суду першої інстанції повністю або частково, крім випадків, встановлених КАС України.

Апеляційна скарга подається до адміністративного суду апеляційної інстанції через суд першої інстанції, який ухвалив оскаржуване судове рішення. Копія апеляційної скарги одночасно надсилається особою, яка її подає, до суду апеляційної інстанції. Апеляційна скарга на постанову суду першої інстанції подається протягом десяти днів з дня її проголошення. Апеляційна скарга на ухвалу суду першої інстанції подається протягом п'яти днів з дня проголошення ухвали.

Відповідно до ст. 187 КАС України апеляційна скарга подається у письмовій формі, в ній зазначаються:

- 1) найменування адміністративного суду апеляційної інстанції, до якого подається скарга;
- 2) ім'я (найменування), поштова адреса особи, яка подає апеляційну скаргу, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є;
- 3) вимоги особи, яка подає апеляційну скаргу, до суду апеляційної інстанції;
- 4) обґрунтування вимог особи, яка подала апеляційну скаргу, із зазначенням того, у чому полягає неправильність чи неповнота дослідження доказів і встановлення обставин у справі та (або) застосування норм права;
- 5) у разі необхідності – клопотання особи, яка подає апеляційну скаргу, про витребування нових доказів, про виклик свідків тощо;
- 6) перелік матеріалів, які додаються.

В апеляційній скарзі зазначається, чи бажає особа взяти участь у судовому засіданні суду апеляційної інстанції, чи просить суд розглянути справу за її відсутності. Якщо в апеляційній скарзі наводяться нові докази, які не були надані суду першої інстанції, то у ній зазначається причина, з якої ці докази не були надані.

Апеляційна скарга підписується особою, яка її подає, або її представником, який додає оформлений належним чином документ про

свої повноваження, якщо цей документ не подавався раніше. В апеляційній скарзі зазначається дата її подання.

До апеляційної скарги додаються її копії відповідно до кількості осіб, які беруть участь у справі, документ про сплату судового збору, а також копії доданих до неї письмових матеріалів відповідно до кількості осіб, які беруть участь у справі.

Суд першої інстанції через три дні після закінчення строку на подання апеляційної скарги надсилає її разом зі справою до адміністративного суду апеляційної інстанції.

Апеляційні скарги, що надійшли після направлення справи до адміністративного суду апеляційної інстанції, не пізніше наступного дня після їх надходження направляються до адміністративного суду апеляційної інстанції.

Адміністративна справа реєструється у день її надходження до адміністративного суду апеляційної інстанції в установленому порядку та не пізніше наступного дня передається судді-доповідачу. Після проведення підготовчих дій суддя-доповідач призначає справу до апеляційного розгляду.

Особи, які беруть участь у справі, мають право подати до адміністративного суду апеляційної інстанції заперечення на апеляційну скаргу в письмовій формі протягом встановленого судом апеляційної інстанції строку. **Заперечення на апеляційну скаргу містить:**

- 1) найменування адміністративного суду апеляційної інстанції;
- 2) ім'я (найменування), поштову адресу особи, яка подає заперечення на апеляційну скаргу, а також номер засобу зв'язку, адресу електронної пошти, якщо такі є;
- 3) номер адміністративної справи в адміністративному суді апеляційної інстанції, якщо він повідомлений судом апеляційної інстанції;
- 4) обґрунтування заперечень щодо змісту і вимог апеляційної скарги;
- 5) у разі необхідності – клопотання особи, яка подає заперечення на апеляційну скаргу;
- 6) перелік матеріалів, які додаються.

У запереченні на апеляційну скаргу зазначається, чи особа бажає взяти участь у судовому засіданні суду апеляційної інстанції, чи просить суд розглянути справу за її відсутності.

Особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки, у будь-який час до закінчення апеляційного розгляду мають право приєднатися до апеляційної скарги, підтримавши її вимоги. До заяви про приєднання до апеляційної скарги додається документ про сплату судового збору.

Суд апеляційної інстанції переглядає судові рішення суду першої інстанції в межах апеляційної скарги. Суд апеляційної інстанції може вийти за межі доводів апеляційної скарги в разі встановлення під час апеляційного провадження порушень, допущених судом першої інстанції, які призвели до неправильного вирішення справи. Суд апеляційної інстанції може дослідити докази, які не досліджувалися у суді першої інстанції, з власної ініціативи або за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, якщо визнає обґрунтованим ненадання їх до суду першої інстанції або необґрунтованим відхилення їх судом першої інстанції. Суд апеляційної інстанції може встановити нові обставини, якщо вони не встановлювалися судом першої інстанції у зв'язку із неправильним застосуванням норм матеріального права.

Проте суд апеляційної інстанції не може розглядати позовні вимоги, що не були заявлені в суді першої інстанції.

Апеляційна скарга на рішення суду першої інстанції має бути розглянута протягом одного місяця з дня постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження, а апеляційна скарга на ухвалу суду першої інстанції – протягом п'ятнадцяти днів з дня постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження. У виняткових випадках апеляційний суд за клопотанням сторони та з урахуванням особливостей розгляду справи може продовжити строк розгляду справи, але не більш як на п'ятнадцять днів, про що постановляє ухвалу.

Апеляційний розгляд здійснюється колегією суддів у складі трьох суддів за правилами розгляду справи судом першої інстанції з урахуванням особливостей, встановлених КАС України. Після відкриття судового засідання і вирішення клопотань осіб, які беруть участь у справі, суддя-доповідач доповідає в необхідному обсязі зміст судового рішення, що оскаржується, апеляційної скарги та заперечень на неї.

Для надання пояснень, а також у судових дебатах першій надається слово особі, що подала апеляційну скаргу. Якщо апеляційні скарги подали обидві сторони, першим дає пояснення позивач. За ними дають пояснення і виступають у дебатах особи, які приєдналися до апеляційної скарги, а потім – інші особи, які беруть участь у справі.

Неприбуття у судове засідання сторін або інших осіб, які беруть участь у справі, належним чином повідомлених про дату, час і місце апеляційного розгляду, не перешкоджає судовому розгляду справи. Якщо суд апеляційної інстанції визнав обов'язковою участь у судовому засіданні осіб, які беруть участь у справі, а вони не прибули, суд апеляційної інстанції може відкласти апеляційний розгляд справи.

Після закінчення перевірки підстав для апеляційного перегляду колегія суддів виходить до нарадчої кімнати для ухвалення судового рішення.

Відповідно до ст. 197 КАС України суд апеляційної інстанції може розглянути справу в порядку письмового провадження за наявними у справі матеріалами, якщо справу може бути вирішено на основі наявних у ній доказів, у разі:

- 1) відсутності клопотань від усіх осіб, які беруть участь у справі, про розгляд справи за їх участю;
- 2) неприбуття жодної з осіб, які беруть участь у справі, у судове засідання, хоча вони були належним чином повідомлені про дату, час і місце судового засідання;
- 3) подання апеляційної скарги на рішення суду першої інстанції, які прийняті у порядку скороченого провадження.

Якщо справа була розглянута в порядку письмового провадження за наявними у справі матеріалами, то копія рішення суду апеляційної інстанції надсилається особам, які беруть участь у справі, протягом трьох днів з моменту підписання постанови або ухвали суду апеляційної інстанції.

За наслідками розгляду апеляційної скарги на постанову суду першої інстанції суд апеляційної інстанції має право:

- 1) залишити апеляційну скаргу без задоволення, а постанову суду – без змін;
- 2) змінити постанову суду;
- 3) скасувати її та прийняти нову постанову суду;

4) скасувати постанову суду і залишити позовну заяву без розгляду або закрити провадження у справі;

5) визнати постанову суду нечинною і закрити провадження у справі.

Судом касаційної інстанції в адміністративних справах є Вищий адміністративний суд України.

Відповідно до ст. 211 КАС України сторони та інші особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та обов'язки, мають право оскаржити в касаційному порядку судові рішення суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку.

Підставами касаційного оскарження є порушення судом норм матеріального чи процесуального права.

Касаційна скарга подається безпосередньо до адміністративного суду касаційної інстанції протягом двадцяти днів після набрання законної сили судовим рішенням суду апеляційної інстанції, крім випадків, передбачених КАС України. **Касаційна скарга подається в письмовій формі, в ній зазначаються:**

1) найменування адміністративного суду касаційної інстанції;
2) ім'я (найменування), поштова адреса особи, яка подає касаційну скаргу, та осіб, які беруть участь у справі, а також їх номери засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є;

3) судові рішення, що оскаржуються;

4) обґрунтування вимог особи, що подає касаційну скаргу, із зазначенням того, у чому полягає порушення норм матеріального чи процесуального права;

5) вимоги особи, що подає касаційну скаргу, до суду касаційної інстанції;

6) у разі необхідності – клопотання особи, що подає касаційну скаргу;

7) перелік матеріалів, які додаються.

Касаційна скарга може містити клопотання особи про розгляд справи за її участю. За відсутності такого клопотання вважається, що особа не бажає взяти участь у судовому засіданні суду касаційної інстанції. Касаційна скарга підписується особою, яка її подає, або її представником, який додає оформлений належним чином документ про свої повноваження.

До касаційної скарги додаються документ про сплату судового збору, а також копії касаційної скарги відповідно до кількості осіб, які беруть участь у справі, та копії оскаржуваних рішень судів першої та апеляційної інстанцій.

Касаційна скарга реєструється у день її надходження до адміністративного суду касаційної інстанції та не пізніше наступного дня передається судді-доповідачу. Отримавши касаційну скаргу, оформлену відповідно до вимог КАС України, суддя-доповідач у дводенний строк вирішує питання про відкриття касаційного провадження, про що постановляє відповідну ухвалу, та витребовує справу, яка має бути надіслана до суду касаційної інстанції протягом п'яти днів з дня отримання відповідної ухвали.

Касаційна скарга має бути розглянута протягом одного місяця з дня одержання судом касаційної інстанції адміністративної справи. Суд касаційної інстанції перевіряє правильність застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм матеріального та процесуального права, правової оцінки обставин у справі і не може досліджувати докази, встановлювати та визнавати доведеними обставини, що не були встановлені в судовому рішенні, та вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу.

Суд касаційної інстанції переглядає судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій у межах касаційної скарги, але при цьому може встановлювати порушення норм матеріального чи процесуального права, на які не було посилення в касаційній скарзі.

Суд касаційної інстанції не може розглядати позовні вимоги осіб, які беруть участь у справі, що не були заявлені у суді першої інстанції.

Касаційний розгляд здійснюється колегією суддів у складі не менше трьох суддів за правилами розгляду справи судом першої інстанції з урахуванням особливостей, встановлених КАС України.

Після відкриття судового засідання і вирішення клопотань осіб, які беруть участь у справі, суддя-доповідач доповідає в необхідному обсязі зміст судових рішень, що оскаржуються, касаційної скарги та заперечень на неї. Сторони та інші особи, які беруть участь у справі, дають свої пояснення. Першою дає пояснення особа, яка подала касаційну скаргу. Якщо касаційні скарги подали обидві сторони, першим дає пояснення позивач.

Суд касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги має право:

- 1) залишити касаційну скаргу без задоволення, а судові рішення – без змін;
- 2) змінити судові рішення суду апеляційної інстанції, скасувавши судові рішення суду першої інстанції;
- 3) змінити судові рішення суду апеляційної інстанції, залишивши судові рішення суду першої інстанції без змін;
- 4) змінити судові рішення суду першої інстанції, скасувавши судові рішення суду апеляційної інстанції;
- 5) скасувати судові рішення суду апеляційної інстанції та залишити в силі судові рішення суду першої інстанції;
- 6) скасувати судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій і направити справу на новий розгляд або для продовження розгляду;
- 7) скасувати судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій і залишити позовну заяву без розгляду або закрити провадження;
- 8) визнати судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій такими, що втратили законну силу, і закрити провадження;
- 9) скасувати судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій та ухвалити нове судові рішення.

5. ЗАХИСТ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУДІ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Після використання всіх засобів національного захисту особа може звернутися із заявою про захист своїх прав до Європейського суду з прав людини, який є міжнародною судовою установою, уповноваженою розглядати заяви осіб, що скаржаться на порушення своїх прав, передбачених Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) та у Протоколах до неї.

Так, безпосередньо Конвенцією гарантуються такі права і свободи: право на життя (ст. 2), заборона катування (ст. 3), заборона рабства і примусової праці (ст. 4), право на свободу та особисту недоторкан-

ність (ст. 5), право на справедливий суд (ст. 6); ніякого покарання без закону (ст. 7); право на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 8); свобода думки, совісті і релігії (ст. 9); свобода вираження поглядів (ст. 10); свобода зібрань та об'єднання (ст. 11); право на шлюб (ст. 12); право на ефективний засіб юридичного захисту (ст. 13); заборона дискримінації (ст. 14).

Звернутися до Європейського суду з прав людини може особа, права якої порушені державою. Європейський суд з прав людини може розглядати лише ті заяви, які подані проти держав, що ратифікували Конвенцію або відповідні Протоколи, і які стосуються подій, що мали місце після їх ратифікації.

Європейський суд з прав людини не є апеляційним судом по відношенню до національних судових інстанцій і не уповноважений ні скасовувати, ні змінювати їхні рішення.

Відповідно до ст. 35 Конвенції **Європейський суд з прав людини приймає заяви до розгляду лише після того, як було вичерпано всі національні засоби юридичного захисту**, згідно із загальновизнаними принципами міжнародного права і впродовж шести місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні.

Європейський суд з прав людини не розглядає жодної індивідуальної заяви, якщо вона:

а) є анонімною;

б) за своєю суттю є ідентичною до заяви, що вже була розглянута Судом чи була подана на розгляд до іншого міжнародного органу розслідування чи врегулювання, і якщо вона не містить нових фактів у справі.

Європейський суд з прав людини оголошує неприйнятною будь-яку індивідуальну заяву, якщо він вважає, що ця заява несумісна з положеннями Конвенції або протоколів до неї, явно необґрунтована або є зловживанням правом на подання заяви. Суд відхиляє будь-яку заяву, яку він вважає неприйнятною і може зробити це на будь-якій стадії провадження у справі.

Вимоги до заяв, що подаються до Європейського суду з прав людини:

1. Заява може бути підготовлена офіційними мовами Європейського суду з прав людини (англійська та французька) або офіційною мовою однієї з держав, що ратифікували Конвенцію.

2. Заява подається до Європейського суду з прав людини звичайною поштою і розглядається без особистої участі особи.

3. Заяву та усю кореспонденцію слід надсилати за адресою:

The Registrar
European Court of Human Rights
Council of Europe
F – 67075 STRASBURG CEDEX
FRANCE

4. Після отримання першого листа або формуляра заяви Секретаріат Європейського суду з прав людини надішле відповідь з повідомленням про те, що на ім'я особи було відкрито справу, номер якої потрібно зазначати в усіх наступних листах до суду. В подальшому Секретаріат може звернутися із запитом надати додаткову інформацію, документи чи роз'яснення стосовно заяви. Натомість Секретаріат не зможе надати інформації про законодавство держави, проти якої спрямована заява, ані давати юридичних консультацій стосовно застосування або тлумачення національного права.

5. **При заповненні формуляра заяви потрібно:**

а) надати необхідну інформацію про сторони (розділ I формуляра). Якщо заява подається від імені декількох заявників, слід використовувати окремий аркуш для даних про особу кожного з них. Якщо заяву подає представник особи, необхідно додати довіреність;

б) викласти чітко і стисло факти, які становлять предмет скарг (розділ II), описувати події в тій послідовності, в якій вони відбувалися, вказуючи точні дати;

в) пояснити якомога точніше, в чому полягають скарги відповідно до Конвенції (розділ III), зазначивши які положення Конвенції порушені;

г) надати відомості, які би підтверджували, що дотримано відведених термінів та вичерпали національні засоби правового захисту (розділ IV);

д) стисло вказати, яких результатів особа очікує від розгляду заяви в Європейському суді з прав людини (розділ V);

е) додати усі копії судових та інших рішень, а також усіх документів, які є доказами по справі (розділ VII). *Європейський суд з*

прав людини не повертає отриманих документів, тому надсилати потрібно лише копії;

ж) підписати заяву. Якщо заяву підписує представник, необхідно додати належним чином заповнену довіреність (у випадку, якщо її не було надіслано раніше).

За загальним правилом, будь-яка інформація, яка міститься в документах, наданих особою Секретаріату, зокрема інформація про конкретних осіб або про тих, чію особу можливо встановити, може бути доступною громадськості. Крім того, таку інформацію може бути опубліковано в базі даних Європейського суду з прав людини – HUDOC, доступній в Інтернеті, в разі, якщо Суд включить її до викладення фактів, підготованого для повідомлення уряду-відповідача про справу, в рішення щодо прийнятності справи чи про її вилучення зі списку справ, або ж у рішення щодо суті справи. Таким чином, слід надати лише ті дані про приватне життя особи чи приватне життя третіх осіб, які необхідні для розуміння суті справи. Крім того, якщо особа не бажає оприлюднення даних про себе, потрібно зробити відповідну заяву і викласти підстави для такого відступу від загального правила про вільний доступ до інформації в процесі судового розгляду. Європейський суд з прав людини може дозволити анонімність лише у виняткових і обґрунтованих випадках.

Європейський суд з прав людини не надає *юридичної допомоги*, а також коштів на оплату послуг адвоката з підготовки початкового звернення. На подальшій стадії провадження, а саме в разі, якщо суд вирішить повідомити уряд-відповідача про заяву для подання письмових зауважень, особі може бути надано безкоштовну юридичну допомогу, якщо її доходи недостатні для оплати послуг адвоката і якщо суд вбачатиме необхідність у такій допомозі для належного розгляду справи.

Розгляд заяви є *безкоштовним*. На початковому етапі процедура розгляду – письмова, особі повідомлять про будь-яке рішення, винесене Європейським судом з прав людини.

Порядок виконання рішень Європейського суду з прав людини, винесених проти України, регулює Закон України "Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини". Даний нормативно-правовий акт прийнято у зв'язку з необхідністю

усунення причин порушення Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і протоколів до неї, впровадження в українське судочинство та адміністративну практику європейських стандартів прав людини, створення передумов для зменшення числа заяв до Європейського суду з прав людини проти України.

Відповідно до ст. 7 Закону України "Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини" протягом десяти днів від дня отримання повідомлення суду про набуття рішенням статусу остаточного орган, відповідальний за забезпечення представництва України в Європейському суді з прав людини (орган представництва):

а) надсилає стягувачеві (особі, на користь якої винесене рішення Європейського суду з прав людини) повідомлення з роз'ясненням його права подати до державної виконавчої служби заяву про виплату відшкодування, в якій мають бути зазначені реквізити банківського рахунка для перерахування коштів;

б) надсилає до державної виконавчої служби оригінальний текст і переклад резолютивної частини остаточного рішення суду у справі проти України, яким визнано порушення Конвенції, оригінальний текст і переклад резолютивної частини остаточного рішення суду щодо справедливої сатисфакції у справі проти України. Автентичність перекладу засвідчується органом представництва.

Державна виконавча служба упродовж десяти днів з дня надходження документів відкриває виконавче провадження. Неподання стягувачем заяви про виплату відшкодування не є перешкодою для виконання рішення.

Виплата стягувачеві відшкодування має бути здійснена у тримісячний строк з моменту набуття рішенням статусу остаточного або у строк, передбачений у рішенні суду.

Крім того, з метою забезпечення відновлення порушених прав стягувача, вживаються додаткові заходи індивідуального характеру. Відповідно до ст. 10 Закону України "Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини" додатковими заходами індивідуального характеру є:

а) відновлення настільки, наскільки це можливо, попереднього юридичного стану, який стягувач мав до порушення Конвенції (*restitutio in integrum*);

б) інші заходи, передбачені у рішенні.

Відновлення попереднього юридичного стану стягувача здійснюється, зокрема, шляхом: повторного розгляду справи судом, включаючи відновлення провадження у справі; повторного розгляду справи адміністративним органом.

Протягом десяти днів від дня одержання повідомлення про набуття рішенням статусу остаточного орган представництва:

а) надсилає стягувачеві повідомлення з роз'ясненням його права порушити провадження про перегляд справи та/або про його право на відновлення провадження відповідно до чинного законодавства;

б) повідомляє органи, які є відповідальними за виконання передбачених у рішенні додаткових заходів індивідуального характеру, про зміст, порядок і строки виконання цих заходів. До повідомлення додається переклад рішення, автентичність якого засвідчується органом представництва.

Контроль за виконанням додаткових заходів індивідуального характеру, передбачених у рішенні, що здійснюються під наглядом Комітету міністрів Ради Європи, покладається на орган представництва.

Також вживаються заходи загального характеру з метою забезпечення додержання державою положень конвенції, порушення яких встановлене рішенням Європейського суду з прав людини, забезпечення усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі виявленого судом порушення, а також усунення підстави для надходження до суду заяв проти України, спричинених проблемою, що вже була предметом розгляду в суді.

Заходами загального характеру є заходи, спрямовані на усунення зазначеної в рішенні системної проблеми та її першопричини, зокрема:

а) внесення змін до чинного законодавства та практики його застосування;

б) внесення змін до адміністративної практики;

в) забезпечення юридичної експертизи законопроектів;

г) забезпечення професійної підготовки з питань вивчення Конвенції та практики Європейського суду з прав людини прокурорів, адвокатів, працівників правоохоронних органів, працівників іммігра-

ційних служб, інших категорій працівників, професійна діяльність яких пов'язана із правозастосуванням, а також з триманням людей в умовах позбавлення свободи;

д) інші заходи, які визначаються – за умови нагляду з боку Комітету міністрів Ради Європи – державою-відповідачем відповідно до рішення з метою забезпечення усунення недоліків системного характеру, припинення спричинених цими недоліками порушень Конвенції та забезпечення максимального відшкодування наслідків цих порушень.

ДОДАТКИ

До _____ міськрайонного (районного) суду
_____ області
м. _____, вул. _____, буд. ____
Позивач: _____ ПІБ,
_____ область, м. _____,
вул. _____, тел. _____
Відповідач: Інспектор ДПС ВДАІ м. _____
молодший сержант міліції
_____ ПІБ,
_____ область, м. _____,
вул. _____
інші засоби зв'язку не відомі

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПОЗОВ про скасування постанови про накладення адміністративного стягнення у вигляді штрафу

15 березня 2011 року відносно мене, ПІБ (надалі позивач), інспектором ДПС ВДАІ м. _____, молодшим сержантом міліції _____ (надалі – відповідач) був складений протокол про адміністративне правопорушення серія АР1 № _____ в якому вказано, що я, ПІБ., 15.03.2011 року о 11-05 годині у м. _____, по вул. _____, б. __, яка є другорядною дорогою, керуючи автомобілем Skoda Octavia, д/н _____, не надав переваги в русі транспортному засобу ВАЗ 2107, д/н _____, який здійснював розворот, чим порушив правила проїзду перехрестя (п. 16.11 ПДР України). На підставі протоколу відповідач 15.03.2011 року виніс постанову серія АР1 № _____ про накладення на мене адміністративного стягнення у вигляді штрафу в сумі 425 гривень, що підтверджується копією постанови, яка додана до позову.

З зазначеною постановою не згоден та вважаю її незаконною з наступних підстав.

Так, відповідно до ст. 7 КУпАП ніхто не може бути підданий заходу впливу в зв'язку з адміністративним правопорушенням, інакше як на підставі і в порядку, що встановлені/встановлених законом.

Проведення в справах про адміністративні правопорушення здійснюється на основі суворого додержання законності.

Застосування уповноваженими на те органами і посадовими особами заходів адміністративного впливу проводиться в межах їх компетенції, у точній відповідності з законом.

Додержання вимог закону при застосуванні заходів впливу за адміністративні правопорушення забезпечуються систематичним контролем з боку вищестоящих органів і посадових осіб, прокурорським наглядом, правом оскарження, іншими встановленими законом способами.

Відповідно до ст. 33 КУпАП при накладенні стягнення враховуються характер вчиненого правопорушення, особа порушника, ступень його вини, майновий стан, обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність. Але як вбачається з матеріалів, складених відповідачем, ці обставини не враховувались. Дані про особу, яка притягається до адміністративної відповідальності, досліджені не були. А постанову винесено без урахувань вимог ст.ст. 34-35 КУпАП.

Крім того, в порушення ст. 278 КУпАП не проведено підготовку до розгляду справи про адміністративне правопорушення, а саме посадовою особою не вирішено, чи належить до його компетенції розгляд даної справи; чи правильно складено протокол та інші матеріали справи про адміністративне правопорушення; чи сповіщено осіб, які беруть участь у розгляді справи, про час і місце її розгляду; чи витребувано необхідні додаткові матеріали; чи підлягають задоволенню клопотання особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, потерпілого, їх законних представників і адвоката.

Згідно зі ст. 280 КУпАП орган (посадова особа) при розгляді справи про адміністративне правопорушення зобов'язаний з'ясувати: чи було вчинено адміністративне правопорушення, чи винна дана особа в його вчиненні, чи підлягає вона адміністративній відповідальності, чи є обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність, чи заподіяно майнову шкоду, чи є підстави для передачі матеріалів про адміністративне правопорушення на розгляд громадської організації, трудового колективу, а також з'ясувати інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Але вимоги цієї статті також не виконані.

Також вважаю, що відповідач грубо порушив процесуальний порядок розгляду справи про адміністративне правопорушення, оскільки відповідно до ст. 279 КУпАП України, інспектор ДПС ВДАІ м. _____, молодший сержант міліції _____ не оголосив, яка справа підлягає розгляду, хто притягається до адміністративної відповідальності, не роз'яснив свої права і обов'язки, не оголосив протокол про адміністративне правопорушення, не

заслухав осіб, які беруть участь у розгляді справи, не дослідив докази і не надав мені можливості заявити жодних клопотань.

Відповідно до п. 16.11 ПДР України на перехресті нерівнозначних доріг водій транспортного засобу, який рухається по другорядній дорозі, повинен надати дорогу транспортним засобам, які наближаються до даного перетину проїзних частин по головній дорозі, незалежно від напрямку їх подальшого руху. Але я надав дорогу всім транспортним засобам, які рухалися по головній дорозі. І вже після того почав рух. Автомобіль ВАЗ 2107, д/н _____ не рухався та не здійснював ніяких маневрів. Такі ж пояснення я надав і відповідачу, але він не прийняв їх до уваги. Також не був опитаний сам водій ВАЗ 2107, д/н _____, якому я нібито не надав перевагу у русі, тому і немає його пояснень у протоколі про адміністративне правопорушення. Це є суттєвим порушенням норм КУпАП, оскільки відповідачем не надано належних доказів вчинення мною адміністративного правопорушення. А на відеозаписі, зробленому відповідачем, видно як я надав перевагу в русі всім транспортним засобам, які рухалися по головній дорозі, і вже після того почав рухатися.

Внаслідок порушення вищезазначених норм чинного законодавства були грубо порушені мої конституційні права та норми КУпАП, у зв'язку з чим постанову не можна вважати законною.

Окрім цього, відповідно до п. 1.6 розпорядження МВС № 466 від 21.05.2009 року, працівників ДАІ зобов'язано виключити випадки складання відносно водіїв транспортних засобів адміністративних протоколів без доведення їхньої вини чи достатніх доказів допущення ними порушень ПДР України (фото-, відеоматеріалів, показань свідків).

Відповідно до ч. 2 ст. 71 КАС України, в адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на відповідача, якщо він заперечує проти адміністративного позову.

У відповідності до ч. 5 ст. 288 КУпАП України особа, яка оскаржила постанову про адміністративне правопорушення, звільняється від сплати судового збору.

На підставі викладеного, відповідно до ч. 1 ст. 287, 288, 289, КпАП України, ст. 19, 105 КАС України,

Прошу:

1. Визнати дії інспектора ДПС ВДАІ м. _____, молодшого сержанта міліції _____ щодо складання протоколу про

адміністративне правопорушення серія АР1 № _____ від 15.03.2011 року та постанови серія АР1 № _____ від 15.03.2011 року про накладення на мене, ПІБ, адміністративного стягнення у вигляді штрафу в сумі 425 грн. за порушення ст. 122 ч. 2 КУпАП незаконними.

2. Скасувати постанову інспектора ДПС ВДАІ м. _____, молодшого сержанта міліції _____, серія АР1 № _____ від 15.03.2011 року про накладення на мене, _____ ПІБ _____, адміністративного стягнення у вигляді штрафу в сумі 425 грн. за порушення ст. 122 ч. 2 КУпАП.

3. Закрити відносно мене, ПІБ, провадження по справі на підставі п. 1 ч. 1 ст. 247 КпАП, за відсутністю в моїх діях складу правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 122 КУпАП.

4. Витребувати з ВДАІ матеріали, на підставі яких я був притягнутий до адміністративної відповідальності за ч.2 ст. 122 КУпАП, у тому числі матеріали відеофіксації (або викликати свідків чи інше).

Додатки:

1. копія адміністративного позову
2. копії постанови серія АР1 № _____ від 15.03.2011 року – 2 екз.
3. копії протоколу серії АР1 № _____ від 15.03.2011 року – 2 екз.
4. копія паспорта та ідентифікаційного номера – 2 екз.
5. копії водійського посвідчення – 2 екз.

”24” березня 2011 р.

ПІБ

найменування суду, до якого подається позов

Позивач:

ПІБ фізичної особи або найменування юридичної особи, поштова адреса, номер телефону, факсу, адреса електронної пошти, якщо такі є

Представник позивача (якщо заяву подає представник):

ПІБ, поштова адреса, номер телефону, факсу, адреса електронної пошти, якщо такі є

Відповідач

ПІБ (найменування органу), посада і місце служби посадової чи службової особи, поштова адреса, а також номер телефону, факсу, адреса електронної пошти, якщо такі відомі

Третя особа на стороні (позивача або відповідача, якщо така є):

ПІБ фізичної особи або найменування юридичної особи, поштова адреса, а також номер телефону, факсу, адреса електронної пошти, якщо такі відомі

**АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПОЗОВ
про оскарження рішення (дій, бездіяльності)
суб'єкта владних повноважень**

” ___ ” _____ 20__ року _____
_ вказати найменування суб'єкта владних повноважень (ПІБ посадової або службової особи)

вказати рішення (дію, бездіяльність), яке було прийнято (вчинено, допущено) суб'єктом владних повноважень і за яких обставин

Вважаю таке рішення (дію, бездіяльність) протиправним, оскільки ним порушено: _____

вказати які права, свободи чи інтереси позивача було порушено та пояснити як саме і чому

На підставі викладеного прошу:

вказати зміст позовних вимог, наприклад:

визнати протиправними рішення (дію, бездіяльність) суб'єкта владних повноважень чи окремі положення рішення, а також скасувати рішення або визнати його нечинним (нормативно-правовий акт) чи окремі його положення; або зобов'язати відповідача прийняти певне рішення / вчинити певні дії, та стягнути з відповідача кошти на відшкодування шкоди.

Одночасно заявляю такі клопотання:

(відмітити необхідне)

витребувати у відповідача усі наявні у нього докази, що стосуються позовних вимог для підтвердження _____

вказати обставини, що може підтвердити свідок (викликати і допитати) як свідка _____,

який проживає за адресою: _____.

для забезпечення позову зупинити дію оскаржуваного рішення /

заборонити вчиняти такі дії: _____

звільнити мене від сплати судового збору у зв'язку з малозабезпеченістю (документи для підтвердження цього додаю):

вказати іншу причину або підставу для звільнення від сплати судового збору розглянути справу колегіально (якщо справа підсудна окружному адміністративному суду)

До позовної заяви додаю:

1. Докази, що підтверджують позовні вимоги (на _____ аркушах).
2. Копії позовної заяви та всіх документів, що приєднуються до неї, у кількості _____, що відповідає кількості відповідачів у справі.
3. Документ, що підтверджує сплату судового збору / документ, що підтверджує наявність підстав для звільнення від сплати судового збору.

” ____ ” _____ 20 ____ року _____ (підпис)

До _____
(найменування місцевого суду)

Заявник _____,
(П. І. Б.)
що проживає за адресою:

Зацікавлена особа _____

(вказати орган опіки та піклування)

ЗАЯВА
про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи

” ___ ” _____ р. між мною та _____
ПШБ _____ було укладено шлюб, від якого у нас є діти (дитина) _____

(ім'я, число, місяць, рік народження дитини (дітей))

Моя дружина (мій чоловік) працює _____

(посада, виконувана робота)

на (в) _____
(найменування роботодавця)

і отримує заробітну плату _____ грн. Впродовж _____
(період)

вона (він) значну частину отриманих грошей витрачає на купівлю спиртних напоїв (наркотичних засобів, токсичних речовин), чим ставить себе та (або) свою сім'ю у скрутне матеріальне становище.

У зв'язку зі зловживанням алкоголем (наркотичними засобами, токсичними речовинами) моя дружина (мій чоловік) перебуває під наглядом лікаря-нарколога.

Наведене вище підтверджується _____.

На підставі вищевикладеного, керуючись ст. 36 Цивільного кодексу України, ст. ст. 237 – 238 Цивільного процесуального кодексу України

Прошу:

Обмежити цивільну дієздатність _____.
(П. І. Б., дата та місце народження)

Додатки:

1. Копія свідоцтва про укладення шлюбу.
2. Копія свідоцтва про народження дитини (дітей).
3. Довідка про заробітну плату чоловіка (дружини).
4. Довідка від нарколога.

Дата

підпис

ПІБ

До _____ міськрайонного суду
_____ області

Заявник _____ ПІБ,
яка проживає за адресою: _____

_____ обл.,
поштовий індекс _____

Заінтересована особа: Відділ опіки та
піклування _____ міськвиконкому

_____ обл.,
адреса: _____

поштовий індекс _____

ЗАЯВА

про визнання громадянина недієздатним, встановлення над ним опіки і призначення опікуна

23 липня 1979 року у мене народився син – (ПІБ). З дитинства він проживає разом зі мною і страждає на тяжке хронічне психічне захворювання.

У зв'язку з цим він неодноразово лікувався у різних психіатричних закладах, однак стан його психічного здоров'я з часом тільки погіршувався, і 17 грудня 2004 року його було визнано інвалідом II групи.

Внаслідок хронічного психічного розладу мій син не здатний усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними і у зв'язку з цим може бути визнаний недієздатним.

У разі визнання фізичної особи недієздатною суд, згідно із ст. 58, ч. 1 ст. 60 Цивільного кодексу України встановлює над нею опіку і призначає опікуна.

Мені це необхідно для призначення мене опікуном мого сина. Зазначені мною обставини підтверджуються доданими до заяви документами. Судові витрати, пов'язані з провадженням справ про визнання фізичної особи недієздатною у відповідності з ч. 2 ст. 240 Цивільного процесуального кодексу України відносяться за рахунок держави.

На підставі викладеного й у відповідності з ч. 1, 2 ст. 39, ст. 58, ч. 1 ст. 60 ЦК України, керуючись ч. 1, п. 1 ч. 2 ст. 234, ст. 236, ч. 1 ст. 239, ч. 1 ст. 241 ЦПК України –

Прошу:

1. Визнати мого сина (ПІБ), 23 липня 1979 року народження, уродженця і жителя м. _____ області недієздатним, встановити над ним опіку і за поданням органу опіки та піклування призначити мене його опікуном.

2. Призначити судово-психіатричну експертизу для визначення психічного стану мого сина та здатності усвідомлювати ним значення своїх дій та керувати ними.

Додатки:

1. Дві копії свідоцтва про народження сина.
2. Довідка з місця проживання.
3. Копія довідки з місця проживання.
4. Дві копії довідки МСЕК.
5. Довідка психоневрологічного диспансеру.
6. Копія довідки психоневрологічного диспансеру.
7. Копія заяви.

” ____ ” _____ 200__ р.

_____ П.І.Б

До _____ міськрайонного суду
_____ області

Заявник _____ ПІБ,
яка проживає за адресою: _____

_____ обл.,
поштовий індекс _____

Заінтересована особа: Відділ реєстрації
актів цивільного стану
_____ районного управління юстиції

_____ обл.,
адреса: _____

поштовий індекс _____

ЗАЯВА

про визнання громадянина безвісно відсутнім

14 липня 1993 року я уклала шлюб з О., який ми зареєстрували у
_____ сільській Раді _____ району _____ області.

Після реєстрації шлюбу ми проживали у двокімнатній квартирі
№ ____ по вул. _____, буд. ____ у сел. _____
_____ району _____ області.

На початку 2001 року О. почав зустрічатися з іншою жінкою, внаслідок
чого між нами виникали сварки. У зв'язку з цим наприкінці січня 2002 року
він припинив зі мною шлюбні стосунки, звільнився з роботи і поїхав до
Росії. З того часу ніяких відомостей від нього не надходило.

З цієї причини 18 жовтня 2004 року я звернулася до _____
МРВ УМВС України у _____ області із заявою про його розшук.

Однак це не дало позитивного результату і встановити його місце пере-
бування не вдалося, що підтверджується доданою до заяви довідкою.

Згідно із ст. 43 Цивільного кодексу України фізична особа може бути
визнана судом безвісно відсутньою, якщо протягом одного року у місці її
постійного проживання немає відомостей про місце її перебування.

У місці постійного проживання мого чоловіка О. немає відомостей про
місце його перебування більше одного року, у зв'язку з чим він може бути
визнаний безвісно відсутнім.

Мені це необхідно для розірвання з ним шлюбу. Крім доданих до заяви документів, зазначені мною обставини зможуть підтвердити _____ ПІБ.

На підставі викладеного й у відповідності із ст. 43 ЦК України, керуючись ч.1, п. 3 ч. 2 ст. 234, ст. 246, ч. 1 ст. 249 ЦПК України, –

Прошу:

1. Визнати О., 20 травня 1973 року народження, уродженця сел. _____ району _____ області безвісно відсутнім.

2. Під час підготовки справи до розгляду вирішити питання про виклик до суду свідків:

- ПІБ, яка проживає за адресою: _____ району _____ обл.,

- ПІБ, яка проживає за адресою: _____ обл.

Додатки:

1. Дві копії свідоцтва про укладення шлюбу.
2. Довідка з місця проживання.
3. Копія довідки з місця проживання.
4. Довідка _____ МРВ УМВС.
5. Копія довідки _____ МРВ УМВС.
6. Квитанція про сплату судового збору.
7. Копія квитанції про сплату судового збору.
8. Копія заяви.

” ____ ” _____ 200__ р.

_____ ПІБ

До _____
(найменування суду)

Заявник _____,
(ПІБ або найменування органу)

що проживає за адресою: _____

Номер засобу зв'язку: _____

Заінтересована особа _____,
(ПІБ)

що проживає за адресою: _____

Номер засобу зв'язку: _____

ЗАЯВА про надання права на шлюб

Я народилася _____ року у м. _____ області.

В січні _____ року я познайомилася з _____, _____ року народження, від якого в травні цього року завагітніла і маю намір народити дитину.

В липні _____ року ми вирішили одружитися і звернулися з відповідною заявою до відділу реєстрації актів цивільного стану _____ міського управління юстиції.

Однак у реєстрації шлюбу нам було відмовлено у зв'язку з тим, що я не досягла шлюбного віку, встановленого ч. 1 ст. 22 Сімейного кодексу України і запропоновано звернутися до суду.

У відповідності з ч. 2 ст. 23 Сімейного кодексу України за заявою особи, яка досягла чотирнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам.

Реєстрація шлюбу з _____ відповідає моїм інтересам, оскільки ми кохаємо один одного.

Мої батьки і батьки мого майбутнього чоловіка не заперечують проти нашого шлюбу.

Крім доданих до заяви документів, зазначені мною обставини зможуть підтвердити мої батьки _____ та _____.

На підставі викладеного й у відповідності з ч. 2 ст. 23 СК України, керуючись ст.ст. 3, 88, 119, 120, ч. 1, 3 ст. 234 ЦПК України, –

Прошу:

1. Надати мені право на шлюб з _____, _____ року народження.

2. Під час підготовки справи до розгляду вирішити питання про виклик до суду свідків:

- _____, який проживає за адресою: _____, м. _____ обл.,

- _____, яка проживає за адресою: _____, м. _____ обл.

Додатки:

1. Дві копії свідоцтва про народження.
2. Довідка з місця проживання.
3. Копія довідки з місця проживання.
4. Довідка лікаря про вагітність.
5. Копія довідки лікаря про вагітність.
6. Квитанція про сплату судового збору.
7. Копія квитанції про сплату судового збору.
8. Копія заяви.

” ____ ” _____ 2013 року

Підпис

ПІБ

До _____
(найменування суду)

Заявник _____,
(ПІБ)

що проживає за адресою: _____

Номер засобу зв'язку: _____

Заінтересована особа _____,
(ПІБ усиновлюваного)

що проживає за адресою: _____

Номер засобу зв'язку: _____

ЗАЯВА про усиновлення

Я, (ПІБ) _____ року я уклав шлюб з _____, який ми зареєстрували у відділі реєстрації актів цивільного стану _____ міського управління юстиції.

До реєстрації шлюбу зі мною _____ перебувала в шлюбі з _____, від якого _____ року народила сина – _____.

_____ має добрий стан здоров'я і проживає разом з матір'ю. Після укладення шлюбу я зареєструвався за місцем їх проживання і у мене склалися з ним гарні стосунки.

Батько _____ проживає у м. Києві, має свою сім'ю і не заперечує, щоб я усиновив його сина, що підтверджується доданою до заяви письмовою згодою, засвідченою державним нотаріусом _____ міської державної нотаріальної контори. Не заперечують проти цього і сам _____ і його мати.

З _____ року я працюю водієм на _____ "_____", де отримую заробітну плату в сумі близько 900 грн. на місяць.

За місцем роботи і проживання я характеризуюся позитивно, маю добрий стан здоров'я, спиртними напоями або наркотичними засобами не зловживаю і на обліку у психоневрологічному або наркологічному диспансері не перебуваю.

Своїх дітей у мене немає. Зазначені мною обставини підтверджуються доданими до заяви документами.

На підставі викладеного й у відповідності із ст. ст. 207, 223, 224, ч. 1, 3 ст. 229, ч. 2, 4 ст. 231 СК України, керуючись ч. 1, п. 4 ч. 2 ст. 234, ст. ст. 251, 253, ч. 1, 2, 3 ст. 255 ЦПК України, –

Прошу:

1. Визнати мене усиновлювачем _____,
_____ року народження, уродженця і жителя м. _____
_____ області.

2. Змінити прізвище усиновленої мною дитини з " _____ " на " _____ ",
а по батькові з " _____ " на " _____ ".

3. Записати мене у Книзі реєстрації народжень відділу реєстрації актів
цивільного стану _____ міського управління юстиції батьком
усиновленої дитини.

4. Під час підготовки справи до розгляду вирішити питання про за-
лучення до участі у справі відділу опіки і піклування _____
міськвиконкому та зобов'язати його подати до суду висновок про
доцільність усиновлення _____ та відповідність його
інтересам дитини.

Додатки:

1. Три копії свідоцтва про укладення шлюбу.
2. Три копії свідоцтва про народження.
3. Довідка з місця проживання.
4. Дві копії довідки з місця проживання.
5. Довідка з місця роботи.
6. Довідка про заробітну плату.
7. Дві копії довідки про заробітну плату.
8. Характеристика з місця роботи.
9. Дві копії характеристики з місця роботи.
10. Характеристика з місця проживання.
11. Дві копії характеристики з місця проживання.
12. Довідка наркологічного диспансеру.
13. Дві копії наркологічного диспансеру.
14. Медичний висновок про стан здоров'я.
15. Дві копії медичного висновку про стан здоров'я.
16. Три ксерокопії паспорта.
17. Квитанція про сплату судового збору.
18. Копія заяви.

" _____ " _____ 2013 року

Підпис

ПІБ

До _____ районного
суду _____

Заявник _____

(П.І.Б, адреса)

Зацікавлена(і) особа(и) _____

_____ (найменування, адреса)

ЗАЯВА
про встановлення факту родинних відносин

Я, _____ (ПІБ) та _____ (ПІБ) є родичами _____ (вказати ступінь родинності). Однак документи, що підтверджують нашу родинність, не збереглися (збереглися, але в них допущені помилки) з причини _____. Зараз виникла необхідність встановлення факту родинності _____ (вказати причини) для отримання свідоцтва про право на спадщину; для оформлення права на пенсію в разі втрати годувальника). З метою поновлення актового запису про народження (свідоцтва про шлюб) я звертався в органи РАЦС, але мені було відмовлено в задоволенні прохання з тих підстав, що _____ (підстави відмови). Наші родинні відносини підтверджуються _____ (навести докази, що підтверджують наявність родинних відносин, зокрема: документи, акти, листи ділового чи приватного характеру, які вміщують відомості про родинність).

Згідно зі ст. 256 – 258 ЦПК України,

Прошу:

1. Встановити, що я, _____ (ПІБ), є сином (дочкою, дружиною, чоловіком, племінником(цею) і т. ін.) _____ гр. _____ (ПІБ).
2. Викликати свідків _____ (ПІБ, адреси).

Додатки:

1. Докази, що підтверджують наявність даного юридичного факту (документи, акти, листи ділового чи приватного характеру, які вміщують відомості про родинні відносини).
2. Довідка органів РАЦС про неможливість поновлення свідоцтва про народження або про шлюб заявника чи осіб, стосовно яких подана заява.
3. Квитанція про сплату судового збору.
4. Копії заяви (за кількістю зацікавлених осіб).

Дата

Підпис

ПІБ

До _____ районного
суду _____

Заявник _____
(ПІБ, адреса)

Зацікавлені особи:

1. Відділ соціального забезпечення

(назва, адреса)

2. Відділ РАЦС _____
(назва, адреса)

**ЗАЯВА
про встановлення факту смерті**

Я, _____ (ПІБ), _____ (дата, рік) перебувала(в) в шлюбі з _____ (ПІБ, дата, рік народження) чоловік (дружина) загинув(ла) _____ (вказати дату) за таких обставин: _____ (вказати обставини нещасного випадку або інші причини, що потягли за собою смерть особи, стосовно якої встановлюється факт). Після смерті чоловіка (дружини) залишились діти (дитина) _____ (ПІБ і рік народження дитини (дітей)). Для отримання пенсії у зв'язку з втратою годувальника мені необхідно свідоцтво про смерть чоловіка (дружини), однак органи РАЦС відмовили мені в його видачі, посилаючись на відсутність висновку медичної установи.

Згідно зі ст. 256 – 258 Цивільного процесуального кодексу України,

Прошу:

Встановити факт смерті _____ (ПІБ, дата і місце народження, місце народження, місце смерті) яка настала _____ (вказати дату).

Додатки:

1. Висновок РАЦС про відмову в реєстрації смерті.
2. Копія свідоцтва про шлюб.
3. Докази, що підтверджують факт смерті,
4. Квитанція про сплату судового збору.
5. Копії заяви.

Дата

Підпис

ПІБ

До _____ районного
(міського) суду _____

Заявник _____
(ПІБ, адреса)

Зацікавлені особи

(ПІБ, адреса)

ЗАЯВА
про встановлення факту прийняття спадщини

“___” _____ 20__ р. помер _____ (вказати ПІБ спадкодавця та його родинні відносини з заявником). Після його смерті відкрилася спадщина, яка складається з _____ (перелік майна померлого). Це майно (якщо частина – вказати, яка саме) перейшло в моє володіння і я фактично прийняв спадщину. Це підтверджується _____. Однак у встановлений законом строк я не звернувся до нотаріального органу за отриманням свідоцтва про право на спадщину. Зараз мені необхідно отримати свідоцтво про право на спадщину. Нотаріальна контора видати мені свідоцтво відмовилася у зв'язку з тим, що для цього необхідно встановити юридичний факт прийняття спадщини.

Згідно зі ст. 273 Цивільного процесуального кодексу України,

Прошу:

Встановити факт прийняття мною спадщини, яка відкрилася після смерті _____ (ПІБ спадкодавця).

Додаток:

1. Докази, що підтверджують факт відкриття спадщини (копія свідоцтва про смерть) і наявність майна у спадкодавця.
2. Докази, що підтверджують факт прийняття спадщини, зокрема: довідки житлових органів, сільради про те, що спадкоємець проживає в тому ж населеному пункті, де проживав спадкодавець, довідки або квитанції про ремонт будови, оплата спадкоємцем податків та інші документи.
3. Довідка нотаріальних органів про відмову у виданні свідоцтва про право на спадщину.
4. Копії заяви.

Дата

Підпис

ПІБ

До _____ (міського) районного суду
_____ області
Заявник: Особа 1 _____ (ПІБ)
який проживає за адресою: _____
м. _____ обл.,
поштовий індекс _____

ЗАЯВА
про відвід судді

У провадженні судді _____ міськрайонного суду
_____ області Суддя _____ (ПІБ) знаходиться
цивільна справа №____ за моїм позовом до Особи 2 про визнання недійсним
договору дарування житлового будинку №____ по вул. _____
у м. _____ області.

Вважаю, що суддя _____ (ПІБ) не може брати участь у розгляді
моєї справи і підлягає відводу, оскільки є кумом сестри відповідача – Особи 3
і може бути побічно заінтересований у результаті розгляду справи.

На підставі викладеного й у відповідності з п. 2 ст. 20, ст. 24 ЦПК України

Прошу:

Відвести суддю _____ (ПІБ) від розгляду справи №____ за моїм
позовом до Особа 2 про визнання недійсним договору дарування житлово-
го будинку.

” ____ ” _____ 200__ р. _____

До _____ районного суду
_____ області
Заявник: Особа 1 _____ (ПІБ),
який проживає за адресою: _____
м. _____ обл.,
поштовий індекс _____
Особа 2 _____ (ПІБ),
який проживає за адресою: _____
м. _____ обл.,
поштовий індекс _____

**ЗАЯВА
про укладення мирової угоди**

Ми, Особа 1 та Особа 2, з метою врегулювання спору у справі № _____ за позовом Особи 1 до Особи 2 про поділ спадщини уклали мирову угоду про наступне:

- виділити Особі 1 музичний центр LG і автомобіль Москвич 412, 1985 року випуску, а Особі 2 холодильник "ARISTON" і набір меблів "BEST".

На підставі викладеного й у відповідності із ст. 175, п. 4 ч. 1 ст. 205 ЦПК України

Просимо:

1. Визнати укладену між нами мирову угоду і закрити провадження у справі. Наслідки закриття провадження у справі, передбачені ч. 3 ст. 206 ЦПК України, нам роз'яснені і зрозумілі.

2. Судові витрати по справі розподілити між нами порівну.

” ____ ” _____ 200__р.

_____ Особа 1
_____ Особа 2

До _____ міськрайонного суду
_____ області
Заявник: Особа 1 _____ (ПІБ),
який проживає за адресою: _____
м. _____ обл.,
поштовий індекс _____

**ЗАЯВА
про розшук відповідача**

” ____ ” _____ 200__ р. я звернулася до _____ міськрайонного суду з позовом до Особи 2 про стягнення з нього аліментів на утримання нашого сина Особи 3, ” ____ ” _____ 200__ року народження.

Після цього від його матері я дізналася, що на початку _____ року він поїхав до м. _____, і з того часу ніяких відомостей від нього не надходило.

Якщо місце перебування відповідача у справах за позовом про стягнення аліментів невідоме, суд оголошує його розшук.

На підставі викладеного й у відповідності із ст. 78 ЦПК України

Прошу:

оголосити розшук Особи 2, ” ____ ” _____ 200__ року народження, уродженця м. _____ області.

” ____ ” _____ 200__ р. _____

До _____ міськрайонного суду
_____ області
Особа 1 _____ (ПІБ),
який проживає за адресою: _____
м. _____ обл.,
поштовий індекс _____

ЗАЯВА
про видачу копії рішення суду

У відповідності з ч. 2 ст. 222 ЦПК України прошу видати мені копію рішення _____ міськрайонного суду від " ____ " _____ 200__ року у справі № ____ за моїм позовом до Особа 2 про визнання особи такою, що втратила право користування жилим приміщенням.

" ____ " _____ 200__ р. _____

До _____ міськрайонного суду
_____ області
Особа1 (ПІБ)
який проживає за адресою: _____
м. _____ обл.,
поштовий індекс _____

ЗАЯВА
про видачу дубліката виконавчого листа

” ____ ” _____ 200__ р. _____ міський суд _____
області ухвалив рішення у справі № _____ за моїм позовом до Особа 2 про
стягнення на мою користь аліментів на утримання дітей.

Після ухвалення зазначеного рішення я отримала виконавчий лист, од-
нак по дорозі до дому втратила його.

У відповідності з ч. 1 ст. 370 ЦПК України замість втраченого виконав-
чого листа суд, який видав виконавчий лист, має право за заявою стягувача
видати його дублікат.

На підставі викладеного й у відповідності із ст. 370 ЦПК України

Прошу:

Замість втраченого мною оригіналу виконавчого листа у справі № 2 ____
за моїм позовом до Особи 2 про стягнення аліментів на утримання наших
дітей видати його дублікат.

” ____ ” _____ 200__ р. _____

До _____ районного суду

Заявник: ПІБ, що мешкає за адресою:

Боржник: ПІБ, що мешкає за адресою:

ЗАЯВА

про видачу судового наказу про стягнення нарахованої, але несплаченої заробітної плати

Починаючи із 28.09.1957 року і по сьогодні я працюю на Комунальному підприємстві "Аеропорт" (далі по тексту Боржник) на різних посадах.

За період із 2002 року по 2011 рік мені Боржником було не виплачено заробітну плату в сумі 17 615,50 (сімнадцять тисяч шістьсот п'ятнадцять гривень 50 копійок) грн. Внаслідок цього в Боржника переді мною утворилася заборгованість в сумі 17 615,50 грн., яку виплатити мені відмовилися у зв'язку з відсутністю грошових коштів.

Боржника вважаю дії відповідача незаконними, оскільки у відповідності з ч. 1 ст. 115 КЗпП України заробітна плата виплачується працівникам регулярно в робочі дні у строки, встановлені колективним договором, але не рідше двох разів на місяць, через проміжок часу, що не перевищує шістнадцяти календарних днів.

Крім того, відповідно до Закону України "Про компенсацію громадянам втрати частини доходів у зв'язку з порушенням термінів їх виплати" я маю право на компенсацію втрати частини доходів в сумі 4 542,69 (чотири тисячі п'ятсот сорок дві гривні 69 копійок) грн.

У зв'язку із цим сума заборгованості Боржника перед мною становить 22158,19 (двадцять дві тисячі сто п'ятдесят вісім гривень дев'ятнадцять копійок) грн.

На підставі викладеного та у відповідності до ст. 94, ч. 1 ст. 115 КЗпП України, –

Прошу:

видати судовий наказ про стягнення з комунального підприємства "Аеропорт" на мою користь нарахованої, але не сплаченої мені заробітної

До _____ районного суду
_____ області
Особа1 _____ (ПІБ),
який проживає за адресою: _____
м. _____ обл.,
поштовий індекс _____

ЗАЯВА
про скасування судового наказу

” ____ ” _____ 200__ р. _____ міськрайонний суд _____ області видав наказ про стягнення з мене на користь Особи 2 боргу в сумі _____ грн.

Вважаю, що він підлягає скасуванню, оскільки частку боргу в сумі ____ грн. я віддав Особі 2 ” ____ ” _____ 200__ р., що підтверджується доданою до заяви копією розписки.

На підставі викладеного й у відповідності з ч. 2 ст. 104, ч. 1 ст. 106 ЦПК України

прошу:

скасувати судовий наказ про стягнення з мене на користь Особи 2 боргу в сумі _____ грн., виданий ” ____ ” _____ 200__ р. _____ міськрайонним судом у справі № _____.

Додаток:

1. Копія розписки.

” ____ ” _____ 200__ р. _____ ПІБ

_____ районному суду
_____ області

Позивач: _____
" ____ " _____ 200__ р.н.

проживає _____
тел. _____

Відповідач: _____
" ____ " _____ 200__ р.н.

проживає _____
тел. _____

**ЗУСТРІЧНА ПОЗОВНА ЗАЯВА
про визнання особистою власністю майна,
набутого за час окремого проживання
та фактичного припинення шлюбних відносин**

На розгляді у _____ суді знаходиться позов _____ до мене про поділ майна подружжя.

У своєму позові _____ зазначає, що майно _____ (*перерахувати спірне майно*) нажите з ним під час спільного проживання.

З даним твердженням _____ не погоджуюсь з наступних підстав.

З відповідачем я перебував (ла) у шлюбі з _____ до _____.

За цей період ми проживали разом та вели спільне домашнє господарство лише з _____ до _____.

З _____ ми не проживаємо разом. Відповідач проживає за іншою адресою.

За час спільного проживання майна, що підлягає поділу, нами набуто не було. Відповідач не приділяв уваги матеріально-побутовому забезпеченню сім'ї, свої кошти витрачав на власний розсуд, не вносив їх до спільного сімейного бюджету.

В _____ році мною придбано _____ (*перелічити спірне майно*). Відповідач не має жодного відношення до даних покупок, так як не надавав для їх придбання коштів взагалі.

За таких обставин вважаю його позов про поділ майна подружжя безпідставним та не підтвердженим ніякими доказами.

Згідно з п. 3 ч. 1 ст. 57 Сімейного кодексу України майно, набуте подружжям за час шлюбу, але на кошти одного з них, належить йому особисто. А

згідно ч. 6 цієї ж статті суд може визнати особистою власністю майно, набу-
те одним із них під час їхнього окремого проживання у зв'язку з фактичним
припиненням шлюбних відносин.

Факт набуття мною _____ (*перелічити спірне майно*) під
час окремого з відповідачем проживання та повного припинення сімейних
відносин підтверджують такі докази:

Придбання _____ за мої кошти підтверджується
_____ (*вказати обставини, свідків тощо*).

На підставі статей 3, 140, 141 ЦПК, п. 3 ч. 1 та ч. 6 ст. 57 СК України

Прошу:

1. Прийняти зустрічний позов до _____ до розгляду в одному
провадженні з позовом _____.

2. Визнати за мною право на _____ (*перелічити спірне майно*).

3. Допитати як свідків _____ (*проживає за адресою*) та
_____ (*проживає за адресою*).

Додаток:

1. Копії документів, які підтверджують придбання спірного майна
2. Копія свідоцтва про шлюб.
3. Копія свідоцтва про розірвання шлюбу.
6. Квитанція про сплату судового збору та витрат на інформаційно-
технічне забезпечення.
7. Копія позовної заяви (для відповідача).

Дата

підпис

ПІБ

_____ районного суду

Позивач: _____

(ПІБ)

проживає за адресою:

Відповідач: _____

(ПІБ)

проживає за адресою:

ПОЗОВНА ЗАЯВА про розірвання шлюбу

30 квітня 1996 року _____ укладено шлюб між мною, до шлюбу _____ та _____. Мені присвоєно прізвище _____ (а/с 860).

Від шлюбу маємо сина Сергія 22.06.1997 року народження, якого я виховую самостійно.

Подружнє життя не склалося через несумісність характерів, втрати поваги один до одного та зраду чоловіка. Відповідач _____ зловживає спиртними напоями, постійно вчиняє сварки, що негативно впливає на виховання нашої дитини.

У травні 2012 року я, забравши сина, змушена була залишити чоловіка. З цього часу я проживаю зі своїми батьками. Протягом минулого часу ні я, ні чоловік намагалися відновити сімейні відносини. Наша сім'я перестала існувати, тому шлюб між нами необхідно розірвати. На примирення не згодна.

Після розірвання шлюбу син буде проживати зі мною. Спорю про поділ спільного майна не маю.

На підставі вищевикладеного, керуючись ст. 104, ст. 105, ст. 109-112 Сімейного кодексу України, ч.8 ст. 235 Цивільного процесуального кодексу України, –

Прошу:

1. Шлюб між мною та _____, укладений 30 квітня 1996 року, розірвати, поклавши витрати, пов'язані з реєстрацією розірвання шлюбу, на відповідача.

2. Після розірвання шлюбу між мною та _____ моє прізвище змінити на дівоче _____.
(або: Після розірвання шлюбу між мною та _____ залишити мені прізвище _____)

Додаток:

1. свідоцтва про одруження;
2. копія свідоцтва про народження дитини;
3. квитанція про сплату судового збору;
4. копія позовної заяви та додатків для відповідача.

Дата

Підпис

ПІБ

_____ районний суд
Позивач: ПІБ _____,
м. _____ вул. _____
тел. _____
Відповідач: П.І.Б _____,
м. _____ вул. _____
тел. _____

ПОЗОВНА ЗАЯВА про стягнення аліментів

Я з (ПІБ) _____. перебувала в зареєстрованому шлюбі з 15 травня 1997 року по 3 серпня 2006 року. За рішенням _____ районного суду м. _____ від 5 червня 2006 року шлюб між нами було розірвано. У цьому ж році, а саме 3 серпня 2006 року, розірвання шлюбу зареєстровано у відділі РАГС _____ району м. _____ (копія свідоцтва про розірвання шлюбу додається).

За час подружнього життя в нас народилось двоє дітей: _____ (ПІБ), ____ 1997 р.н., і _____ (ПІБ), ____ 2004 р.н.

Після розірвання шлюбу _____ майже не надавав фінансової допомоги на утримання наших дітей. За останній рік він лише тричі прислав гроші, а саме: восени 2008 р. – 600 грн., у січні та в травні 2009 – по 350 грн. Я працюю у _____ стоматполіклініці на посаді медичної сестри. Заробітна плата у мене є незначною і утримувати двох дітей самостійно мені важко.

Згідно зі ст. 180 СК України відповідач зобов'язаний утримувати своїх неповнолітніх дітей. У разі ухилення від цього обов'язку кошти на утримання стягуються в судовому порядку.

Відповідач працює неофіційно та отримує нерегулярний і мінливий дохід (однак досить високий), який повністю витрачає на свої потреби.

Як мені відомо, аліменти відповідач нікому не платить, стягнень по виконавчим документам з відповідача не проводиться, у шлюб після розлучення зі мною не вступав, інших неповнолітніх дітей, повнолітніх дочки, сина немає.

Натомість наші діти постійно потребують нормального харчування, одягу, молодший син _____ (ПІБ) займається музикою, старший _____ (ПІБ) відвідує спортивні секції (плавання, айкідо) крім

того, вивчає англійську мову. Усе це потребує значних коштів і сама я не здатна в повній мірі цього забезпечити.

Вважаю, встановлення аліментів у твердій грошовій сумі є найбільш доцільним, зважаючи на мінливий дохід відповідача.

На підставі вищезазначеного і керуючись ст. ст. 180-182, 184, 192 СК України,

Прошу:

1. Стягнути з _____ 19__ р.н. аліменти на мою користь на утримання наших дітей – ПІБ _____, _____ 1997 р.н., і ПІБ _____, _____ 2004 р.н. у твердій грошовій сумі по 800 грн. на кожну дитину щомісяця, починаючи від дня пред'явлення позову до суду і до досягнення дітьми повноліття.

Додатки:

1. Копії паспорта;
2. Копії свідоцтв про розірвання шлюбу;
3. Копії свідоцтва про народження _____ ПІБ;
4. Копії свідоцтва про народження _____ ПІБ;

Дата

Підпис

ПІБ

До _____ районного суду

Позивач: Особа 1 _____ (ПІБ),

яка проживає за адресою: _____,

засоби зв'язку: _____,

в інтересах неповнолітньої:

Особа 3 (ПІБ), 1991 р.н.

Відповідач: Особа 2 _____ (ПІБ),

який проживає за адресою: _____,

засоби зв'язку: _____

Третя особа: Орган опіки та піклування

в особі _____,

який знаходиться за адресою:

ПОЗОВНА ЗАЯВА

про позбавлення батьківських прав

"___" серпня 1990 року був зареєстрований мій шлюб з відповідачем по справі Особа 2.

"___" листопада 1991 року у нас народилася донька Особа 3, про що в книзі реєстрації актів про народження зроблено запис № _____ та видано свідоцтво серія _____ № _____.

"___" грудня 1992 року між мною та відповідачем був розірваний шлюб, що підтверджується повторним свідоцтвом про розірвання шлюбу від "___" грудня 2007 року серія _____ № _____. З моменту розлучення і по цей час батько Особи 3, Особа 2, бачив доньку лише одного разу.

Крім стягнених аліментів, які відповідач платив невчасно і не в повному обсязі (підтверджується довідками: _____ міського відділу державної виконавчої служби: № _____ від 24.06.1999р., № _____ від 29.01.2002 р., _____ міського суду № _____ від 17.11.1998 р.), ніякої іншої матеріальної допомоги на утримання дитини Особа 2 не надавав і не надає по цей час, не піклується про її фізичний і духовний розвиток, не спілкується з дитиною взагалі, тобто не дбає про її нормальне самоусвідомлення, не сприяє засвоєнню загальнонавчаних норм моралі, не надає доступу до культурних та інших духовних цінностей, так як це встановлено ч.1 ст. 12 Закону України "Про охорону дитинства". Донька не отримує від батька жодного подарунка на день народження, жодної іграшки. Все наведене буде підтвержене у судовому засіданні показаннями свідків.

Відповідач по справі ухиляється від виконання своїх батьківських обов'язків по вихованню дитини, навіть не цікавився життям, не відвідував і не відвідує її вдома, в дитячому дошкільному закладі, у гімназії №____, що підтверджується відповідними письмовими доказами та поясненнями свідків .

Згідно з п. 7 Постанови Пленуму Верховного Суду України №3 від 30.03.2007 року "Про застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав" факт ухилення від виховання може бути підтверджено наведеними доказами.

Все вищезазначене свідчить виключно про одне: відповідач Особа2 самоусунувся від виконання батьківських обов'язків.

На підставі викладеного та керуючись ч.1 ст. 12 Закону України "Про охорону дитинства", ст.ст. 164-166 Сімейного кодексу України, ст.ст. 3, 88, 118, 122 ЦПК України, –

Прошу:

1. Постановити рішення про позбавлення Особи2 батьківських прав відносно Особа3, яка народилася "____" листопада 1991 року.

2. Зобов'язати орган опіки та піклування, в особі _____ надати висновок щодо доцільності позбавлення батьківських прав відповідача Особа 2.

Примітки: Список свідків, що підлягають допиту у судовому засіданні, буде наданий при попередньому слуханні справи.

Додатка:

- 1) квитанція про сплату судового збору;
- 2) свідоцтво про народження дитини;
- 3) свідоцтво про розірвання шлюбу;
- 4) довідка про склад сім'ї;
- 5) довідка _____ міського суду від 17.11.1998 р.;
- 6) лист державної виконавчої служби _____ міського управління юстиції від 23.04.1999 р.;
- 7) пропозиція державної виконавчої служби _____ міського управління юстиції від 22.06.1999 р.;
- 8) лист державної виконавчої служби _____ міського управління юстиції від 24.06.1999 р.;
- 9) довідка державної виконавчої служби _____ міського управління юстиції від 19.07.2001 р.;

- 10) довідка державної виконавчої служби _____ міського управління юстиції від 29.01.2002 р.;
- 11) виконавчий лист від 25.12.1991 р.;
- 12) акт обстеження від 23.10.2008 р.;
- 13) довідка гімназії № _____;
- 14) характеристика з гімназії № _____;
- 15) пояснення свідків на 5 арк.
- 16) копії позовної заяви у 2-х екземплярах.

Дата

Підпис

ПІБ

Ужгородський міськрайонний суд
Позивач: Особа 1
адреса: _____
Відповідач: Особа 2
адреса: _____

ПОЗОВНА ЗАЯВА
про поновлення на роботі та виплату заробітної
плати за час вимушеного прогулу

В листопаді 2009 року я, ПОЗИВАЧ., була прийнята на посаду продавця до Приватного підприємця Особа 2. 18.02.2011 року наказом № 5 мене було звільнено з займаної посади згідно п. 4 ст. 40 КЗпП України.

Вказане звільнення мене з посади продавця вважаю незаконним та безпідставним виходячи з наступного.

По-перше: Відповідачем було порушено порядок накладення дисциплінарного стягнення.

Так, слід зазначити, що з наказом про звільнення з роботи (а також з наказом про прийняття на роботу) мене ознайомлено не було та копії їх мені не видавались, а лише надіслані поштою. Вказані дії відповідача є порушенням ст. 47 КЗпП України, в якій зазначено, що у разі звільнення працівника з ініціативи власника або уповноваженого ним органу, він зобов'язаний у день звільнення видати йому копію наказу про звільнення з роботи.

Крім того, відповідно до ст. 149 КЗпП України стягнення оголошується в наказі і повідомляється працівникові під розписку.

По-друге: слід зазначити, що причини мого звільнення, наведені в наказі №5 (а саме п. 4 ст. 40 КЗпП України), не відповідають дійсним обставинам справи.

Так, відповідно до п. 4 ст. 40 КЗпП України трудовий договір, укладений на невизначений строк, може бути розірвано власником або уповноваженим ним органом у випадку прогулу без поважних причин. Тобто, відповідно до вказаної норми чинного законодавства України про працю, прогулом може вважатись лише невихід на роботу без поважних причин.

Проте, слід зазначити, що починаючи з 18 лютого 2011 року і по 18 березня 2011 року я була відсутня на роботі з поважних причин, а саме знаходилась на лікуванні, що підтверджується довідкою від 18.02.2011р. № 97,

листком непрацездатності від 21.02.2011р. серія АБЯ №723355 та листком непрацездатності від 13.03.2011р. серія АБЯ №727999.

Таким чином, причини мого невиходу на роботу є поважними та не можуть вважатись прогулом в розумінні п. 4 ст. 40 КЗпП України, тому звільнення мене з цієї підстави є незаконним.

Таким чином, з викладеного вбачається, що відповідач звільнив мене без законної на те підстави, а тому, відповідно до положень ст. 235 КЗпП України зобов'язаний поновити мене на попередній роботі.

Згідно ст. 235 КЗпП України у разі звільнення без законної підстави працівник повинен бути поновлений на попередній роботі органом, який розглядає трудовий спір.

Крім того, відповідно до ст. 235 КЗпП України при винесенні рішення про поновлення на роботі орган, який розглядає трудовий спір одночасно приймає рішення про виплату працівникові середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

Отже, враховуючи те, що в результаті незаконного звільнення мені не було нараховано середньомісячну заробітну плату відповідач при поновленні мене на раніше займаній посаді зобов'язаний виплатити мені середній заробіток за час вимушеного прогулу.

Також слід зазначити, що вказані дії з боку відповідача є порушенням моїх законних прав на працю, які завдали мені моральних страждань. Моральна шкода, завдана мені в результаті незаконного звільнення, полягає у наступному.

Так, згідно ст. 43 Конституції України передбачено, що кожен громадянин має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується.

Проте відповідач позбавив мене гарантованого Конституцією України права на працю та можливості заробляти собі та своїй дитині на життя. Вказані незаконні дії відповідача призвели до моїх моральних переживань, я втратила душевний спокій, постійно перебуваю у роздратованому стані, не маю засобів для забезпечення належного рівня життя своїй неповнолітній дитині. Всі зазначені моральні страждання, нанесені мені незаконними діями відповідача, можуть негативно відобразитись на моєму здоров'ї.

Згідно ст. 237-1 КЗпП України відшкодування власником або уповноваженим ним органом моральної шкоди працівнику провадиться у разі, якщо порушення його законних прав призвели до моральних страждань, втрати нормальних життєвих зв'язків та вимагають від нього додаткових зусиль для організації свого життя.

Тому, враховуючи викладені обставини, а також положення ст. 237-1 КЗпП України, відповідач повинен відшкодувати мені моральну шкоду, яку я оцінюю в 2000 (дві тисячі) гривень.

Таким чином, згідно положень чинного законодавства України відповідач зобов'язаний поновити мене на попередній роботі та виплатити мені заробітну плату за весь час вимушеного прогулу починаючи з 18.02.2010 року, а також відшкодувати мені завдану незаконним звільненням моральну шкоду у розмірі 2000 (дві тисячі) гривень.

На підставі викладеного та керуючись положеннями ст.ст. 184, 232, 235, 237-1 КЗпП України, ст. 43 Конституції України, ст.ст. 27, 31, 110, 119, 120, 136, 137 ЦПК України, –

Прошу:

1. Поновити мене на посаді продавця в фізичної особи – підприємця Особа 2.
2. Стягнути з фізичної особи – підприємця Особа 2, в мою користь середній заробіток за час вимушеного прогулу.
3. Зобов'язати Відповідача відшкодувати мені моральну шкоду в розмірі 2000,00 грн.

Додатки:

1. Копія позовної заяви для Відповідача.
2. Копія паспорта та ідентифікаційного номера Позивача.
3. Копія наказу про звільнення від 18.02.2011р. №5.
4. Копія довідки від 18.02.2011р. №97.
5. Копія листка непрацездатності від 21.02.2011р. серія АБЯ №723355.
6. Копія листка непрацездатності від 13.03.2011р. серія АБЯ №727999.

Дата

Підпис

ПІБ

До _____ суду
_____ області

Позивач: П.І.Б, який проживає за адресою
вул. _____, буд. _____,
кв. _____, м. _____ обл.,
поштовий індекс _____

Відповідач: ТОВ " _____ "
вул. _____, буд. _____, м. _____ обл.,
поштовий індекс _____

Ціна позову: _____ грн.

ПОЗОВНА ЗАЯВА

про захист прав споживача – зобов'язання усунути недоліки в товарі, стягнення неустойки та відшкодування моральної шкоди

23 грудня 2009 року я купив в магазині " _____ ", розташовано-
му по вул. _____, буд. ____ у м. _____, який належить ТОВ
" _____ ", телевизор "SAMSUNG- _____", вартістю _____ грн.

На момент купівлі, тобто під час укладення договору купівлі-продажу,
продавець видав мені товарний чек. Гарантія передбачала якісну роботу
проданого телевизора протягом одного року. 19 лютого 2009 року куплений
у відповідача телевизор зламався, у зв'язку із чим я звернувся до відповідача
і попросив безоплатного усунення недоліків.

Придбаний телевизор був прийнятий від мене для проведення ремонту.
Відповідно до ч. 3 ст. 709 ЦК України, ч. 7 ст. 14 Закону України "Про захист
прав споживачів", відповідач зобов'язаний був протягом чотирнадцяти днів
задовольнити мою вимогу.

Ремонт своєчасно виконаний не був і строки його закінчення мені не
називали, у зв'язку із чим 7 березня 2010 року я звернувся із заявою про на-
дання мені на час ремонту іншого телевизора, у чому мені було відмовлено.
Згідно з ч. 5 ст. 709 Цивільного кодексу України, ч. 7 ст. 14 Закону України
"Про захист прав споживачів" за кожний день прострочення продавцем
усунення недоліків товару і надання у користування аналогічного товару
продавець сплачує покупцеві неустойку в розмірі одного відсотка вартості
товару .

На 15 травня 2010 року сума неустойки, яку відповідач зобов'язаний сплатити на мою користь складає _____ грн. (_____ грн. : 100% x _____ днів).

Незаконними діями відповідача мені було завдано моральну шкоду, яку я оцінюю в 1200 грн. Вона полягає у душевних стражданнях, яких я зазнав внаслідок порушення моїх прав і неможливістю перегляду улюблених передач.

Відповідно до ст. 24 Закону України "Про захист прав споживачів", споживачі звільняються від сплати судового збору за позовами, що пов'язані з порушенням їх прав.

На підставі викладеного й у відповідності із ст. ст. 16, 23, ч. 1, 2 ст. 698, п. 1 ч. 1 ст. 708, ч. 1, 3, 5 ст. 709, ч. 1 ст. 1167 ЦК України, ст. 3, п "б" ч. 1, ч. 2, 3, 7 ст. 14, ст. 24 Закону України "Про захист прав споживачів", керуючись ч. 1 ст. 88 ЦПК України, –

Прошу:

1. Зобов'язати ТОВ "_____ " безоплатно відремонтувати належний мені телевізор "SAMSUNG – _____".

2. Стягнути з відповідача на мою користь завдану мені моральну шкоду в сумі 1200 грн. і неустойку за прострочення виконання зобов'язання про безоплатне усунення недоліків і невиконання вимоги про надання на час ремонту іншого телвізора в сумі _____ грн.

Додатки:

1. Копія позовної заяви;
2. Копія паспорта;
3. Копія ідентифікаційного коду;
4. 2 копії товарного чека;
5. 2 копії паспорта на телевізор і гарантійного талона;

Дата

Підпис

ПІБ

До _____ міськрайонного суду
_____ області

Позивач: ПІБ, яка проживає за адресою:

_____ поштовий індекс _____

Відповідач: ПІБ, який проживає за адресою:

_____ поштовий індекс _____

Ціна позову: 8175 гр. 00 коп.

ПОЗОВНА ЗАЯВА
про відшкодування шкоди,
завданої смертю потерпілого

30 липня 1996 року я уклала шлюб з ПІБ, який ми зареєстрували у відділі реєстрації актів цивільного стану _____ міськвиконкому.

Від шлюбу з ним я маю сина – І., 17 серпня 1998 року народження, який проживає разом зі мною і знаходиться на моєму утриманні.

Зранку 10 березня 2005 року мій чоловік поїхав на велосипеді до своїх батьків у с. _____ району _____ області.

При виїзді із м. _____ по вул. Комісарів, його збив автомобіль ВАЗ-2106, реєстраційний №24-67 СУ, яким керував його власник ПІБ.

Під час зіткнення моєму чоловікові були заподіяні тяжкі тілесні ушкодження, внаслідок яких він, не приходячи у свідомість, в той же день помер у травматологічному відділенні _____ ЦРЛ.

Винним у дорожньо-транспортній пригоді був визнаний відповідач ПІБ, який не впорався з керуванням, виїхав на зустрічну смугу і збив мого чоловіка, що підтверджується доданою до заяви копією вироку _____ міськрайонного суду від 19 червня 2005 року, яким він був визнаний винним у скоєнні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 286 Кримінального кодексу України, і засуджений до трьох років позбавлення волі з випробуванням.

У відповідності з ч. 1, 2 ст. 1200 Цивільного кодексу України у разі смерті потерпілого право на відшкодування шкоди мають його діти – до досягнення ними вісімнадцяти років (учні, студенти – до закінчення навчання, але не більш як до досягнення ними двадцяти трьох років) у розмірі середньомісячного заробітку (доходу) потерпілого з вирахуванням частки,

яка припадала на нього самого та працездатних осіб, які перебували на його утриманні, але не мають права на відшкодування шкоди.

Перед смертю мій чоловік працював на заводі "Імпульс" електрозварювальником, і отримував середню заробітну плату в сумі 1350 грн. на місяць, що підтверджується доданою до заяви довідкою.

Я також працювала на зазначеному підприємстві, отримувала заробітну плату в сумі 1250 грн. на місяць і у зв'язку з цим не перебувала на його утриманні.

Виходячи з цього, відповідач зобов'язаний відшкодувати завдану моєму синові шкоду в сумі 750 грн. на місяць. У відповідності із ст. 1201 Цивільного кодексу України особа, яка завдала шкоди смертю потерпілого, зобов'язана також відшкодувати особі, яка зробила необхідні витрати на поховання та на спорудження надгробного пам'ятника, ці витрати.

На похорони свого чоловіка я купила:

- труну вартістю 150 грн.,
- костюм – 100 грн.,
- туфлі – 100 грн.,
- сорочку – 60 грн.,
- натільну білизну – 15 грн., і оплатила вартість катафалку в сумі – 150 грн.
- поминального обіду – 600 грн.,
- надгробного пам'ятника – 700 грн., а всього витратила 1875 грн., що

підтверджується доданими до заяви довідками.

Відповідач ніякої матеріальної допомоги на це мені не надавав.

Крім майнової шкоди мені була заподіяна також і моральна шкода, яку я оцінюю в 20000 грн. Вона полягає у душевних стражданнях, яких я зазнала внаслідок втрати близької мені людини.

Крім доданих до заяви документів, зазначені мною обставини зможуть підтвердити ПШБ та інші свідки.

На підставі викладеного й у відповідності із ст. ст. 16, 23, ч. 1 ст. 1167, ч. 1, 2 ст. 1187, ч. 1, 2, 3 ст. 1200, ст. 1201, ч. 1 ст. 1202 ЦК України, керуючись п. 5 ч. 6 ст. 130 ЦПК України

Прошу:

1. Стягнути з ПШБ на мою користь понесені мною витрати на поховання мого чоловіка ПШБ та на спорудження для нього надгробного пам'ятника в сумі 3875 грн.

2. Стягнути з ПШБ на мою користь шкоду, завдану моєму синові І., 17 серпня 1998 року народження смертю його батька ПШБ. в сумі по 750 грн. щомісяця, до досягнення сином віку вісімнадцяти років.

3. Стягнути з відповідача на мою користь завдану мені моральну шкоду в сумі 20000 гр.

4. Під час попереднього судового засідання вирішити питання про виклик до суду свідків:

– ПІБ, яка проживає за адресою: _____;

– ПІБ, який проживає за адресою: _____.

Додатки:

1. Копія вироку _____ міськрайсуду.
2. Копія свідоцтва про смерть.
3. Копія свідоцтва про укладення шлюбу.
4. Копія свідоцтва про народження.
5. Довідка з місця проживання.
6. Довідка про заробітну плату.
7. Довідка про заробітну плату.
8. Довідка похоронного бюро.
9. Довідка їдальні № 4 м. _____.
10. Довідка про вартість пам'ятника.
11. Копія позовної заяви.

Дата

Підпис

ПІБ

Ужгородський міськрайонний суд
Позивач:
Відповідач 1:
Відповідач 2:
Ціна позову: 23 245,53 грн.

**ПОЗОВНА ЗАЯВА
про визнання договору поруки недійсним**

Я, _____ (надалі – Позивач),
з 31 липня 1999 року перебувала у шлюбі з _____, про
що свідчить Свідоцтво про шлюб, видане 31.07.1999 р. за № 1022 Централь-
ним відділом реєстрації шлюбів м. Києва (Додаток № 1).

З 04 вересня 2008 р. Позивач не перебуває у шлюбі з _____.

11 червня 2009 року Позивачу стало відомо, що 25 квітня 2007 року
_____ було укладено Договір поруки №014/9408/82/54875
(Додаток № 2), за яким _____ поручився перед ВАТ "Райф-
файзен Банк Аваль" в особі Оболонського Районного відділення КРД
за _____ по кредитному договору №014/9408/82/54875 від
25.04.2007р.

Вказана інформація стала відома Позивачу з позовної заяви ВАТ "Райф-
файзен Банк Аваль" (Додаток № 4), в якій Банк вимагає солідарно стягнути з
_____ прострочену заборгованість за кредитом у розмірі 14116,10
грн., заборгованість за відсотками – 2484,79 грн., пеню за прострочення по-
гашення кредиту в сумі 4 866,09 грн., а також пеню за прострочення пога-
шення відсотків у розмірі 1778,55 грн., на загальну суму 23245,53 грн.

Вважаю, що вказаний договір поруки підлягає визнанню недійсним з
огляду на наступне.

Відповідно до частини 2 ст. 65 СК України при укладенні договорів од-
ним із подружжя вважається, що він діє за згодою другого з подружжя. Дру-
жина, чоловік має право на звернення до суду з позовом про визнання до-
говору недійсним як такого, що укладений другим із подружжя без її (його)
згоди, якщо цей договір виходить за межі дрібного побутового.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 31 ЦК України правочин вважається дрібним
побутовим, якщо він задовольняє побутові потреби особи, відповідає її

фізичному, духовному чи соціальному розвитку та стосується предмета, який має невисоку вартість.

Позивач зазначає, що Договір поруки за своєю суттю не є дрібним побутовим, має високу вартість (3000,00 доларів США), а тому не може вважатися дрібним побутовим.

Позивач зазначає, що вона не надавала згоди на укладення _____ договору поруки, їй не було відомо про те, що такий договір поруки _____ було укладено, а тому вказаний договір поруки підлягає визнанню недійсним.

Відповідно до п. 2.1 договору поруки _____ зобов'язується солідарно відповідати перед ВАТ "Райффайзен Банк Аваль" у повному обсязі за своєчасне та повне виконання зобов'язань _____ за кредитним договором, укладеним між останньою та ВАТ "Райффайзен Банк Аваль".

П. 2.2 договору поруки передбачено, що у разі невиконання _____ своїх зобов'язань за платежами, що передбачені кредитним договором, Банк надсилає Поручителю вимогу про погашення суми заборгованості по кредитному договору, а у випадку коли Поручитель її не виконає, то Банк має право звернути стягнення на майно поручителя.

В даному випадку ВАТ "Райффайзен Банк Аваль" вимагає від _____ погасити заборгованість за кредитним договором, тобто виконати грошові зобов'язання за рахунок власних грошових коштів.

Відповідно до ст. 61 СК України об'єктами права спільної сумісної власності подружжя є будь-яке майно, за винятком виключеного з цивільного обороту, а також заробітна плата, пенсія, стипендія, інші доходи, одержані одним із подружжя.

Ст. 61 СК України визначає, що розірвання шлюбу не припиняє права спільної сумісної власності на майно, набуте за час шлюбу.

Таким чином, юридичним наслідком договору поруки в даному випадку є розпорядження майном, яке є спільною сумісною власністю.

Виходячи з викладеного вище договір поруки фактично створює обов'язки не лише для _____, а й для Позивача, оскільки для погашення заборгованості перед ВАТ "Райффайзен Банк Аваль" банк має право звернути стягнення на майно Поручителя – _____.

Крім того, аналогічні норми містяться у ч. 4 ст. 369 ЦК України, якою передбачено, що правочин щодо розпорядження спільним майном, вчинений одним із співвласників, може бути визнаний судом недійсним за позовом іншого співвласника у разі відсутності у співвласника, який вчинив правочин, необхідних повноважень.

Позивач зазначає, що вона не надавала _____ жодних повноважень на укладення будь-яких правочинів, юридичним наслідком яких є розпорядження спільним майном, а у відповідності до п. 1.5.3 договору поруки підтвердженням згоди дружини на укладення договору поруки є письмова заява про таку згоду. Таку письмову згоду Позивач не надавав.

Одночасно Позивач вважає за необхідне заявити клопотання про вжиття заходів забезпечення цивільного позову шляхом заборони Відкритому акціонерному товариству "Райффайзен Банк Аваль" вчиняти будь-які заходи, спрямовані на стягнення з _____ майна за договором поруки №014/9408/82/54875 від 25 квітня 2007 р., оскільки невжиття таких заходів може ускладнити в подальшому виконання можливого рішення суду про визнання вказаного договору поруки недійсним.

Виходячи з викладеного вище та керуючись ст. ст. 60, 61, 65 Сімейного кодексу України, ст. 31, 369 Цивільного кодексу України, ст. 110, 119-122, 137, 151-153 Цивільного процесуального кодексу України, –

Прошу:

1. Визнати договір поруки №014/9408/82/54875 від 25 квітня 2007 р. недійсним.
2. Вжити заходів забезпечення цивільного позову шляхом заборони Відкритому акціонерному товариству "Райффайзен Банк Аваль" вчиняти будь-які заходи, спрямовані на стягнення з _____ майна за договором поруки №014/9408/82/54875 від 25 квітня 2007 р.
3. Судові витрати покласти на ВАТ "Райффайзен Банк Аваль".

Додатки:

1. Копія свідоцтва про шлюб.
2. Копія договору поруки.
3. Копія позовної заяви ВАТ "Райффайзен Банк Аваль".
4. Копія позовної заяви.
5. Копія паспорта та ідентифікаційного номеру Позивача.
6. Копія паспорта та ідентифікаційного номеру _____.
7. Документ, що свідчить про сплату судового збору.
8. Документ, що свідчить про сплату витрат на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу.
9. Копія довіреності.

Дата

Підпис

ПІБ

До _____ районного
суду _____

Позивач: _____

(ПІБ, місце прописки,

місце фактичного проживання)

Відповідач: _____

(ПІБ, адреса)

Треті особи: (ВГРФО, ГЖЕД і т.п.)

ПОЗОВНА ЗАЯВА про вселення

Я _____ (ПІБ відповідача) перебував в шлюбі з (ПІБ позивача) _____ з _____ 19_р.

Від шлюбу у нас дитина (діти) _____ (ім'я та рік народження).
За рішенням _____ (найменування органу) від "___" _____ 19_р. на сім'ю з _____ чоловік нам була надана _____ - кімнатна квартира № _____ в будинку № _____ по вул. _____ у м. _____, де ми мешкали з _____ 19_р.

Після розірвання в _____ 19_р. шлюбу з _____ (ПІБ відповідача) вона почала перешкоджати мені проживати у вказаній квартирі _____ (в чому це полягало).

Незважаючи на неодноразові звернення до _____ (ЖЕК, дільничого інспектора міліції) _____ (ПІБ відповідача) продовжує перешкоджати мені _____ користуватися житловим приміщенням.

У зв'язку з цим я змушений тимчасово проживати _____ (у знайомих, родичів).

Згідно зі ст. 64 Житлового кодексу України та 3, 15, 118, 119 Цивільного процесуального кодексу України,

Прошу:

1. Вселити мене у квартиру № _____ будинку № _____ по вул. _____ у м. _____.

2. Витребувати з _____ (найменування органів) матеріали згідно з моїми заявами стосовно житлового спору.

3. Викликати свідків _____ (ПІБ, адреси).

Додатки:

1. Копія ордера та довідка (Ф.3).
2. Копія особового рахунку.
3. Копія свідоцтва про розірвання шлюбу.
4. Документи, що свідчать про вимушене непроживання позивача на спірній площі.
5. Квитанція про сплату судового збору.
6. Копія позовної заяви.

Дата

Підпис

ПІБ

До _____ районного
суду _____

Позивач: _____
(ПІБ, місце проживання)

Відповідач: _____
(ПІБ, місце проживання)

ПОЗОВНА ЗАЯВА

**про визнання особи такою, що втратила право на користування
житловим приміщенням у зв'язку з відсутністю в ньому
понад шість місяців без поважних причин**

Я _____ (ПІБ позивача) перебував (ла) в шлюбі з _____ (ПІБ відповідача) з _____ 20 ____ р. Від шлюбу у нас дитина (діти) _____ (ім'я та рік народження). За рішенням _____ (найменування органу) від "___" _____ 19_ р. на сім'ю з ___ чоловік нам була надана ___-кімнатна квартира № ____ в будинку № ____ по вул. _____ у м. _____, де ми мешкали з _____ 19_р. Після розірвання в _____ 19_ р. шлюбу зі мною _____ (ПІБ відповідача) проживає в іншому місці (якщо відомо, вказати адресу) з "___" _____ 19_р. За період з _____ 199_ р. відповідач жодного разу не з'являвся у квартирі № _ будинку № _ по вул. _____ в м. _____, де я проживаю, і всі обов'язки, що випливають з договору найму житлового приміщення, покладені тільки на мене.

На підставі викладеного та згідно зі ст.ст. 71, 72 Житлового кодексу України та ст. 15, 118, 119 Цивільного процесуального кодексу України,

Прошу:

1. Визнати _____ (ПІБ відповідача) таким, що втратив право на користування житловим приміщенням – квартирою № ____ в буд. № ____ по вул. _____ у м. _____.
2. Викликати свідків _____ (ПІБ, адреса).

Додатки:

1. Копія ордера та довідка Ф.3.
2. Копія свідоцтва про розірвання шлюбу.
3. Документи, що свідчать про час, з якого відповідач був відсутній на спірній площі (листи, довідки тощо).
4. Копія позовної заяви.
5. Квитанція про сплату судового збору.

Дата

Підпис

ПІБ

До _____ районного
суду _____

Позивач: _____

(П.ІБ., адреса)

Відповідач: _____

(П.ІБ., адреса)

Третя особа: _____

(наймодавець житлового
приміщення або ЖБК (адреса)

Ціна позову _____

ПОЗОВНА ЗАЯВА

про відшкодування шкоди, завданій залиттям квартири

Я є наймачем (членом ЖБК) і користуюся квартирою (кімнатою) за адресою _____. ”__” _____ 199_р. з вини відповідача, який проживає поверхом вище, було залито мою квартиру _____ (вказати характер залиття, його причини: прорив труб опалення, водопостачання і т. ін.). Вина відповідача в залитті квартири встановлена _____ (вказати, якими документами: актом огляду комісії і т. ін.). В результаті залиття квартири мені завдана матеріальна шкода: _____ перелік речей, які стали непридатними, їх вартість, а також _____ вартість необхідний поновлюваний ремонт квартири, _____ його приблизна вартість). Відповідач не бажає відшкодувати мені завдану шкоду на суму _____.

Відповідно до ст. 1166-2, 1192 Цивільного кодексу України та ст. 3, 15, 118, 119 Цивільного процесуального кодексу України,

Прошу:

1. Стягнути з _____ (ПІБ відповідача) на мою користь на відшкодування завданій мені матеріальної шкоди _____ грн.
2. Призначити будівельно-технічну і товарознавчу експертизу для встановлення вартості пошкоджених речей та поновлюваного ремонту квартири.
3. Покласти на відповідача витрати, пов'язані з розглядом даної справи.
4. Викликати свідків _____ (ПІБ, адреса).

Додатки:

1. Копія ордера і довідка Ф-3.
2. План житлового приміщення.
3. Акт оглядової комісії.
4. Копії позовної заяви.
5. Квитанція про сплату судового збору.

Дата

Підпис

ПІБ

Апеляційний суд Закарпатської обл.

_____.
(адреса, поштовий індекс)

Через (найменування місцевого суду),

_____.
(адреса, поштовий індекс)

(Цивільна справа № _____, суддя _____ ПІБ).

Апелянт (Відповідач):

_____.
(ПІБ, адреса, поштовий індекс)

Особи, які беруть участь у справі:

1. _____.
(Позивач, ПІБ, адреса, поштовий індекс)

2. _____.
(Відповідач, ПІБ, адреса, поштовий індекс)

3. _____.
(Третя особа, ПІБ, адреса, поштовий індекс)

АПЕЛЯЦІЙНА СКАРГА
на рішення районного суду від 22.07.13 р.
у цивільній справі № _____.

I. Предмет та межі оскарження.

Рішенням судді _____ районного суду (ПІБ) від 22.07.12 р. у цивільній справі № _____ позовні вимоги (ПІБ) ”про розподіл спадкового майна” задоволено частково:

- за (ПІБ) (Позивачем у справі) визнано право власності на 1/3 частку житлового будинку № _____ по вулиці _____, у місті Ужгороді;

- за (ПІБ) (Відповідачем у справі) визнано право власності на 1/3 частку житлового будинку № _____ по вулиці _____, у місті Ужгороді;

- за (ПБ) (Відповідачем у справі) визнано право власності на 1/3 частку житлового будинку №_____ по вулиці _____, у місті Ужгороді;

- в іншій частині позовних вимог відмовлено.

Апелянт, (ПБ), не може погодитися із зазначеним рішенням суду першої інстанції в частині визнання права власності на спадкове майно у розмірі 1/3 частки на жилий будинок, з підстав:

- неповного з'ясування обставин справи, які мають суттєве значення для правильного вирішення справи;

- неповідомлення належним чином про час і місце судового засідання третьої особи, (ПБ), яка в процесі розгляду справи пред'явила до обох сторін самостійні позовні вимоги щодо предмета спору "про визначення додаткового строку для прийняття спадщини", а отже змінила статус учасника судового розгляду цивільної справи (до 11.10.2012 р. (ПБ) приймала участь у справі в якості третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, відповідно до цього об'єму повноважень учасника судового процесу вона просила суд розглядати справу за її відсутності, окрім цього, навіть з цими повноваженнями не зазначила в своїй заяві, що бажає бути не повідомленою про час і місце судових засідань);

- суд першої інстанції вирішив питання про права та обов'язки (ПБ), яка не була повідомлена про час і місце судових засідань у справі;

- суд розглянув не всі вимоги, і цей недолік не міг бути усунений ухваленням додаткового рішення судом першої інстанції.

II. Обґрунтування підстав для скасування рішення суду першої інстанції і ухвалення нового рішення.

По-перше.

11.10.2011 року до закінчення судового процесу у цій цивільній справі (ПБ), яка брала участь у якості третьої особи на стороні відповідача (ПБ), пред'явила через загальну канцелярію суду першої інстанції самостійні позовні вимоги щодо предмета спору "про визначення додаткового строку для прийняття спадщини" до обох сторін – позивача, (ПБ), та відповідачів: (ПБ) і (ПБ), – просила суд визнати пропущення нею строку для прийняття спадщини з поважних причин, а саме у зв'язку з: вагітністю, перебуванням у пологовому будинку, народженням сина, який хворів і потребував її догляду та піклування.

Апелянт, (ПБ), під час судових засідань цієї справи неодноразово заявляла про необхідність розгляду самостійних вимог (ПБ) (третьої особи у цій справі) спільно з основними вимогами сторін.

Апелянт, (ПБ), вважає, що не розглянувши спільно з основними вимогами сторін самостійні вимоги третьої особи щодо предмета спору "про визначення додаткового строку для прийняття спадщини" суд першої інстанції всебічно і повно не з'ясував всі обставини цієї справи.

Таким чином, суд першої інстанції, маючи можливість, не визначив всіх спадкоємців, які мають право на спадкування у першу чергу. Отже спір між всіма спадкоємцями, які прийняли спадщину, а також потенційним спадкоємцем, яка претендує на свою частку спадкового майна, відповідно до ч. 3 ст. 1272 ЦК України, судом першої інстанції не вирішено.

По-друге. Суд першої інстанції, визнав право власності на 1/3 частку житлового будинку № ___ по вулиці _____, у місті Ужгороді за спадкоємцями, які прийняли спадщину, в іншій частині позовних вимог позивача (ПБ) суд відмовив.

В дійсності самочинне будівництво здійснювалося в результаті спільної праці членів сімей (ПБ), (ПБ), (ПБ), а будівельні матеріали, обладнання та інші речі, які були використані в процесі самочинного будівництва були придбані за спільні грошові кошти членів зазначених сімей.

Отже, якщо правильно розуміти відмову щодо інших вимог позивача, а спір про спадкове майно, відповідно до ч. 2 ст. 1268 ЦК України, включає увесь склад спадкового майна, тоді суд першої інстанції прийшов правильного висновку хоча з незначними порушеннями пункту 12 постанови Пленуму Верховного Суду України від 30.05.08. № 7 "Про судову практику у справах про спадкування".

Пунктом 12 постанови Пленуму Верховного Суду України від 30.05.08. № 7 "Про судову практику у справах про спадкування", роз'яснено, що: "За загальними правилами частини другої ст. 372 ЦК при поділі майна, що є у спільній сумісній власності, за рішенням суду частка співвласника може бути збільшена або зменшена з урахуванням обставин, які мають істотне значення.

У разі смерті співвласника приватизованого будинку (квартири) частки кожного із співвласників у праві спільної власності є рівними, якщо інше не було встановлено договором між ними (частина друга статті 370 ЦК, частина друга статті 372 ЦК). Частка померлого співвласника не може бути змінена за рішенням суду. Для оформлення права на спадщину закон не вимагає рішення суду про визначення частки спадкодавця.

Розглядаючи спори, пов'язані зі спадкуванням частки в праві спільної сумісної власності, необхідно звертати увагу на те, що згідно зі статтею 368 ЦК спільною сумісною власністю є не лише майно, набуте подружжям за

час шлюбу, якщо інше не встановлено договором або законом, а й майно, набуте в результаті спільної праці та за спільні грошові кошти членів сім'ї, якщо інше не встановлено договором, укладеним у письмовій формі”.

Враховуючи викладене, на основі ст. 292, 307, 309, 311 ЦПК України,

Прошу:

- прийняти до розгляду апеляційну скаргу ”на рішення районного суду від 22.07.12 р. у цивільній справі № _____”;
- скасувати рішення _____ районного суду від 22.07.12 р. у цивільній справі № _____ і ухвалити нове рішення.

Додаток:

- квитанція про сплату судового збору (на адресу першого адресата);
- три копії апеляційної скарги особам, які беруть участь у справі.

Дата

_____ Апелянт

До Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних і кримінальних справ
01024, м. Київ, вул. Пилипа Орлика, 48а
суб'єкта звернення зі скаргою:

за позовом:

до: Відповідач-1:

Відповідач-2:

КАСАЦІЙНА СКАРГА на рішення суду

1. Предмет касаційного оскарження

Рішення Виноградівського районного суду Закарпатської області від 02.08.2010 р. (суддя – _____) у справі за позовом Ч. до ВАТ "СК "Універсальна", (№ 2-649/10) про стягнення страхового відшкодування та моральної шкоди. Ухвала апеляційного суду Закарпатської області від 01.04.2011 р. (колегія суддів – _____) у справі 22-1008/11 за апеляційною скаргою ВАТ "СК "Універсальна".

2. Межі касаційного оскарження

Рішення Виноградівського районного суду Закарпатської області від 02.08.2010 р. (суддя – _____) у справі за позовом Ч. до ВАТ "СК "Універсальна", М. (2-649/10) про стягнення страхового відшкодування та моральної шкоди **ОСКАРЖУЄТЬСЯ В ЧАСТИНІ** стягнення з ВАТ "СК "Універсальна" 13390,10 грн. страхового відшкодування 3926 грн. пені, 400грн. за транспортування автомобіля, 686 грн. державного мита, 120 грн. – витрат за ІТЗ, 2000 грн. – витрат на правову допомогу.

Ухвала апеляційного суду Закарпатської області від 01.04.2011р., **ОСКАРЖУЄТЬСЯ ПОВНІСТЮ.**

3. Виклад обставин справи

20.01.2009 р. між Ч. та ВАТ "СК "Універсальна" укладено договір добровільного страхування наземного транспорту №3014/244/00013, відповідно до якого застраховано ТЗ DACIA LOGAN д.н.з. АО4793АН (далі – Договір).

27.03.2009 р. мав місце страховий випадок, внаслідок якого застрахований транспортний засіб отримав пошкодження. Відповідно до п. 10.1.3 Договору, розрахунок суми відшкодування проведено гарантійною СТО Позивача. Вартість ремонтних робіт, встановлена СТО, склала 39258,66 грн.

Враховуючи наведене, відповідно до умов Договору (п.п.10.7.1, 10.7.1.1) Відповідач-1 звернувся до Позивача з метою погодження вартості залишків пошкодженого транспортного засобу. Крім того, відповідно до п. 6.3.9.1 Договору, Відповідачем-1 відстрочено строк прийняття рішення про виплату страхового відшкодування до з'ясування розміру збитку.

Однак Ч. відмовився погоджувати вартість залишків пошкодженого ТЗ.

03.03.2010 р. Позивач Ч. звернувся до Виноградівського районного суду Закарпатської області з позовом до ВАТ "СК "Універсальна" (далі – Відповідач-1), М. (далі – Відповідач-2), про стягнення з Відповідача-1 страхового відшкодування в розмірі 39258,66 грн., 400 грн. за транспортування автомобіля, 3926грн. пені, а з Відповідача-2 моральної шкоди в розмірі – 5000 грн. А також про стягнення з Відповідача-1 та Відповідача-2 державного мита, витрат на інформаційно-технічне забезпечення та витрат за надання правової допомоги.

Під час розгляду даної справи судом першої інстанції Відповідачем-1, на виконання припису Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України №СК-421/09-1247 від 26.11.2009 р., проведено розрахунок та здійснено виплату страхового відшкодування Позивачу в розмірі 26525 грн., в т.ч. 400 грн. за транспортування автомобіля (платіжні доручення № 8207 від 05.05.2010р. та №13895 від 22.07.2010 р.).

02.08.2010 р. Виноградівським районним судом Закарпатської області, за результатом розгляду згаданого позову прийнято рішення, яким постановлено, стягнути з Відповідача-1 – 13390,10 грн. страхового відшкодування 3926 грн. пені, 400 грн. за транспортування автомобіля, з Відповідача-2 – 3000 грн. моральної шкоди та солідарно з Відповідачів – 686 грн. державного мита, 120 грн. – витрат за ІТЗ, 2000 грн. – витрат на правову допомогу.

27.08.2010 р. не погоджуючись із рішенням суду першої інстанції, Відповідачем-1 подано апеляційну скаргу.

01.04.2011 р. ухвалою апеляційного суду Закарпатської області вказане рішення залишено без змін.

З огляду на норми ст. 324 Цивільного процесуального кодексу України та керуючись процесуальними правами сторони цивільного процесу, Відповідач-1 вважає оскаржуване рішення суду першої інстанції від 02.08.2010р. та ухвалу апеляційного суду від 01.04.2011р. винесеними із порушенням норм матеріального і процесуального права, на основі одностороннього та неповного з'ясування всіх обставин справи, що є безумовною підставою для його скасування.

4. Суть та правове обґрунтування касаційної скарги

Статтею 213 ЦПК України передбачено, що рішення суду повинно бути законним і обґрунтованим.

Законним є рішення, яким суд, виконавши всі вимоги цивільного судочинства, вирішив справу згідно із законом.

Обґрунтованим є рішення, ухвалене на основі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог та заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні.

Окрім того, Постановою Пленуму Верховного Суду від 18.12.2009 р. №14 "Про судові рішення у цивільній справі", встановлено, що рішення суду, як найважливіший акт правосуддя покликане забезпечити захист гарантованих Конституцією прав і свобод людини та здійснення проголошеного Основним Законом України принципу верховенства права. У зв'язку з цим, суди повинні неухильно дотримувати вимог про законність і обґрунтованість рішення у цивільній справі (частина перша ст. 213 ЦПК).

У вищевказаній Постанові зазначено, що рішення є законним тоді, коли суд, виконавши всі вимоги цивільного судочинства відповідно до статті 2 ЦПК, вирішив справу згідно з нормами матеріального права, що підлягають застосуванню до даних правовідносин відповідно до статті 8 ЦПК, а також правильно витлумачив ці норми.

При розгляді даної справи і винесенні рішення судами першої та апеляційної інстанції не дотримано вимог наступних статей Цивільного Кодексу України: ст. 628 (зміст договору), ст. 629 (обов'язковість договору), ст. 979 (договір страхування), ст. 982 (істотні умови договору страхування), ст. 990 (умови та порядок здійснення страхової виплати), а також ст.ст. 16, 25 Закону України "Про страхування".

У порушення вищевказаних норм законодавства судами не взято до уваги умови договору страхування №3014/244/000013 від 20.01.2009 р. (далі – Договір), відповідно до яких, у даному випадку, мав місце факт "конструктивної загибелі" застрахованого ТЗ (коли вартість відновлювального ремонту становить не менше 75% дійсної вартості ТЗ на момент настання страхового випадку) з відповідними наслідками з виплати страхового відшкодування.

Факт "конструктивної загибелі" застрахованого ТЗ підтверджується доказами, які є в матеріалах справи: звітом про оцінку №09041401 від 14.04.2009 р., складеного оцінювачем _____, відповідно до якого, дійсна (ринкова) вартість застрахованого ТЗ (у непошкодженному стані) на

момент настання страхового випадку становить 46816,00грн., а також актом виконаних робіт ТзОВ "Авто Старт-М" №Ав-К-00006985 від 01.07.2009 р., згідно якого вартість робіт з відновлення застрахованого транспортного засобу склала 39258,66 грн., тобто 83,85% від дійсної вартості (46816,00 грн.).

Таким чином, судами не взято до уваги пункти 10.7, 10.7.1, 10.7.1.1 Договору, якими передбачено порядок обчислення розміру страхового відшкодування у разі настання страхового випадку. Зокрема, при конструктивній загибелі ТЗ (коли вартість відновлювального ремонту становить не менше 75% дійсної вартості ТЗ на момент настання страхового випадку) страхове відшкодування визначається за рішенням страховика як страхова сума за вирахуванням франшизи, зносу і залишків ТЗ після настання події, вартість яких письмово погоджується зі Страховиком. При цьому залишки ТЗ залишаються у Страхувальника.

Отже, сума страхового відшкодування, яка підлягає до сплати, відповідає сумі коштів, сплачених Відповідачем-1 – Позивачу, а саме 26525,00 грн. (платіжні доручення №8207 від 05.05.2010 р. та №13895 від 22.07.2010 р.).

Щодо стягнення пені та штрафних санкцій з Відповідача 1, то у даному випадку суд безпідставно їх стягнув, не взявши до уваги та не надавши оцінки твердженням Відповідача-1 про те, що згідно пункту 6.3.9. Договору, Відповідач-1 застосував право відстрочити строк прийняття рішення про виплату страхового відшкодування на період до 180 днів, якщо не повністю з'ясовані обставини страхового випадку, зокрема розмір збитку – до з'ясування таких обставин.

Відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду від 18.12.2009 р. №14 "Про судові рішення у цивільній справі", обґрунтованим визнається рішення, ухвалене на основі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених доказами, які були досліджені в судовому засіданні і які відповідають вимогам закону про їх належність та допустимість, або обставин, що не підлягають доказуванню, а також якщо рішення містить вичерпні висновки суду, що відповідають встановленим на підставі достовірних доказів обставинам, які мають значення для вирішення справи.

Враховуючи наведене, слід дійти висновку, що при прийнятті оскаржуваного рішення судом не дотримано вищевказаних вимог законодавства, неповно з'ясовано обставини, які мають значення для справи, складено висновки, які не відповідають матеріалам справи, порушено норми матеріального та процесуального права, а позивачем не доведено своїх вимог.

На підставі викладеного, керуючись ст.ст. 324-327, 336, 341 Цивільного процесуального кодексу України, –

ПРОШУ СУД:

1. Розглянути заяву на поновлення строку та поновити строк на касаційне оскарження;

2. Розглянути клопотання про зупинення та зупинити виконання рішення Виноградівського районного суду Закарпатської області від 02.08.2010 р. та ухвали апеляційного суду Закарпатської області від 01.04.2011 р.;

3. Скасувати рішення Виноградівського районного суду Закарпатської області від 02.08.2010 р. та ухвали апеляційного суду Закарпатської області від 01.04.2011 р. в частині стягнення з ВАТ "СК "Універсальна" 13390,10 грн. страхового відшкодування 3926 грн. пені, 400 грн. за транспортування автомобіля, 686 грн. державного мита, 120 грн. – витрат за ІТЗ, 2000 грн. – витрат на правову допомогу. і ухвалити нове рішення, яким в позовних вимогах до ВАТ "СК "Універсальна" відмовити повністю.

Додатки:

1. Платіжні доручення про сплату судового збору на __ арк.;
2. Копії оскаржуваних рішень на __ арк.;
3. Довіреність на 1 арк.;
4. Клопотання про зупинення виконання рішення на 1 арк.;
5. Заява на поновлення строку на касаційне оскарження з додатком на 2 арк.;
6. Копія касаційної скарги з дод. в 2 екз.

Дата

Підпис

ПІБ

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ
Conseil de l'Europe – Council of Europe
Strasbourg, France – Страсбург, Франція

ЗАЯВА

I. СТОРОНИ

A. Заявник

(Відомості про заявника, а також про його представника, якщо такий є)

1. Прізвище заявника _____
2. Ім'я та по батькові _____
Стать: чоловіча /жіноча
3. Громадянство _____
4. Рід занять _____
5. Дата та місце народження _____
6. Постійна адреса _____
7. Номер телефону _____
8. Тепершня адреса (якщо відрізняється від 6) _____
9. Прізвище та ім'я представника*
**При наявності представника, додати належним чином оформлену довіреність на представництво інтересів заявника*
10. Рід занять представника _____
11. Адреса представника _____
12. Номер телефону _____ Номер факсу _____

B. ВИСОКА ДОГОВІРНА СТОРОНА

13. Зазначте Державу(и), проти якої(их) спрямована заява _____
-

II. ВИКЛАДЕННЯ ФАКТІВ

14. (Ви повинні зрозуміло та стисло викласти подробиці фактів, що стосуються предмета скарги. Намагайтеся описати події у тій послідовності, у якій вони мали місце. Вказуйте точні дати. Якщо Ваші скарги стосуються кількох питань (наприклад, різних судових розглядів), Ви повинні описати кожен із них окремо.)

III. ЗАЗНАЧЕННЯ ПОРУШЕНЬ КОНВЕНЦІЇ ТА/АБО ПРОТОКОЛІВ

15. (У цьому розділі формуляру Ви повинні якомога точніше пояснити, у чому полягає Ваша скарга згідно з Конвенцією. Зазначте, до яких положень Конвенції Ви апелюєте і поясніть, чому Ви вважаєте, що факти, викладені Вами у Розділі II, спричинили порушення цих положень. Ви побачите, що певні статті Конвенції припускають, за певних умов, деякі обмеження прав, що гарантуються цими статтями (див., наприклад, підпункти від (а) до (е) Статті 5 § 1 та 2 Статтей з 8 по 11). Якщо Ви апелюєте до такої статті, спробуйте пояснити, чому Ви вважаєте невинуватими обмеження, проти яких Ви виступаєте)

IV. ЗАЯВА ЗГІДНО ЗІ СТАТТЕЮ 35 § 1 КОНВЕНЦІЇ

16. (У цьому розділі Ви повинні викласти подробиці процедур стосовно використаних Вами внутрішніх засобів захисту. Ви повинні заповнити кожну з трьох частин цього розділу і окремо надати інформацію щодо кожної окремої скарги.

Остаточне внутрішнє рішення (дата та юридична природа рішення, орган, що його ухвалив (судова чи інша інстанція _____)).

17. Інші рішення (в хронологічному порядку, із зазначенням по кожному з них дати прийняття, юридичної природи, а також органу (судового чи іншого), який це рішення ухвалив.

18. Чи існують (існували) будь-які інші засоби внутрішнього захисту, які Ви не використали? Якщо так, поясніть, чому.

V. ВИКЛАДЕННЯ ПРЕДМЕТА ЗАЯВИ

19. (Тут Ви повинні стисло вказати, якої мети Ви бажаєте досягти, звертаючись до Суду.)

VI. ЗАЯВА СТОСОВНО ПРОЦЕДУР У ІНШИХ МІЖНАРОДНИХ ІНСТАНЦІЯХ

20. Чи подавали Ви скарги, викладені вище, до будь-якої іншої міжнародної інстанції для розслідування або урегулювання? Якщо так, вкажіть подробиці.

(Тут Ви повинні вказати, чи подавали Ви будь-коли скарги, які є предметом Вашої заяви, до будь-яких інших міжнародних інстанцій, що займаються розслідуваннями або урегулюванням подібних питань. Якщо так, то Ви повинні вказати усі подробиці, включаючи назву органу, до якого подавалися скарги, дати і деталі усіх процедур, які мали місце, а також подробиці ухвалених рішень. Ви також повинні надати копії відповідних рішень та інших документів. Не прошивайте степлером, не клеюйте.)

Перелік доданих документів (додавайте не оригінали документів, а виключно копії; не прошивайте степлером, не склеюйте клейкою стрічкою і не скріплюйте документи)

21. (Не забудьте скласти перелік та додати до Вашої заяви копії усіх судових вироків та інших рішень, згаданих у Розділах IV та VI, а також будь-які інші документи, які, на Вашу думку, суд міг би взяти до уваги як докази (протоколи слухань, заяви свідків і т. ін.). Додайте будь-які документи, на підставі яких виносився вирок чи інше рішення, а також текст самого рішення. Надсилайте виключно ті документи, які стосуються скарг, представлених Вами до Суду. Не прошивайте степлером, не склеюйте клейкою стрічкою і не скріплюйте документи.)

- a) _____
- b) _____
- c) _____

VII. ДЕКЛАРАЦІЯ ТА ПІДПИС

Я свідомо заявляю, що усі представлені у цій заяві відомості є точними.

Місце _____

Дата _____

(Підпис заявника або представника)(Якщо заява підписана представником заявника, до неї повинна додаватися належним чином оформлена довіреність, підписана заявником та його представником (якщо вона не була подана раніше.)

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ
Д О В І Р Е Н І С Т Ь 3 (стаття 36 Регламенту Суду)

Я, _____

(прізвище, ім'я, по батькові та адреса заявника)

цим уповноважую

(прізвище, ім'я, по батькові та адреса заявника)

представляти мої інтереси у Європейському суді з прав людини, а також у будь-якому іншому подальшому провадженні, передбаченому Європейською конвенцією про захист прав людини, стосовно моєї заяви, поданої, згідно зі статтею 34 Конвенції, проти

(Держава-відповідач)

_____ *(дата відправлення першого листа)*

_____ *(місце та дата)*

_____ *(підпис заявника)*

Зазначені повноваження приймаю

_____ *(підпис представника)*

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. – К. : Феміда, 1996. – 64 с.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI // Голос України. – 2012. – 14 серп.
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV // Голос України. – 2004. – 18 трав.
5. Господарський процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – Ст. 56.
6. Кримінально-процесуальний кодекс України від 13.04.2012 // Голос України. – 2012. – 19 трав.
7. Кодекс адміністративного судочинства України // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35-37. – Ст. 446.
8. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 51. – Ст. 2136.
9. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI // Голос України. – 2010. – 3 серп.
10. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV // Голос України. – 2006. – 5 квіт.
11. Адвокатура України: правове регулювання і судова практика : практ. посіб. для адвоката / Вища кваліфікаційна комісія адвокатури при Кабінеті Міністрів України / С. Ф. Сафулько (ред.), Т. Г. Захарченко (упоряд.), О. Д. Святоцький (ред.) – К. : Видавничий Дім "Ін Юре", 2003. – 768 с.
12. Адвокат в уголовном процессе / [ред. : П.А. Лупинская]. – М. : Новый юрист, 1997. – 544 с.
13. Адміністративне судочинство України : підручник / О. М. Пасенюк

[та ін.] ; ред. О. М. Пасенюк ; Вищий адміністративний суд України. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 672 с.

14. Адміністративне судочинство : навч. посіб. / [Рябченко О. П. та ін.] ; за заг. ред. проф. О. П. Рябченко ; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010. – 231 с.

15. Андрійцьо В. Д. Адміністративне судочинство України : підручник : у 2 т. / В. Д. Андрійцьо, П. А. Трачук. – Ужгород : Гражда, 2009. – 322 с.

16. Чернушенко Є. А. Апеляційне оскарження в цивільному процесі України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Є.А. Чернушенко. – Одеса, 2004. – 22 с.

17. Баранов Д. П. Адвокатское право (адвокатская деятельность и адвокатура в России) : учеб. для студ. вузов, обучающихся по юрид. спец. и направлениям / Д. П. Баранов, М. Б. Смоленский. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Академцентр ; Дашков и Ко, 2008. – 367 с.

18. Белинский П. Досудебное урегулирование споров / П. Белинский // Юридическая практика. – 2002. – № 45.

19. Бідюкова М.С. Особливості роботи з клієнтом, який потребує допомоги в кримінальній справі : навч. посіб. / М. С. Бідюкова, М. О. Колесник, Л. М. Соловйова. – Суми, 2006. – 144 с.

20. Зразки процесуальних документів : посібник / Академія адвокатури України. Школа адвокатської підготовки / А. М. Бірюкова, Б. М. Грек, С. О. Куринська, О. Г. Яновська ; ред. : С. О. Куринська. – К. : Прецедент, 2006. – 176 с.

21. Боева О. С. Судовий захист права на працю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 / Боева Олена Сергіївна ; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. – Луганськ, 2009. – 20 с.

22. Бородін М. М. Оскарження і розгляд цивільних справ у порядку апеляції (судова практика) / М. М. Бородін // Судова апеляція. – 2005. – № 1.

23. Адвокат: навьки професіонального мастерства // Програма правових ініціатив для стран Центральной Европы и Евразии Американской ассоциации адвокатов (АВА СЕЕЛІ) ; Бюро по демократическим ин-там и правам человека Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе (БДИПЧ ОБСЕ) /Булакова Е. Ю., Воскобитова Л. А., Воскобитова М. Р. и др. ; ред. : Л.А. Воскобитова. – М. : Волтерс Клувер, 2006. – 568 с.

24. Веприняк Д. М. Адвокатура і нотаріат : посібник / Д. М. Веприняк, О. М. Кулик ; Нац. авіаційний ун-т. – К. : НАУ, 2005. – 100 с.
25. Волков А. Мировое соглашение в хозпроцессе / А. Волков // Юридическая практика. – 2004. – № 47.
26. Гребеньков Г. В. Юридична етика : навч. посіб. / Г. В. Гребеньков, Д. П. Фіолевський. – К : Алерта, 2004. – 209 с.
27. Головань І.В. Юридична практика і адвокатська діяльність в Україні / І. В. Головань // Адвокат. – 2005. – № 8.
28. Гловацький І. Ю. Адвокатура зарубіжних країн. Англія. Німеччина. Франція : навч.-практ. посіб. / І. Ю. Гловацький. – К. : Атіка, 2007. – 587 с.
29. Данилов Е. П. Справочник адвоката: Защита в суде. Адвокатская и судебная практика. Комментарий законодательства. Образцы документов. Справочные материалы / Е. П. Данилов. – 3-е, перераб. и доп. изд. – М. : Право и Закон, 1999. – 560 с.
30. Діловодство у судах : зб. інструкцій / упоряд. Є. К. Пашутинський. – К. : КНТ, 2008. – 436 с.
31. Діловодство в органах місцевого самоврядування : монографія / Т. В. Іванова [та ін.] ; ред. В. М. Вакуленко, М. К. Орлатий ; Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. – К. : НАДУ, 2009. – 164 с.
32. Запотоцький А. П. Документи як процесуальні джерела доказів у кримінальному судочинстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Запотоцький Андрій Петрович ; Київ. нац. ун-т внутрішніх справ. – К., 2009. – 18 с.
33. Досудебное расследование: юридические документы : учеб. пособие / под общ. ред. В.М. Тертышника. – Х. : Арсис, 1999. – 352 с.
34. Игнатов Д. Как правильно затянуть рассмотрение дела / Игнатов Д. // Юридическая практика. – 2005. – № 16.
35. Таварткіладзе Н. М. Етичні основи діяльності адвоката-захисника : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 / Н. М. Таварткіладзе ; Одес. нац. юрид. акад. – Одеса, 2003. – 22 с.
36. Європейський суд з прав людини. Базові матеріали. Застосування практики. – К. : Укр. Центр Правничих Студій, 2003. – 528 с.
37. Єлов В. А. Формування окремих професійних навичок роботи з клієнтом у студентів юридичних факультетів : навч. посіб. для студентів та

викладачів юрид. вузів, практикуючих юристів / В. А. Єлов. – Луцьк : РВВ "Вежа" Волин. держ. ун-ту ім. Л. Українки, 2003. – 72 с.

38. Жуковська О. Л. Професійні права адвоката у контексті прецедентної практики Європейського суду з прав людини / О. Л. Жуковська // Адвокат. – 2002. – № 6. – С. 17–18.

39. Зейкан Я. П. Адвокат: навички професії : практик. посіб. / Я. П. Зейкан. – 2-ге вид., стер. – К. : КНТ, 2008. – 788 с.

40. Землянська В. Вивчення досвіду Польщі у сфері медіації / В. Землянська // Право України. – 2004. – № 3.

41. Зер Говард. Зміна об'єктива: новий погляд на злочин та правосуддя / пер. з англ. М. Яковлева / Зер Говард. – К. : Пульсари, 2004. – 224 с.

42. Зразки цивільно-правових документів : наук.-практик. посіб. / за ред. В. О. Кузнецова. – К. : Істина, 2006. – 712 с.

43. Зразки кримінально-процесуальних документів / [ред. М. П. Стрельбицький]. – К. : Істина, 2006. – 176 с.

44. Ківалов С. В. Адміністративне судочинство у справах, пов'язаних із виборчим процесом : монографія / С. В. Ківалов, О. В. Бачеріков ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". – Одеса : Фенікс, 2012. – 201 с.

45. Коваль М. Чи потрібні Україні новий закон про адвокатуру та закон про правову допомогу? / М. Коваль // Юридична газета. – 2005. – 16 черв.

46. Кондрат'єва Л. А. Судовий захист неповнолітніх осіб у цивільному процесі України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Кондрат'єва Людмила Анатоліївна ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2006. – 20 с.

47. Коломоєць Т. О. Адміністративне судочинство : підручник / Коломоєць Т. О., Лютіков П. С., Віхляєв М. Ю. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., засл. юриста України Т. О. Коломоєць ; Держ. вищ. навч. закл. "Запоріж. нац. ун-т". – Вид. 2, переробл. і доповн. – К. : Істина, 2011. – 300 с.

48. Корбут В. Мирное соглашение в исполнительном производстве / В. Корбут // Юридическая практика. – 2003. – № 50.

49. Корж А. В. Документознавство. Зразки документів праводілової сфери : навч. посіб. / А. В. Корж. – К. : КНТ, 2007. – 316 с.

50. Кравчук В. М. Стратегія і тактика цивільного процесу : практик. посіб. / В. М. Кравчук. – К. : Атіка, 2002. – 352 с.

51. Кройтор В. А. Судовий захист законних інтересів фізичних осіб при примусовому наданні медичної допомоги : монографія / В. А. Кройтор, О. С. Погребняк. – Х. : НікаНова, 2012. – 277 с.
52. Лічман Л. Г. Судовий захист прав і інтересів членів сім'ї власника жилого приміщення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Лічман Леонід Григорович ; Нац. ун-т внутрішніх справ. – Х., 2005. – 20 с.
53. Логінова С. Охорона адвокатської таємниці: етика, деонтологія, право / С. Логінова // Право України. – 2000. – № 5. – С. 76–80.
54. Менджул М. В. Методика адвокатської діяльності в судочинстві : навч.-метод. посіб. / М. В. Менджул. – Ужгород : Ред.-видав. відділ ЗакДУ, 2012. – 72 с.
55. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. Т. 1 / ред. О. В. Дзера [та ін.]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 831 с.
56. Обрізан Н. Роль захисника в збиранні доказів у кримінальному процесі України та зарубіжних країнах: порівняльний аналіз / Н. Обрізан // Право України. – 2005. – № 7.
57. Основи адміністративного судочинства в Україні : навч. посіб. для юрид. ф-тів та юрид. клінік / за заг. ред. Александрової Н. В., Куйбіди О. О. – К. : Конус-Ю, 2006. – 256 с.
58. Основи юридичної допомоги населенню : навч. посіб. / авт. кол. : Волощук М. Г., Марчук Р. В., Менджул М. В., Трачук П. А. (кер. авт. кол.) – Ужгород : Гражда, 2008. – 258 с.
59. Перепелюк В. Г. Адміністративне судочинство: проблеми практики : посібник / Володимир Перепелюк ; Центр політ.-прав. реформ. – К. : [Конус-Ю], 2007. – 272 с.
60. Полетило К. С. Судовий захист інформаційних прав і свобод людини і громадянина : монографія / К. С. Полетило ; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк : Захарчук В. М., 2012. – 305 с.
61. Господарський процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар / Д. М. Притика, М. І. Тітов, В. М. Гайворонський та ін. – 5-е вид., переробл. та доповн. – Х. : Консум, 2005. – 304 с.
62. Проценко Д. Арбітраж та медіація: чи використовувати, як поєднувати / Д. Проценко // Юридична газета. – 2007. – 27 верес. (№ 39). –

С. 8–9.

63. П'янова Я. В. Судовий захист майнових цивільних прав : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 12.00.03 / П'янова Яна Валеріївна ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2009. – 20 с.

64. Рогатинська Н. Процесуальний статус захисника та його участь у кримінальному судочинстві / Н. Рогатинська // Право України. – 2007. – № 5.

65. Рожкова М. А. Новые правила обращения в Европейский Суд по правам человека: Текст Регламента, новеллы, комментарии / М. А. Рожкова, Д. В. Афанасьев. – М. : Статут, 2004. – 256 с.

66. Рожнова В. В. Зразки основних кримінально-процесуальних документів досудового провадження : практич. посіб. / В. В. Рожнова, Ю. І. Азаров, В. Г. Фатхутдінов ; за заг. ред. В. Г. Фатхутдінова. – Вид. 2-е, доповн. та переробл. – К. : Вид. Паливода А. В., 2009. – 188 с.

67. Рябець М. М. Як досягти успіху в цивільній справі? / М. М. Рябець, Я. П. Зейкан, І. В. Тихоненко / худож.-оформл. І. В. Осипов. – Х. : Фоліо, 2006. – 315 с.

68. Рябченко Ю. Ю. Судовий захист прав споживачів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Рябченко Юрій Юрійович ; НДІ приватного права і підприємництва Академії правових наук України. – К., 2009. – 19 с.

69. Савчин М.В. Правова допомога шукачам притулку: організаційні та практичні аспекти : навч. посіб. / М. В. Савчин, В. В. Навроцький, М. В. Менжул ; за ред. М. В. Савчин. – Ужгород, 2005. – 148 с.

70. Савчин М. В. Основи юридичної клінічної практики : навч.-метод. посіб. / М. В. Савчин, М. В. Менжул, В. В. Навроцький. – Ужгород : Вид-во Олександрів Гаркуші, 2007. – 180 с.

71. Святогор А. Нюансы обжалования действий исполнителя / А. Святогор // Юридическая практика. – 2005. – № 20.

72. Святоцький О. Д. Адвокатура в юридичному механізмі захисту прав громадян (історико-правове дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук / О. Д. Святоцький. – Х., 1995.

73. Святоцький О. Д. Адвокатура України : навч. посіб. для студентів юрид. вищих навч. закладів і ф-тів / О. Д. Святоцький, М. М. Михеєнко. – К. : Ін Юре, 1997. – 224 с.

74. Святоцький О. Д. Організація та діяльність адвокатури в Російській Федерації / О. Святоцький, М. Шевченко // Право України. – 2003. – № 6.
75. Святоцький О. Д. Адвокатура в юридичному механізмі захисту прав громадян (історико-правове дослідження) : дис... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / О. Д. Святоцький ; Київ. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1994. – 281 л.
76. Сидоренко М. В. Судовий захист цивільного права та інтересу як загальна засада цивільного законодавства України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Сидоренко Михайло Володимирович ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад". – Одеса, 2012. – 20 с.
77. Синеокий О. В. Адвокатура как институт правовой помощи и защиты : учеб. пособие / О. В. Синеокий ; Гос. высшее учеб. заведение "Запорожский национальный ун-т" МОН Украины. – Х. : Право, 2008. – 496 с.
78. Сергеев В. И. Адвокат в уголовном процессе : учеб. пособие для студ. и слушателей курсов повышения квалификации и переподготовки кадров / Моск. ун-т МВД России ; Фонд содействия правоохранительным органам "Закон и право" / В. И. Сергеев, Н. Д. Эриашвили, Н. А. Колоколов и др. ; ред. : В. И. Сергеев. – М. : ЮНИТИ, 2004. – 352 с.
79. Сергеев В. И. Адвокат и адвокатура : учеб. пособие / В. И. Сергеев ; Фонд содействия правоохранительным органам "Закон и право". – М. : ЮНИТИ, 2003. – 176 с.
80. Сенник С. В. Цивільне процесуальне право : навч. посіб. / С. В. Сенник, Р. Я. Лемик ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л. : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2010. – 423 с.
81. Сміх В. Правове становище адвоката під час забезпечення права особи на правову допомогу / В. Сміх // Право України. – 2005. – № 10.
82. Сонькин Н. Б. Адвокат в Европейском суде по правам человека : информ.-метод. материалы и комментарии : практ. пособие / Н. Б. Сонькин ; Федеральная палата адвокатов РФ. Адвокатская палата Моск. обл. / под общ. ред. А. П. Галоганова. – М. : Юрлитинформ, 2004. – 288 с.
83. Степанова Т. Претензионный порядок разрешения споров / Т. Степанова // Юридическая практика. – 2005. – № 1.
84. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : монографія / Р. О. Стефанчук ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К. : КНТ,

2008. – 625 с.

85. Стефанчук М. О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав : монографія / М. О. Стефанчук. – К. : Алерта : КНТ : Центр учбової л-ри, 2008. – 184 с.

86. Цюра Т. В. Суб'єкти доказування та оцінки доказів в цивільному процесі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Т. В. Цюра. – К., 2005. – 21 с.

87. Судебные речи адвокатов / [под ред. Г. Я. Панова]. – Л., 1972. – 181 с.

88. Судові промови адвокатів України / Спілка адвокатів України ; Ін-т адвокатури при Київ. ун-ті ім. Тараса Шевченка ; [В.В. Медведчук (голова редкол.)]. – К. : Ред. журн. "Адвокат", 2000. – 214 с.

89. Тертишник В. М. Кримінально-процесуальне право України : підручник / В. М. Тертишник. – 5-те вид., доповн. і переробл. – К. : А.С.К., 2007. – 848 с.

90. Толчеев Н. К. Справочник судьи и адвоката по гражданским делам / Н. К. Толчеев. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Проспект, 2004. – 304 с.

91. Хазін М.А. Зразки кримінально-процесуальних документів (дізнання та досудове слідство) / М. А. Хазін, М. Д. Бойко, В. М. Співак. – К. : Атіка, 2006. – 236 с.

92. Холод О. М. Медіація – практика мирного врегулювання спорів / О. М. Холод // Судова апеляція. – 2005. – № 1.

93. Федик С. Є. Особливості тлумачення Європейським судом Конвенції про захист прав і основних свобод людини / С. Є. Федик // Адвокат. – 1999. – №4. – С. 25–26.

94. Феннич В. П. Цивільний процес : конспект лекцій : навч. посіб. Част. I / В. П. Феннич. – Ужгород : Вид-во Закарпат. держ. ун-ту, 2005. – 130 с.

95. Форми кримінально-процесуальних документів : протоколи, постанови, подання, рапорти, повістки, доручення : посібник / [упоряд. : Попелюшко В. О. [та ін.] ; за заг. ред. В. О. Попелюшка]. – К. : Прецедент, 2009. – 192 с.

96. Фурса С. Я. Адвокат у цивільному процесі : наук.-практ. посіб. / С. Я. Фурса, Є. І. Фурса ; Центр правових досліджень Фурси. – К. : Видавець Фурса С.Я., 2006. – 448 с.

97. Фурса С. Я. Адвокат у цивільному процесі : наук.-практ. посіб. /

С. Я. Фурса, Є. І. Фурса ; Центр правових досліджень Фурси. – К. : Видавець Фурса С. Я. ; КНТ, 2008. – 452 с.

98. Фіолевський Д. П. Адвокатура : підручник / Д. П. Фіолетовський. – 2-ге вид., виправл. і доповн. – К. : Алерта, 2008. – 431 с.

99. Адвокатура України : навч. посіб. : у 2 кн. / С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, В. Е. Біляневич та ін. ; Центр правових досліджень Фурси / [ред. : С. Я. Фурса]. – К. : КНТ, 2007. – 940 с.

100. Цивільне право України : навч. посіб. / Ю. В. Білоусов [та ін.] ; ред. Р. О. Стефанчук. – К. : Правова єдність, 2009. – 536 с.

101. Цивільне право : підруч. для студ. вищ. навч. закл. : у 2 т. / [В. І. Борисова (кер. авт. кол.) та ін.] ; за ред. проф. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатеевої, В. Л. Яроцького. – Х. : Право, 2011. – Т. 2. – 815 с.

102. Цивільне процесуальне право України : навч. посіб. / І. О. Безлюдько, С. С. Бичкова, В. І. Бобрик та ін. ; за заг. ред. С. С. Бичкова. – К. : Атіка, 2006. – 383 с.

103. Чмут Т. К. Етика ділового спілкування : навч. посіб. / Т. К. Чмут, Г. Л. Чайка. – 5-те вид., стер. – К. : Вікар, 2006. – 223 с.

104. Чернооченко С. І. Цивільний процес : навч. посіб. / С. І. Чернооченко. – 2-ге вид., переробл. та доповн. - К. : Центр навч. л-ри, 2005. – 472 с.

105. Шевчук П. І. Апеляційне і касаційне оскарження судових рішень / П. І. Шевчук, В. В. Кривенко. – К. : Юридична книга, 2002. – 80 с.

106. Шевчук С. Порівняльне прецедентне право з прав людини / Станіслав Шевчук. – К. : Реферат, 2002. – 344 с.

107. Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право України: Академічний курс : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / М. Й. Штефан.– К. : Концерн ”Видавничий Дім “Ін Юре”, 2005. – 624 с.

108. Штефан О. О. Цивільне процесуальне право України : навч. посіб. / О. О. Штефан. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 360 с.

109. Штефан Гасс. Кримінально-правова апеляція у швейцарському процесуальному праві / Штефан Гасс // Судова апеляція. – 2005. – № 1.

Навчальне видання

**МЕНДЖУЛ Марія Василівна
СУДОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ
ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН**

В авторській редакції
Художнє оформлення
Олександра Гаркуша
Комп'ютерна верстка *Олексій Гаркуша*
Коректор *Галина Тамаровська*

Підписано до друку 25.02.2013
Формат 60x84/16. Папір офс.
Гарнітура Minion Pro. Друк офс.
Умов. друк. арк. **20,0**.
Тираж 600 прим. Замовлення № **2-2013**.

Видавництво Олександри Гаркуші
м. Ужгород, вул. Погорелова, 4
тел./факс (0312) 66-49-38
e-mail: alexxgarkusha@gmail.com

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія 3т № 23 від 06.09.2005 р.

Віддруковано у ТОВ "ІВА"
88000 м. Ужгород, вул. Перемоги, 82а

М 54 Менджул М.В. Судовий захист прав та законних інтересів громадян [Текст] : Марія Василівна Менджул ; . – Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2013. – 212 с.

ISBN

У посібнику висвітлюються поняття та зміст права особи на справедливий судовий захист, судова система України, порядок захисту прав громадян в рамках цивільного, адміністративного, кримінального провадження, а також у Європейському суді з прав людини, надаються зразки процесуальних документів. Видання буде корисним для викладачів і студентів юридичних факультетів, адвокатів, юристів та громадян.

**УДК 811.16'373.23
ББК Ш 141 – 314**